Oprawiono w r. 1942.

Arkusz I.

Bibliografia W[illegible]

Bibliografia

Bibliografia jest zbiorem nauk i wiadomości podających środki poznawania ksiąg dawnych i ich opisywania. Ponieważ książki uważać można graficznie, biblioteczne i typograficznie zatem Bibliografia dzieli się na Grafikę Typografią i Bibliotekarstwo.

Grafika podaje środki rozpoznania ksiąg pisanych czyli kodexów i zastanawia się 1° nad pismem, literami i rozmaitemi piśmiennemi znakami co składa Grammatologią 2° nad materyałami piszącemi i pisanemi 3° nad oznaczeniem wartości rękopismu podług materyalnego stanu, tu należą Paleografia, Dyplomatyka i w części Hieroglifika.

Typografia traktuje o historyi wynalazku druku jego wzroście i upowszechnieniu się do tego należy: Ksylografia, Drukarstwo, Sztychowanie i Stereotypowanie.

Bibliotekarstwo uczy jak chodzić około całego składu ksiąg zeszłych wieków dla wszystkiego przydatnych.

Ponieważ nauki studia litteraria mają nazwiska od głosek stąd wypada najprzód mówić o wynalazku pisma.

Ludzie niektórzy utrzymują że sztuka pisania od Boga ludziom nadaną była, inni zaś ~~utrzymują~~ twierdzą że Adam Set ~~[illegible]~~ Enoch Taut lub Mojżesz tę sztukę wynaleźli, trudno jednakże to wyśledzić, cokolwiek bądź zdaje się że nie jeden człowiek lecz wielu wynaleźli pismo i wydoskonalili. Początkowo nie znając sztuki pisania używali różnych znaków dla uwiecznienia znakomitych czynów np słupów kamieni wzgórzów kopców itd. lecz ponieważ te znaki względem wyrażano nie były takiemi aby do potomnych przemawiały zaprowadzono więc sposób pisania malowniczego (scriptura pingens czyli scrip loquens [illegible] pismo właściwe) któremu początek dało malarstwo. Że to pismo było powszechne dowodem tego są Kanadyjczykowie i Meksykanie, którzy chcąc donieść królowi swemu Montezumie że Hiszpani najechali ich państwa posłali temu królowi wielki obraz wystawiający czynów Hiszpanów. Pomimo scriptura pingens

zmieniła się na Scrip: allegorica et symbolica i tak
np. lew raz wystawiał lwa a drugi raz moc. Ponieważ rys
takie obrazy były wielkie przeto skracano kształty, i tak
np. lenia księgi [?] wyobrażała wyraz itd. a gdy niekiedy
zdarzały się pojęcia które nie można było przez malowidła wyra=
zić wyznano do tego dowolnych znaków które od niektórych
tylko lub z ciągu myśli mogły być rozumianemi, a taki
rodzaj pisma znajdujemy u wszystkich ludów. Używanie cią=
głe pisma malowniczego wydoskonaliło ten rodzaj pisania i
zamieniło go w sztukę. Według Dyodora Sicilijskiego sposób
pisania hieroglificzny przejęli Egypcyanie od Etyopów. Niedogo=
dności pisma malowniczego była przyczyną do wynalezienia
pisma któreby nie rzeczy ale wyrazy tych rzeczy, nie kształty
ale dźwięki przez słuch pojęcie dające wyrażały które potem
głoskami nazwano. Widziemy więc iż pismo z potrzeby wynaj=
lezione zostało.

Atoli spoczątku nie wszystkie szczególne różnice zdarzające się
w mowie głoskami oznaczano, początkowo syllaby znakami
szczególnemi oznaczane później dopiero wszystkie brzmienia
głoskami wyrażone były. Alfabet z wschodu przyniesiony
z daleko mniejszej liczby znaków się składał. Gdy poznali
ludzie naturę mowy i wyśledzili jej brzmienia potrzeba
było więcej liter. Jedni mniemali że te głoski od układu
ust utworzono a zatem że od samej natury wzięły począ=
tek, inni zaś a na ich czele Jędrzej Kroman utrzymują
jakoby z dawnego pisma obrazowego tyle wybrano do
pierwiastkowego pisma znaków, ile według ich mniemania
potrzeba było do oznaczenia brzmień i że przybrano znaki
tych rzeczy których pospolite nazwy albo szczególne zacz=
ły zaczynały się od owego brzmienia które pewnym znakiem
wyrazić chciano.

Najdawniejszy Alfabet i jego upowszechnienie się.

Wielu utrzymuje iż pismo hebrajskie jest najdawniejsze
lubo bowiem język hebrajski nie należy do najstarożytniejszych
lecz nie mając zabytków piśmiennych dawniejszych od księg
Mojżesza przeto ~~głos~~ pismo hebraj: uważać musiemy za najdawn=

inni utrzymują że Izraelici nie mieli pisma przed przyjściem do Egyptu i że tam sztuki tej od Egypcjan się nauczyli — Tyson twierdzi że Żydzi mieli pismo jeszcze przed niewolą Egypską lecz to pismo miało być malowniczem — że pismo Mojżesza miało być wcale inne od teraźniejszego. Izraelici mieniąszy we siedliska i innym dyalektem chaldejski sposób pisania przejęli — Przytem wspomnieć tu wypada że nie ulega wątpliwości jakoby pismo kaldejskie było początkiem wielu innych.

O różnych rodzajach pism.

Aby rękopisma oceniać można uważać należy na zmieniające się z wiekami charaktery: jak Grecki, Starorzymski (scriptura Ania vetus) Gocki, Lombardzki lubo i inne na uwagę zasługujące. Kształt pisma Łacińsk równie jak i Greckiego trwał do czasów Sulli od tego czasu zmieniać się począł. Pismo Łacińsk utrzymywało się w czasach wielkich aż do 5 wieku, głoski były wielkie, litterae majusculae, grandes unciales quadratae. W V W: kiedy Gotowie ujarzmili Italią głoskami Gockiemi pismo Rzym: oszpecali dla tego rękopisma z VI wieku są albo całkiem Gockiemi literami pisane albo gockiemi i Łacińskiemi pomieszane. W drugiej połowie VI Wie: t.j. około roku 569 kiedy Lombardowie opanowali Włochy (oprócz Rzymu i Rawenny) a lubo ich panowanie trwało tylko lat 206 jednakże większa część pisma w krajach za Alpejskich Lombardzkiem się nazywa i to trwało aż do XIII Wieku — Charakter ten utworzony jest z Łacińskiego i na kursiwę zakrawa —

Scriptura Ania antiqua z której powstały charaktery Merowingica Anglosaxonica Wizigotica, Longobardica Carolingica i Capetingica wszystkie te charaktery oprócz dwóch ostatnich zaczęły się od V do VI wieku, aż nakoniec przez nowe pisma wyparte zostały. Wszystkie te pisma są bardzo rzadkie w których szczególniej za Karola W majuskuły z minuskułami pomieszane były — w Niemczech szczególniej zajmuje uwagę pismo Karolingskie, jednakże trudno jest oznaczyć różnicę między pismami Merowin: Anglosax: Wizigot: i Lonbard: z powodu że rękopisma temi charakterami

są bardzo rzadkie. Trudno także oznaczyć kiedy te charakte-
ry wzięły początek i jak daleko się rozciągały, tyle tylko
wiemy że pismo Merowińskie we Francyi i Niemczech, Anglo-
saskie w Anglii Francyi i Niemczech do połowy XI W. Wizy-
gockie w Hiszpanii i w częściach Francyi graniczących z Hisz-
panią do XV W. Lombardzkie zaś szczególniej we Włoszech aż
do XIII W. utrzymywało się. W tych pismach uważać potrzeba
na niektóre głoski np. a, e, f i r p u itd. szczególniej w złącz-
eniu trzeba też i to nadmienić że pisma te powstały z kursz-
ywy Rzymskiej a głoski w nich nie mają jedne względem
drugich właściwego stosunku.
Źródła do wyczytywania rękopismów podają nam Mabilon
De re diplomatica Bezel Nouveaux traités de diplomatique
Chronicon Gotwicense, Barrigi clavis diplomatica, Valteri
Lexicon diplomaticon.
Nazwisko karolingika pochodzi od Karola Wiel. a kape-
tingika nazwana czysta prosta Minuskuła u Niemców. Karolin-
gica trochę do niej się podobna. Już i karolingika zbliża się
do minuskuły lubo nie pozbyła się jeszcze ostrości. Takie
liter przybierają więcej jasności a tu wyrazistość zaczęła się od
IX W. i coraz bardziej się kształciła lubo tu i owdzie w
pewnych okresach można uważać pewne cechy które są cechą
każdego okresu. Co powszechności charaktery od W. IX do XII są
podobne czemu Manet za przyczynę daje że była mała liczba
piszących, mała liczba była uczących się i tylko się w klasztorach
uczono. W XII wieku zaczęto mieszać minuskuły i coraz bardziej
je zaostrzano, lecz to nie długo potrwało. Gotycka minuskuła
do fraktury Niemiec
wydoskonaliła się w wieku XIV a w XV
się zbliżyła. W XIV W. książki niemieckie były rzadkie
oprócz Włoch, lecz i tam były bardzo drogie. Obok pisma
Gockiego kształciła się wyraźna niemiecka kursiwa
odstęp wszystkich głosek nie wyrazów oraz ich tęższenie
były rożne jednakże to nie może stworzyć za cechy do oceniania
rękopismu. W kursiwie używano rożnych spojeń. Czysta
piękna minuskuła z IX, X i XI wieku ma bardzo mało
połączeń i w niej głoski stoją najczęściej odłączone, i
tem się rożnią te pisma od rękopismów XIV wieku.

Pismo w dyplomatach przez to poszczerenie i bardziej nie czytelne nie ksiązkowe w tym bowiem wieku od 9 do 13 czysta minuskuła się najduje — w duktach gockich mniej się skroen najduje nie w Kursiwie gdzie wiele ich używano —

O przenoszeniu i przedzielaniu wyrazów.

Początkowo dawniej bez podziału pisano (continua serie) i to u Hebrai: było dowodem tego jest iż dawni tłomacze P. S. rozmaicie przedzielali i twierdzili że całe prawo było jednem wyrazem t. j. wierszem napisane — z tego to pisma continua serie powstały pomiędzy Varientes lectiones —

O znakach przestankowych Interpunctio. —

Interpunctia była dwojaka t. j. oratorska i gramatyczna. Pierwsza ma na celu dobre wymawianie tego co j. napisane i o takiej to mowi Arystoteles, Cycero i Seneka kres albo p kropkę na końcu zdania lub p nowe zaczęcie oznaczano a całkiem nawet czasem zupełnie jej nieużywano. Atoli Cycero mowi o przestankach pisarzy które rozroznia od oratorzy lecz jakie one były czyli kropki czyli kreski tego niewiadomo — Według podania Benedyktynów to przestanki mogą się najdować w VI wieku lecz przepisywacze musieli ich niektore — a Swetoniusz chwali gramm Probusa że się w niej znaki najdowały. W Pandectach Florenckich nie ma przestanków a w Wirgiliuszu Watykany najduje się tu i owdzie —. Wszystkie oddziały musiały dawno być używane z czasem powiększono je dla wyrazistosci i dla to w pismie stym liczono stychow w srednich wiec: ustało stychiczne pisanie a interpunctia staje się nadszą jest to dowodem wznagającej się nie wiadomosci — „

krótkości materyału piszącego, pogarda nauk, lenistwo
i brak umiejących pisać były powodem odmiany w
piśmiennictwie od w. VI. Znajdowały się w rękopis=
mach 6 wieku [znaki też nie jednostajnie ich uży=
wano, lecz za to powoli wchodziło w używanie
rozdzielanie wyrazów aż nakoniec w IX wieku wszys=
wyrazy oddzielano. W ogólności rękopisma nie mają=
ce żadnego rozszerzenia lub bardzo małe jeśli z inne
okoliczności nie przeciwiają odnieść należy najdalej
do

O. Interpunctii nie można uważać za szczegól=
ną cechę rękopismu. Karol W. za pomocą Warnefrida
i Alkuina z rozdzielaniem wyrazów pewien rodzaj
Interpunctii pobudził. Interpunkcją stanowiły rozmaicie
składniony punkt i kreska; punkt tu to w kształcie + lub
też kommiczny, kreska zaś ~~jako 7 v~~ ~~długa~~ ,/ krótka
z jedną kropką lub dwoma wyrażana ~~była~~. Dzisiejsza
interpunctia jest utworem 16 wieku p. Manucyusów.
Prócz tego kreska i kropka i średnik służyły do ozna=
czenia skróceń szczególniej po syglach. B. Bernhardus
b, bus q; que etc.

O głosce i.

Szczególniej uważać należy na akcent i kropkę nad i
położone, w kursiwie i minuskule. Wszyscy Paleografi
zalecają tę literę jako wskazówkę do oceniania wieku
rękopismu. Na końcu 10 w. było i akcentem ozna=
czone gdy dwa i około siebie stało. W 12 i 13 wieku
każde i akcentowane w 14 i 15 akcentem trochę skrzy=
wionym oznaczano a w 16 w. kropka się upowszechniła.
Póki używano kapitalików uncyałek i pół=
uncyałek wtedy łatwo było rozeznać i od
innych liter, lecz gdy zaczęto używać Merowing

Long

Longobar, pismo uncyalne zmieniło się na minuskułę i kursywę a na teraz trudno było głoski i od l, m n, u odróżnić. Gdy zaś w 10 w. i następnie staraniem Karola W. Karoliński minuskuła upowszechniła się trudności odróżnienia głosek u m n l większyła się dla tego więc najprzód y za u używano też że to nie dosyć oznaczało różnice najprzód nad podwójnem ii a potem nad pojedynczem znak kładziono. W rękopismach 11 i 12 w. kreska się nie znajduje. Nad głoską y bardzo rzadko pisano kropkę przed 11 wiek: w te kładziono w teraz aby je rozróżnić od u odtąd i w późniejszych wiekach utrzymywało się też niestałośnie zatem nie może to służyć za skazówkę wi. rękopismu.

Paragraf najprzód był do ʃ podobny potem przeszedł w trójkąt a potem w ¶ palane/ a potem przekształcono go jak dziś. /służył on do rozdzielania materyi/

Kreskownik z jednej lub z dwóch linii składający się na końcu wiersza położonych nie dający się spostrzegać przed 11 W. gdyż albo skracano wyrazy lub na brzegu je pisano. Dla dowolnego używania znaków przestankowych jako też i innych trudno jest pewne uczynić wnioski jednakże mogą tu służyć następujące zasady: 1o Przed VIII Wi: rzadko się zdarza Interpunctia 2o przed jej zaprowadzeniem rękopisma 13 i następnych wieków mogą być bez interpunctii /ale wyrazy są oddzielane/ 3o Nie mające ustępów rozdziałowych są zawsze stare 4o Kiedy oddziały /ustępy/ lub a linea/ oraz napisy nie są większemi głoskami jako teraz pisane lub nie są uncialikowe na teraz pismo starsze jest od 8 wieku, jeżeli zaś kapitalikami są pisane rękopism najdalej do 8 wieku odnieść można. Tak nazwany kustosz /Wärter/ czyli powtórzenie pierwszego wyrazu następującej strony na dole w pośrodku z

naleiy on do 11 w. i pozniej

Sygnatury iloś iśrytow oznaczające nader rzadko z trafia-ją na pierwszej karcie pospolicie ostatnia karta jest oznaczona, nie który utrzymują że im wyżej tym sygnatura tem jest starszy rękopism. —

O skróceniach

Skrócenia dzielą się na 1° sigle, 2° monokondylia, 3° liczby, 4° właściwe skrócenia, 5° noty, znaki tirońskie i są ważne w czytaniu rękopismów. Sigle (siglum od sigla od singula tak nazwane jak się zdaje) tem się różnią od skróceń abrewiatur iż się z jednej głoski składają. Sigle są używane w piśmie monumentalnym pisanem kapitalikami lub uncialikami pisane, są raz pojedyńcze i złożone. Pojedyncze przez jedną, a złożone kilku literami są oznaczone np. C est Aug. dla oznaczenia liczby mnogiej pisano podwajając głoskę np. CCSS [illegible] (duo Caesares augusti). Szczególniej się zastępując na wagę sigle przewrócone przez co imiona niewiast oznaczano np. Ɔ. [illegible] Używali siglów Żydzi Grecy i Rzymianie. Justynian który roku 527 po Chr na tron wstąpił zakazał ich w swoim prawie. Najpospolitsze skrócenia łacińskie są mane lecz średnich i następnych wieków te skrócenia są dosyć trudne, używano ich do 16 w. lecz najobfitsze były w 10 i 13 w. —

Ɔ. liberta

W. mare.

Oor zam. Barysi

Monokondilia (Monos i kondilion pióro w jęzkiku malarski) są długie nieprzerwane i wężowate liter połączenia przez które imiona wyrażano, czasem dwie lenie i więcej zapełniano temi znakami pociągłkowo w dyplomatach (trait de plume) do księg w 10 w. — wprowadzone były, później bardzo je pomnożono. — początkowo używano je w dokumentach. —

perplex litterarum nexus.

Monogrammata jest to kilka liter w połączeniu, nazwisko lub imię wyrażające — np. —

Liczby przez znaki wyrażane mają wiele podobieństwa z siglami i często się trafiają. Izraelici a nawet Słowianie zamiast liczb używali liter głosek porządkiem alfabetycz. Liczb Rzymskich używano do 11 w. Grecy przyjąłem [illegible] albo głosek używali według porządku alfabetu z tą różnicą że w liczbie zamiast [illegible] Kappa i Sampi podobieństwo [illegible] a Gabeta przywracał że używali siglów znaków: 1. 2. 3. 5 k. π nad. 10 p d i td.

Rzymianie używali liczb od palcy.

II a w dyplomatach dłużej – często w oznaczaniu liczby opuszczano tysiące a nadto sta –   1   Atlas II   1 7 ^ 4. 5. 7. – w rękopismach dawnych

Zwyczajne liczby przyjęte przez Arabów do Maurów a stamtąd do Europy. – Arabowie według wszelkiego podobieństwa mają je od Indyan, jakkolwiek zdaje się że u wschodu pochodzą gdyż Cyfr po persku i Arabs znaczy ~~[illegible]~~ – zero lecz kiedy się na zachodzie zjawiły nie można tego z pewnością powiedzieć. Kestner twierdzi że Gerbert Benedykt: Franc. ur. 992 r był biskupem w Reims a potem papieżem pod imieniem Sylwestra II + 1003 znał liczby arabsk., atoli nim jak Wallis to samo utrzymywali lecz nie któ przeciw temu powzięli zarzuty, twierdzą także że w Arytmetyce Boecyusza ur. 524 r + były liczby arabskie lecz to nie pewna, gdyż nie mamy rękopismów współczesnych Boecyuszowi. – Początkowo jak się zdaje używali ich arytmet. i matemat. Fischer twierdzi że je Hiszpanie w 13 W: od Arabów przyjęli Papebroch odnosi je do czasów Krzyżaków a Mabillon w ogóle mówi że przed 14 wiekiem ~~i~~ były ~~[illegible]~~ nadto używane. – Pierwszą połowę 13 W: uważają za Epokę wprowadzenia liczb arabsk. Pertz. Pertz odkrył że w 12 W były używane, (przez to wiadomość w swym Archivum Frankfurt: umieścił) dziesiątki często przez punkt wyrażano. –

(Zdaje się, że nie wcześniej jak w 10 wieku w rękopismach znajdują się. –)

O Znakach Muzycznych

Znaki muzyczne szczególniej w rękopismach liturgicz: nych natrafiamy. – Hebrajskie akcenty miały także przeznaczenie lecz te najdalej z 6 wieku – Grecy i Rzymianie używali do tego 15 początkowych głosek lecz Greci W. Pap: Bibliografia B:

do Jmni ji redukować. W 11 wieku około 1028r Guido
Zarezzo v/ Aretinus wystąpił z swoją Solmizacyą
tyz liniami kładzionemi punktami i innemi znakami wyraził
potem Scholastyk Franko z/ Lüttich/ około 1083 roku
wyższy wyrażał nawszy takt muzyczny a według tego
taktu nietylko punkta ~~na liniach~~ ale i między
liniami umieszczał zamiast punktów kładziono
także czworoboczki, atoli nie można kodexu Zarezzo
brać za najdawniejszy. Źródło do hist o nutach przywodzi
Pfeifer.

Znaki i cyfry Astronomii Chemii i lekarze używają nie są
tak dawne żeby je w wielu rękopismach znajdowały.

O skróceniach.

W skróceniu zawsze pierwiastek wyrazu zwiany
ortografiomu. W skróceniach opuszczają głoski które
zastępujemy znakami. Zdaje się w ogóle narody miały
skrócenia. W rękopismach z V i VI w. [bardzo mało] ~~co~~ skróceń znajdujemy
że są jednostajne ~~tak w VII VIII i IX w: mało ich natrafiamy~~. —
Najużywańsze skrócenia były albo kreska poprzeczna
— v/ na górę reszty liter dopisywali. Jeżeli [od 8 w] ~~od 11 w~~ skrócenia
tak je uważając i [w 11 w] że nie które wyrazy znajdują i bez skróceń.
w 11 i 12 w zaprowadzono pewne znaki na skrócenia. Lecz
pisarze w 13 w nadali tem znakom obszerniejsze znacze-
nie przeto powstała trudność w ich odgadywaniu.
Ogólne[to] jest prawidło iż im [mniej] skróceń kodex zawiera
i im są prostsze tem dawniejszy jest rękopism. Lubo [Pewien rodzaj (?)]
skróceń w jednym wieku był więcej używany niż w drugim —
nic z pewnością o skróceniach powiedzieć nie można. Mógł
mówią o tem Walter — [Lexicon (?)] Gatterer — 2 Benedyktyni — Mabillon. —
Baringius, Mannerts Miszellanea, Cassini Pastin (?)

tu stwarza naszczególniejsze prawidła. Style skróceń niektóre
są charakterystyczne bo stawią do oceniania wieku rękopismu
i tak: 9 zamiast us, ɔ zamiast con – Pierwsze jak z
widać powstało z notów Tyrońskich jako skrócenie pokazuje
z dopiero w II w. a w pomniejszych stało z perfekcjonowaniem —
lub też jeszcze w nim czasem je używane a czasem nie. —
ɔ zamiast con jest bardzo dawnym syglem którego już Wak-
nius Grobus wyrażał, i są ślady że VII i VIII było używane
pomimo go zaś nie mamy do 12 w: w II i 12 w oznaczono con
przez ɔ dopiero w połowie 12 w ~~było~~ zaczęto ale rzadko używać nowego
skrócenia, później zgłoski tej ɔ inaczej nie pisano —

Niektóre celniejsze skrócenia.

Kreska – która potem była zakrzywiona ⌒ i najdawniejszym i najprostszym znakiem opuszczonych głosek n i m a potem i innych np īde, ōnes — tras za literas. —

ʾ, ʔ, ꝭ na końcu głoski, szczególniej przy końcu wyrazu a niekiedy w środku położone są skróceniem zgłosek złożonych z r. np dicitʾ = za dicitur, fertʾ = fertur, traditꝭ za traditur.

9 na końcu wyrazu za us np corp9 = corpus p9 post. —
ɔ za con np ɔfero — ɔ
ʒ na końcu zastępuje zgłoski et, um, us, que, ur np. —
ꝝ za rum np terraꝝ = terrarum.
~ circumflex nad wyrazem i bardzo pospolity który ostrzega. —
ui jakaś opuszczona np tri = temporis. —
⁊ 7, sama lub przekreślona za et. —
= znaczy esse, =nt znaczy essent. ⁊
÷, ē, ʒ znaczy est, skracano też szczególniej głoski m, m̄r
s, n, i st. także zgłoski it ar, re, ri, ir er, at, ro, rd
ra, ur, us, is, um et rum oraz, cum i con nadto po q.

zgłoski

ui, ve, va, np q̃ = qui albo q, —
q̃ = quo, 3ᵃ znaczy tria, tᵒ do znaczy trado, g̃tia znaczy gratia, v'itatis znaczy veritatis. ĩvestigẽ znaczy investigate
Uważać szczególniej potrzeba na te skrócenia p̄ p̃ ꝑ –
p̄ znaczy per, p̃ znaczy pre, ꝑ znaczy pro. Te bowiem skrócenia należą do najdawniejszych i nigdy ich z sobą nie mieszano.
pᵗ albo p⁹ znaczy post, ppᵗᵉ znaczy propter pⁱ znaczy pri
nᵒ znaczy vero, vˡ albo l znaczy vel.
aˡ znaczy aliqui, nⁱ znaczy nisi mⁱ znaczy mihi.
iᵗ, i⁹ znaczy igitur gᵒ znaczy ergo, hⁱ znaczy hic, hæc, hoc
h⁹ = hujus, ee = esse. — .
Nakoniec uważać wypada na opuszczeniu się i poznaniu owego pisma i tak w Dekretaliach wyrazy się skrócenia które pismie tej owoczesnej często się powtarzają np eccl'a za ecclesia ẽps, episcopus p̃br presbyter – w Justynicyach Justyniana zachodzą skrócenia łatwe do odgadnienia imp, imperator, pa albo ph'ia, philosophia p̄l, personalis.

Noty Tyrońskie

Składają się z skróconych i jednych w drugie wiążących głosek oraz z przystych powszechnie znaków z których jedne są znakami pierwiastkowemi a drugie znakami zakończeń.
Wiele z tych znaków Tyrona już odgadniano lecz ~~wiele~~ wiele z nich dotąd nie są odgadnione – pochodzą one od Greków a według świadectwa Dyogenesa z Laertium Xenofon miał ich pierwszy używać – Ennius liczył ich 1000 a Cycero (63 pd Khr.) upowszechnił je i rozszerzył p Tyrona wyzwoleńca swego od którego wzięły nazwisko – Seneka zebrał liczył ich do 5000, a Swetoniusz twierdzi o Tyberyuszu,
ze

że umiał tak prędko pisać jak kto mówił – używano ich w pierwszych wiekach kiedy potem przepisywano ich wielki nawet Notariusz –

Cyprjan w III wieku pomnożył je – i trwały do 10 W: Gruter wydał ich 26 tys. z jednego rękopisma a w Medyolanie i Paryżu znajdują się rękopisma temi znakami pisane. Na zachodzie były w powszechnem użyciu używano ich w dyplomatach i protokułach uczono ich w szkołach i sądownictwie – W Anglii i Francyi posłużyły do wynalezienia sztuki prędkiego pisania Tachigrafii i Stenografii v[el] Steganografii – Carpentier wydał: Alphabetum Tironianum seu notas Tironis ~~[illegible]~~ explicandi methodus (Passin w 5 tomie) in folio 1747 Parisiis – Nakoniec trzeba uważać na pisownią jaka się w dyplomatach znajduje a niestateczność ortografii może być skutkiem rożnego wymawiania i rożnicy mięjsc w których były rękopisma pisane dla tego błędy w ortografii nie mogą służyć do oceniania wieku rękopismów – Już Cesarz August chciał żeby tak pisano jak się wymawia – używanie b za u np bel za vel, bia za via wynalezione było od Longobardów, znajduje się w rękopismach Hiszp. Karol W usiłował zaprowadzić jednostajność w pisaniu dla tego aż do 10 wieku ciągle nie stała była pisownia – W rękopismach poniejszych aż do 13 W –

Zelneicow Liechtenberg Lexicon tironianum

Materyały na których pisano –

Najdawniejsze materyały na których pisano były kamienie, rzeczy od najdroższych aż do wypalanej cegły – Plinius świadczy

~~Artykuł 2.~~ Ustęp

~~Bibliografia~~

świadczy iż Babilończykowie swoje Astronomiczne postrzeżenia na cegłach wypalanych pisali – Także marmur Arundeliański w pański w Oxfordzki zasługuje na uwagę – pisano też na słonach i muszlach – Zdaje się że do pomników i praw używano twardych kamieni też także przy nich innych materiałów używano do pisania.

Miedź. Przez to rozumie się w ogólności twardsze metale, tej używano do uchwał ludu, senatu a prawa 12 tablic były na miedzi ryte podobnież list Rzymian do Izraelitów (Mach I) Cycero Liwiusz i Pliniusz mówią o użyciu tablic metalowych podziały pól były na mappach metalowych kreślone a w Herkulanum znaleziono dymissie żołnierzy na miedzi pisane. W Wiedniu znajduje się Senatus Consultum de Bacchanalibus na miedzi w Piacenza y Tabula Trajana

3 Ołów Starożytni według świadectwa Pliniusza bardzo dobre ołów wyrabiali i w cienkie tabliczki go rozciągali – Pauzaniasz mówi iż Opera et dies Hesioda na ołowiu białym pisane były

4 Tabliczki z drzewa Kodex – Na tabliczkach albo rylcem pisano albo nożem wyrzynano, potem powłoki używać zaczęto za pomocą białej farby i stąd nazwano Album tego powłoczenia używano wszędzie gdzie doniesienia publiczne pisane były jako to na murach ścianach itd – Publicanda czarną lub czerwoną farbą była powleczona – Rylcem pisano albo na drzewie jeżeli było miększe albo tabliczkę woskiem

woskiem powłoczono i dopiero na niej pisano- jeżeli ta-
bliczka była drewniana nazywała się Scheda- a woskiem
powleczona nazywała się tabula cerata o/ cera o/ tabella cerata
i stąd wyrażenia prima cera ima cera. Wosk ten zdaje się
że powszechnie był zielony lecz z czasem rozczerniał, przy-
sposabiano także tabliczki pociągane blejwasem- Prawa
Solona na cyprysowem drewnie były pisane-
Scheda i cera tem się różniły od siebie że ostatnie ścierać można
było- Do przypisków używano innego jak np czerwonego wos:
co dzisiaj cerulą miniatulą nazywa- Kiedy tablic na listy
potrzeba było płótnem je obwijano i pewnym rodzajem
wosku pieczętowano- Taki sposób pisania był używany
długo a le ~~Beau~~ Bef znajduje go w
Kiedy kilka tabliczek razem łączono nazywano to kodex
i p to rozumiano kilka kartek oprawnych razem
dla odróżnienia ich od Volumen- a Kodicilli odnoszą się
do wielkości-.

Liście. Sitowie Trzcina

Wirgiliusz mówi iż wyrocznie Sibilejskie na liściach pisane
były, szczególniej używano palmowych malwowych i oliwnych liści-
Kora łyko (łubys) cortex liber φιλυρα tilia φλοιος- ważne + uży-
wanie łyka lipowego co się nazywało liber φλοιος- Z łyka robio-
no pewien rodzaj papieru i tego używano w Zachodnich stronach
Europy, ten papier tak był osobne wyrabiany iż go trudno +
rozróżnić od Egypskiego względem Mabilona Swartza i Montfocone
Kości słoniowa róg-
Na kości słoniowej czarną farbą pisano- Starożytni wspomi-
nają o libri elephantini które miały być z trzewiów wyrobio-
ne lecz drudzy utrzymują iż p libri elephantini ogrom książek
oznaczano- Za czasów Mahometa Arabowie pisali na łopatkach

owe

owiu -

Płotno, lintea, liteum libri lintei -

To nazwisko biorę z w najogólniejszem znaczeniu - gdyż nie tylko na płótnie lecz także na innych materyach pisano - Nie tylko Sybil- skie Księgi lecz i wiele innych pomników na płótnie pisane były - jak to widzi można na płótnie i mumii - Liwiusz wspomina libros linteos według Pliniusza monumenta publica pisano na ołowiu privata na libros linteos

Amerykanowie także używali do pisania płótna jak świadczy Du Hald -

Charta papyracea papyrus deltos (papier Egypz) - Dotąd wspom- nione materyały nie były w stanie rozpowszechnić sztuki pisania Dopiero z jego wynalezieniem zaczęła i ta sztuka upowszech- niać - i miał nazwisko Charta - Nazwisko jego nie tny wywodzą od słowa χαραττω inni od χαρτης inni chcą go mieć od scarptim a inni od miasta Syryi Charta nazwisko jego wyprowadzają lecz to wszystko z wątpliwe - Nazwisko papyrus pochodzi od rośliny na brzegach Nilu rosną- cej który i także i w Palestynie nad Jordanem ma znajdo- wać - jestto gatunek trawy rosnącej w wodzie ma korzenie z którego korzenia wyrastają liście szerokości mierzącej grubości ręki - lecz nie są zbyt długie - dobo ta roślina z bardzo pospo- lita w Egypcie jednakże według Jd Bruce nie jest kraje- wą lecz z Etyopii sprowadzoną była - Rosła także w Syryi nad Eufratem, w Saïd a nawet w Delta jak to nazwisko pokazuje - w Języku Koptyckiem nazywa i ta roślina papyrus (wyraz złożony z pa starego do czego i bir co znaczy splatać) co znaczy służący do spajania splatania według Krol

Jedni utrzymują iż papier tenże był wynaleziony za Alexandra W: a inni utrzymują iż był p Alexandrem znany inni zaś twierdzą iż Grecy za czasów Rametyka Kry(?) żyjących 571 r przed Chryst: mieli być pierwszemi jego wynalazcami. Winkelmann twierdzi iż księgi Jeremiasza na papyrusie były pisane — Miał nazwiska same charta hieratica, claria emporetica Rzymianie wydoskonalili sztukę robienia papyru — 20 arkuszy stanowiły tibr scapus — Ten papier miał te niedogodności gdy z włókno oderwało nie można było przeczytać — Papyrus według jednych w 12 a według innych w 13 wieku wyszedł z użycia — Kiedy jeden z następców Ptolomeusza zakładał bibliotekę w Alexandryi podobnie i Eumenes w Pergamie, powstała więc emulacya między niemi przeto Ptolomeusz zakazał wywożenia z kraju papyrusu — Za czasów Eumenesa wynaleziono sposób wyprawienia skór cielęcych na których pisano i stąd pergamen powstał — Niektórzy utrzymują iż pergamen jeszcze przed Eumenesem był znany — Wynalezienie Pergaminu wywarło nie korzystny skutek na papier egypski — chociaż iż pergament upowszechnił jednakże i papyrus był używany — Pergamin do najpóźniejszych czasów był używany. W 8 W wśród używania papier sposób robienia papieru bawełnianego — Arabowie nauczyli się robienia tego papieru w Samarkandyi mieście stołecznem Bukaryi — Saraceni r 682 weszli do Sycylii 832 r zdobyli te wyspę 710 r weszli do Hiszpanii i Francyi południowo zachodniej gdzie się do 1492 r utrzymywali — podług niektórych już 706 r papier ten p Saracenów przejęty został lecz dopiero w 11 W wśród i upowszechnił się w Europie — Papier bawełniany nazywał się Χαρτα ζωσιλινα, ксилινα

bombicina Kotonea serica – Grecya i Włochy były pierwszy-
mi krajami w których najprzód papier był upowszechniony-
jwi Fenicyanie i Kartagińczykowie według wszelkiego podo-
bieństwa uprawiali bawełnę w Hiszpanii – Chiń[czycy] i Japonczy[cy]
papier bardzo z kruchy gdyż go z bawełny surowej wyrabiają
Papier ten nazywano pergamena Graeca i pod tem nazwis-
kiem w 9 w[ie]ku w Niemczech był znany. – papier bawełniany
jest żółtawego koloru kruchy robiono go najprzód z czystej
wełny a potem mieszano do niego gałgany bawełniane – W
13 i 14 w[ieku] mieszano ~~było~~ papier płócienny z bawełnianym
Merman otrzymał nagrodę za napisanie dzieło o papierze płó-
ciennym – Najdawniejsze rękopisma ~~[illegible]~~ na bawełnianym papierze
pisane z r 1049 znajdują i w Anglii z 1050 są w Paryżu a Wieden
ma z 1095 – Dopiero początek 14 w[ieku] można uważać wynalazku
płóciennego papieru – Na które utrzymują i we Włoszech inni
zaś że w Niemczech wynaleziony został na początku 14 Wieku.

Papebroch ~~Utrzymywał~~ napisał swoje Propylaeum antiquarium circa
veri ac falsi discrimen in vetustis membranis
1675 Antverpiae dzieli s[ię] na 3 części z których 1sze Dru-
~~[illegible]~~ o poznawaniu dyplomatów 2gi o starożytno-
klasztorow karmelickich 3 Martyrologium Brixiense
W tym dziele nabtu pisma ȝ Benedyktynow z Kon-
gregacyi S[anc]ti Mauri wydane zbijać usiłuje sro-
gośnie[?] raz twierdzi że dawne dyplomata opactwa
St. Denys pod Paryżem z małym wyjątkiem do
fałszywe [illegible] zarzuty te były niesłusz-
ne [illegible] z pochopem do obszerniejszego roz-
gwinięcia Dyplomatyki, ułtworzeni Benedyktyni
mocno byli tym dotknięci i dopiero w 6 lat

Jan Mabillon stawił silną prawdę. A tym sposobem powstało uzrowanie jego dzieło De re diplomatica Parisiis 1681 edit. 2da 1709. potem wyszło Supplementum 1704 3cia Edycja 1789 w Neapolu w 2ch Tomach. ~~[illegible]~~
Oprócz dzieła Chronicon Gotwicense z annales liber et exempti monasterii Gotwicensis 1732 folio 2 Volum, i Godfryd opat, ~~[illegible]~~ wspomina w tomie mowi de codicibus — Johannis Heuman commentarii de re diplomatica Tom. 2 1752. 2i 1753. w samym dziele Heumann traktuje o krytyce w dyplomatach. Paleografia Graeca p. Montfaucon. Parisiis libri 7 1708. — Ściśle to nie jest dopełnienie Mabillona. Carpentier wydał Alfabetum Tironianum — Clavis diplomatica Barengi. Lexicon Diplomaticum Valteri. Najkompletniejsze jest Tassin i Toustein Nouveau traité de diplomatique od 1750 do 1765 6 tomów. Skrócone p. Adelunga. — Akta dyplomatyczne można dzielić na pierwotne nadania i na ich potwierdzenia dawnych. 2re na tablice z napisy na kamieniach itd. 3cie na dyplomata drukowane
4te na Ustawy.
Dyplomatyka dzieli się na ogólną i szczególną. Dyplomata równie dzielą I° Ze względu na Materyi: Tablice Codicilli i Chartes. Już na tablicach zawierają publiczne pomniki pisane 2gie ~~[illegible]~~ wkrótce księgi 3cie zas obejmują wszystkie inne pomniki obce aż na

w tablicach ani w księgach nie są pisane
II^do Ze względu na osoby dające je są duchowne i świeckie, publiczne i prywatne cywilne tyczą się rzeczy publiczne lub też prywatnych. — ~~Ze wzgl~~
III Ze względu na przedmiot: akta i dokumenta te, które wyrażają też raz osnowę praw i zobowiązań się obejmują
IV Nakoniec ze względu na ich wiarogodność: Na Authographa v Archetypa (oryginały); Apografa seu Copie v Exemplaria inaczej transumptum zwane wszystkie tajnice. — Niekiedy wiele bywa exemplarzy oryginałów np. traktaty, kontrakty — Takie autografy w kilku exemplarzach napisane Charta paricla nazywano. — Cyrographa v Chyrographa są także w exemplarzach kilku wypisowane oryginały i te nazywają się Cyrographa partita kiedy proste, cyrographe indentata v indentatura kiedy zębato, w miejscu ich przecięcia wielkiemi głoskami kreskowano są z napisaniem w miejscu ich przecięcia oznaczonym — Copie zaś lub są wierzytelne, (apographa authentica seu vidimata) które mają się za przedmiot, 2gie proste (copia vaga seu incerta) kopij nietylko się znajduje — Takie zbiory, Instrumenta dyplomatyczne, które w całych tomach zebrane ich się, pancharta, chartularia registraria, dyplomataria Bullaria v libri copiales zwykle nazywają. — Zbiorem B wielu takich volumina, te zbiory upowszechniają się — Codices dyplomatici zaś rzeczy się przywilejów wiele... Dyplomataria seu Chartularia historica zaś kopie przywileje dotyczące historycznemi wspomnieniami zawierają przy dyplomatów, polecenie się że wszystkie narody ogłaszane wydały wielu. — jednak nie mają starożytniejszych dyplomatów jak do

Skrócenie dzieli się albo przez skrócenie t. j. [sprzężenie] Zetknięcie, wplecenie, wetknięcie i stypowanie (columnatio) — —

Co się tycze skróceń trzeba uważać: że nie znacznie te skrócenia spomnażają się od 7go wieku aż do 12. t. j. do 1szych druków — Toż samo się rozumie o dyplomatach — Pod Merowingami i Karolingami niewiele skróceń było od 10 i 11 coraz więcej a najwięcej od 12 i 13. — Te skrócenia wzięły początek ze Włoch. —

W właściwych skróceniach niektóre się gdzieś bez potrzeby opuszczają tak iż ślad dają znak dla rozpoznania, — np. tm tamen nra nostra etc. ~~[illegible]~~ Często zaś są początkowe litery — . — . —

Semiotyka zaś zajmuje się wykładaniem znaków które na dyplomatach widzieć się dają. —

Chryzmologia χρισμος wyraz nowo greckie od imienia Chrystusa wzięty, jest znakiem pobożności Chrześcijan a szczególniej wzywania Boga z tej tajemnej przyczyny, który nie bywa sam a niekiedy dyplomatów jakby porządek formułę wyrażającemi na początku dyplomatu jak Adrian ~~[illegible]~~ Począwszy t. j. od czasu 1szych Merowingów

według Gatterara, którą także Chryzmon w dyplomatach widzieć można. A z od 5 do 9 wieku I. C. N. (Jesu Christi Nomine) z (Jesus Christos Nikas) od 9 do 11 — od 11 do 13. wieku do oktonatt. Ci — od 11 do 13. samo C. Ostatnie bowiem w dyplomatach niemieckich Chryzmon zaniechano — Oprócz wyrażonego kształtu Chryzmonu używano też szczególnego kształtu także monogramma Christiano takie A i Ω
przez zwykle chryzmonu używano pomocy Bożej jako się to widocznie objawia z rozstanowienia s. od wszystkiemi głoskami w przewaglosności. Dowodem tego i kształt Chryzmonu i religijne formuły które w niektórych dyplomatach słowami oznaczano — Myśli się za tem Barenguis który dla tego że pomiędzy cyframi głoska C najwyżej stoi i oznacza imienia sie tą głoską wyraz caput oznacza. — Zwłaszcza notaryusze trudni s. ktemu cenie znaków tak dawniejszych notaryuszów z Kamieniowych i nowszych.) wśrednich wieków notaryusza znaczenie nazywano to Referendaru

cancellarii, capellani, — Byli to pisa-
rze i sekretarze panujących. — Notariu-
szami nazywano ich a Notarii compendia-
rii (skrócili) — Referendarii iż królom
prośby przedstawiali (quod supplices libellos
referrent) Cancellarii a cancellis (krata
sztachki) — Capellani od capa seu capella
Najstarszy z notaryuszów nazywał się
archicancellarius a pod następcami
Karola W. archicapellanus lub apocris-
iarius. — Jego obowiązkiem było ukła-
dać dyplomata i podpisywać je. —
W cesarstwie Niemieckiem 3 Duchownych
Arcybiskupów miało tytuł arcykan-
clerów jako to: Moguncki [illegible]
Niemiec Koloński Włoch a Tre-
wirski Gallii — i Królestwa Arelateńskiego
Niezawsze archikancellarii układali
dyplomata lecz notaryusze którzy się
nazywali notarii ad vicem archicancellarii
Za Łokietka 1322 r. wzmianka o
Kanclerzu i Podkanclerzym — Za Kazimie-
rza W. r. wzmianka o Kanclerzu Krakowskim
i Podkanclerzym w Litwie niewiadomo
kiedy. Niesiecki wspomina Mikołaja
Radziwiłła jako 1go Kanclerza r. 1499.

O Znakach notaryuszów. nauka ta j. dwojaka jedna zajmuje s. znakami rekognicyynemi dotyczących notaryuszów druga znakami tworzących z znakami notaryalnemi albo zygnetami zwanemi. Gdy Cesarstwa Papież notaryusze osobne składali kollegium którego naczelnikiem był protonotarius primicerius gratobnie czynili i franki... wię,— Zwierzchnik ich nazywał s. archi-capellanus z archiepiscopus.

Znaki rekognicyjne —

Co się tyczę znaków rekogn. wszystkich na 3 okoliczności wzgląd mieć trzeba zarys (circumductus) pole (area) przydatek i dalej podrzędny (appendix).—

Zarys (Umriß) składa się z ogłosek z 2 linii. głoskowy tworzy s. przez przeciąganie głosek i. samej lub wspołczenia z t. przedłużonej. współ zatem pojedyńczy z odbiciem zdwojony składa s. rozmaicie.— Głosek Linii stała prostych jak i krzywych, wygina się do dwóch do czterech krzyżyków lub naokrzepieniu wdzięków są podobne, ztąd podział znaków rekognicy

1. ulla głoskowe pojedyncze w stronie. —
2. ulla liniowe a te są 2: ta. —

a) dzwonkowate, (campanaeformia). —
b) zamkowate (castellaria). —
c) wieżowate (turrita). —
d) kędzierzowate w łokowate. —

Pole (area) znaków niczego tych drzyst to j. wewnętrzna przestrzeń j. albo pojedyncze (simplex s. indistincta) w podzielone (distincta) na kliffa pol (cellulas) 2re jest w pośrednie w zapełnione: a) polubownemi znakami które szczególniej kilkakrotnie powtórzone w przedstawiają b) znakami tyrońskiemi w polubownemi c) literą głoskami szczególniej wyrazu subscripsi w subscripsit. d) całemi wyrazami szczególniej wyrazem subscripsit w innemi

3. Dukt podrzędny (appendix) j. 3cim ze znaków w znaki rzeczonych czyniąc wchodzących. — Przez podrzędny dukt rozumieją: rozmaite dukty po bokach szczególniej po prawym lub na

wszystkie umieszczone. Przytłerów

~~Aufsepey~~ na dyplomatach używali

swojej znaku recognicyjnego —

zatym używali sigla ze sami żeby ...

tylko notaryuszom z dwuznaku tak

przed Karolingami używano go jako

notaryuszom prerogatywę uważać.

~~Miejsce~~ Co do czasu używania zna-

ków recognicyjnych z epoki uwa-

żać trzeba 1sze od Merowingów do

Ottona II czyli do końca 10 wieku

2ga od Ottona II do Henryka V

tj. do roku 1125 w których zna-

ków recognicyjnych używano w ogra-

niczonej. — Miejsce znaków tych

było zwyczajnie między formułą recogni-

cyjną a pieczęcią, to tak iż for-

muła recognicyi i znak ca połu-

ca wyjątek et były potrzebne:

Obradków ze . . . . pieczęciach umieszczono

widzieć można.

Znaczenie znaków recognicyjnych. Co

do ich znaczenia uważać trzeba że Kanc-

lerowie Merowingscy kreślili papieże bi-

skupi. Od portyków wdawnosyconą ...

podpisywali. Przy tych podpisach znaj-
dują się wyrazy subscripsit v. subscripsit
v. podrobnie. Co do początku jego używa-
nia trzeba się go wyrażona do oznaczenia
wyrazu subscripsit. Które inne znaki
jakoto noty Tyrońskie czasem
bene valete wyraz umieszczano, i
że znaki rekognicyjne nie
były w początku zamysłu notaryuszów
jednostronnie. Tych Merowingów bez
znaków ale sam. swego kładł
+ a Karol W. wprowadził użycie
monogrammatów. Odtąd pod-
pisy świadków od Karola zaczęto
zaniecać;

O oznaczeniu i celu znaków rekognicyjnych
od czasu Karolingów. –

Rozpatrując się w dyplomatach wi-
dzimy że spisujący je notaryusz
zamiast tych (starszych [illegible]) znaków
rekognicyjnego [illegible] podział kola
na konforbi wszystkich [illegible]
ręki. Do przygotowawszy oddawał
dyplom kanclerzowi, który nazwi-
sko w formuły rekognicyjnej i wspomnian-

ten wynalen recognicyjnem podpisał
swoje znaki typoński etc. —
Nadto uważać trzeba iż znajdują się
znaki recognicyjne, w których się
podpisy wielu osób znajdują.
Z tego iż zbierają się w wielki że
były miejscem recognicyi i podpisu
Cesarski raz Kanclerz zamiast piecze-
ci dyplom używali wyrazu sub-
scripsit y subscripsit —

<u>O nowszych sygnetach notaryuszów</u>

pierwsze ich zaprowadzenie zdaje
się powstało w 12 y 13 wieku
Cesarz Maxymilian w 1512 roku
nową ustawę notaryalną urządził na
w Anglii notaryuszów nie używano
Notaryuszów byli Notaryusze Papiezcy i Cesarscy,
rozmaicie ich nazywano — Tabellarii,
Servi publici, Scriptores, Chartularii, y
ordinarii, że Rzymian sprawy rostrzygali,
Librarii, etc — Sygnety nowszych
notaryuszów są: z ekspletkiem za
atramentem y farbą czarną na
pocieraję, lecz nie pierwszym robią.
W najdawniejszych sygnetach niema ich

5.

narzędzi. — Kształt sygnetów był roz-
stawiony woli notaryuszów. ——

Symbolika — nauka o znakach in-
westytury. Jest to część Sfragistyki wy-
kładająca symbola inwestytury. —
Inwestyturą nazywano wprowadzenie
w posiadanie rzeczy np. urzędu, dóbr
itd. Często używano do tego samo pismo
ale używano do tego specyalnych sym-
bolów jako mających związek z sprzeda-
ną rzeczą, odmienioną itd. Znaki inwe-
stytury zastępują w dyplomatach miej-
sce pieczęci i podpisów, jeżeli ich nie
mają. — ~~Jest~~ Czas dyplomatom dłu-
mają pieczęci i podpisy większą wiarę
dają. — Stąd wzorowe można jak wiele
/ znaczenie znaków inwestytury Luto-
sie w XI wieku i wpośród za wymian-
ki o inwestyturach ustały d. Strafeażi
od 9 wieku, a przynajmniej od tego
czasu, że uważać jako nieużytkowi
wierzytelności dyplomatom dające —
Gatterer dzieli znaki inwestytury
1° według trojakiej różnicy inwe-
stytur na symbola urzędów du-
chownych i świeckich. 2° dóbr 3° ce
prawo. — II ze względu postępowa-
nia dzieli 1° na symbola przy których
twórcie 2° sprzedaży 3° cessyi 4° zamiany
5° przyrzeczenia. III ze symbole 1° pojedyncze

Złożone. IV ze względu na osoby 1° odbierających i 2° dających.

Inwestytury dawano
per calaphum (przez policzek) per cordam
per annulum, per baculum, per bacillos, per capillos, per berillum, per bibliothe[cam]
per calicem, ~~etc.~~ per cespitem (przez da[rń])
etc.

Staurologia (nauka o krzyżach) wyraz greckiego (z greckiego pochodzące) tłumaczy się tłumaczeniem wszelkiego, rodzaju krzyżów które umieszczane ... / Na czytaniu wszystkich dyplomatów naprowadziła — Dawniej więcej do tych krzyżów wagi przywięzywano. Rozmaite zdarzają się w dyplomatach krzyże. 1° krzyżyk (ordinarie) 2° ukośne (ówczesna od Andrea) 3° krzyżacy ... (... composite) dotyczą krzyżów przy ... niektóre) szczególny ... ~~...~~ ... ... koloru ich były rozmaite czarny był najpospolitszy cesarze krzyżami używali ~~...~~ purpurowych ...

Anglii przez Normannami
Cesarzewicie zielonych. – ~~Ale~~
~~który~~ ~~[illegible]~~ mnichy do
tego stopnia swą gorliwość
posunęli iż na zrobienie
farby zrywali świeżo nowego
wina. Skrypt [illegible]
sposobem pisano 1o z piórem
2o tabliczką wyrznięta przy pomocy
patrona 3o stemplem. Tabliczki
mieli z złota lub z kości słoniowej. –
Stempów wyrażano [illegible] w 5o wieku
kładzie je na ciele dyplomatu
na pieczęciach na brzegu i w środku
5o [illegible] przyczyn dla których w sprawa-
dzona Skrypt na dyplomatach
~~1o [illegible]~~
niewiadomość 2o Potrzeba 3o Lenistwo
4 Duma 5o Moda. – Niekiedy w dyplo-
matach zawierające się Skrypt ale
st w kopiariuszach. (* i księgach
[illegible] dyplomatów (zawiera najlepszych)
Prezydentów. Skrypt już do
formuły podpisowa już [illegible]
czasem w słowie najczęściej po
wyrazie signum

Od 5 wieku a więcej od 8 wieku
używanie na zachodzie i wschodzie
były upowszechnione. Znali
Fr. G. znaczy Signum Crucis. —
Monogrammatologia. Monogra-
matami nazywamy imiona po-
rozmaite splątaniu liter złożo-
ne. Wyraz ten znaleźć si
znajduje w dyplomatach tego
że zawsze regius character
nominis figura nomus signum
wyrażają. Takie ~~wyrażenie~~ ostatnie wyrażenie jest
najdawniejsze i powszechnie od
notaryuszów używane. Ze względu
na kształt są: 1° krzyżowe (cruci
formea) 2° czworoboczne (quadri forma)
3° kołowe (circularia) Ze względu na
to co wyrażają są: 1° nomina-
lia) imiona 2° tytułowe (titularea) —
Krzyżowe są te w których od
tego widać równoległoboki od
wyrażające przykłady samogłoski
w imieniu będące, których spółgłoski
w kształcie krzyża na końcach linii
są umieszczone. Czworoboczne

że te obszych godła zasadni-
cze (fundamentales) na kształt
kwadratu inne zaś imienia
godła są wnich wplecione
też wtracone z po piętrowa-
nie wiązanie, (condi gratiosorem)
są przydane — i kwadratowemi
są O. H. M. N. Nadane są
te które w kole są zawarte Nomi
nalia monogramma ata są
te które często imie cesarza
i Króla zawierają tytularją
tudzież przez imienia i tytuły
są przypisane te znowu są
królewskie i cesarskie. Monogr.
od najdawniejszych czasów były
używane dowodem tego najpierw
te Grech. i Rzym. wszystkie znaki
później i zjawiły [illegible] wizygoth Teo-
doryk [illegible] przy końcu 5
wieku 493.–525. Stallerowi
[illegible] jo przyjęli Karol W.
upowszechnił [illegible] —

wszystkie francuzkie ale i inni
używali ich we Francyi w
Niemczech X wieku zaniedbywać
ich zaczęto. — Monogrammata
piórem zaczęte, za pomocą
patronów i stępla (zdaje się
że je Notaryusze podpisywali) Do
zwłaszcza stałego więcej było na
monogramatach. Lekarstwo Min-
ster, rzeczy monogrammata.
1. Królowi wszystkich panujących od
Karola W. do Fryderyka I. monogramata
[illegible] 2do że za karolingowi
wszystkie krzyżowych używali —
3. Przed Ottonem III monogrammatami dyplom
ta są fałszywe 4to Może być praw[dzi]-
wym dyplomat w którym text innym
a monogra. innym atramentem pisa-
ny. 5to fałszywe są monogramata zawie-
rające głoski takie liter i ani w imieniu
ani w tytule panującego nie znajdujące
6to litery zaś dziwne nie zawsze są
pierwszemi głoskami wyrazów z
imion wynikających. — Także i inne
litery nie są w tym samym
porządku ułożone jak w wyrazach na-
stępują. 7mo Głoski nadwyrężone
i niezgodne z zwyczajem czynią mono-

18

gramat podejrzanym 8go Sa niedogramma robiących oraz umieszczona godność czytającej. Szczególnie pretensji swoich ile tego potrzeba, a szczególnie talent dyplomata nie potrzeba którzy do niedostatecznych (man um).

Rozd VI **Sfragistyka**. (o pieczęciach) Które pocztów na dyplomatach wyjaśnia przez przytoczone są pomocą sprawiemu z nauk więcej.

Bez pieczęci dyplomata nie zasługuje na wiarę dla tego trzeba uważać kształt pieczęci i wyobrażenie. Pieczęci nazywano Signum, Bulla, bulla cerea, signaculum, sigillum, impressio, imago, imago impressio, imaginis signum, secretum. Najdawniejsze nazwiska pieczęci są annulus, anulus, i stąd sub anulo piscatoris, — pod pieczęcią papieską. — — —

Ponieważ bulla paleata na pieczęciach, więc osoby które te pieczęci miały chowały je bardzo starannie —

Pieczęci od najdawniejszych czasów były znane niektórzy mieczem pieczętowali — Z początków w dyplomatach nie wspomina o zmianach pieczęci ale od 12 wieku zaczęto stanowić rzetelność dyplomatów — Z epoki zaś od wyżej znaczenia pieczęci 1go do 8go wieku przez ten czas pieczęci były bowiem do nadania zwiagodzie.

ktali ż dyplomatów bez pieczęci pra-
nie uznawało za nietelne —
2º od 8 do 11½ wieku sztuczy spo-
przywania pieczęci sz. polubowne
i ograniczone a krzyże i inne
znaki uroczyste wówczas dyplomata
ich miejsce zastępują dlatego bez
w tych czasach dyplomata choć bez
pieczęci miał swą wagę —
3º od 11½ do 15 wieku pieczęciom
dawną większą przyznano gdy
wszyscy pieczęci używać zaczęli
Bez pieczęci w tym czasie wydane
dyplomata są nieważne. ——
Po upływie 9go stulecia pieczęcie
do potwierdzenia zaczęto
i dlatego w dyplomatach
dawniejszych pieczęci spornie się
i znajdują. 2do następował
podpis się świadków. —
Fałszowano dyplomata 6ciorakim sposobem
1. Brano pieczęcie fałszywe do fałszywych
dyplomatów 2º fałszywe pieczęcie do praw-
dziwych dyplomatów. 3cio prawdziwe
pieczęcie do fałszywych dyplomatów

6. 4to Robione wiszą w pargaminie dla składu się zginęła pieczęć która nigdy niebyło 5to przez wszystkie na odwrotney stronie dyplomatu pieczęć przykładano 6to pieczęcie przebijano. — Uważać w pieczęciach uważać: 1° Materyał z którey je robiono 2° Kształt. 3° napisy 4to sposób przytwierdzania 5to osoby które pieczęci używały —

1° Co do materyi używano wosku z metalu wosk jako miękkszy prędzey mógł być wyciśniony. Uważać trzeba w oceniamu na kolor wosku i jego mieszkanie. — Co do koloru był z biały, z żółty, z czerwony z czarny. — Białego używali królowie tegoczesny dawniey zaś w XX^{te} Żółty i trwalszy od białego częściey [illegible] i biały na ~~[illegible]~~ żółty. Czerwonego używało pierwszy Cesarze greccy i inni panujący w Europie i wszystkie duchowieństwo — Używa tegoż zaś tylko ci, który mieli nadto pozwolenie — Żółtego z zielonego

których używali i których nie wolno
było używać czerwonego, czarnego
jak wszyscy z obecnie używali
XX Czasy w 11 i 12 wieku a ka
i Mistrzowie Kawalerów Malta
w czasach najsporniejszych — Sigilla
pura et mixta są te których
z kilku kolorów są złożone
im starsze są pieczęcie tym wosk
mniej i rzadszy. Lak wynaleziony
w połowie 16 wieku pierwszy był
w 2giej połowie 16 wieku używany
Dyplomata z pieczęciami metalowemi
Bullae nazywają się, najpierw zwyczajnie
używano do tego złota i ołowiu
Złotych używali Królowie Węgierscy
Cesarze Niemieccy — Królowie Duńscy
używali niezwykłych. Co do ołowianych
oprócz Papieży od czasu Grzegorza I
Patry i [illegible] umarł używali i inni
świeccy i Duchowni. Później jednak
i teraz tylko Papieże ich używają
i to do ważniejszych Dyplomatów
do pomniejszych wosku. —
(brevia)

Nadawiodza się to przynajmniej od 15 wieku zęsi że i stamtąd osobno pierścionkowali, w ktorym wszelkiej pierścień zwany znajduje się w sobie annulus piscatoris o ktorym już w 13 wieku w papieżach listach wzmianka znajduje my. – Przed tym czasem tak u pieczęci Bulle miały pierwsze otwierające – dla tego też dawniej Bulle majores i minores nazywano

2.° Portrety pieczęci tyż rozmaity okrąg był najdawniej – drukowane były pewnie paraboliczne to

3.° Napisy – co do napisów że są osobowe (reales) tj. w obrazach dotkniwe (litterales) same przedstawiają obrazy osob ktorych i pieczęci tak nazywają o inscriptiones propria seu loquentes. Jeśli zaś odnosza się do godności i praw ktorej osoby posiadające te pieczęci były zachowane wtedy nazywają ję inscriptiones symbolicæ

Co do kształtu Pieczęci za wystawiane jest

pressa) i wiszące (pendula) — tamte

na przywilejach wybijano, te do niego

przykładano. Stoczona jest na przedniej

stronie z obrazem, Szymańskiem na

odwrotnej, dla zrobienia miejsca roz-

cinano papier a to w kształcie

[illegible] + z Stryja 17 jedno-

ją [illegible] XII wieku zawsze wychodzą

kulistą pieczęci stoczoną, nawet

styl przytwierdzone dosyć głośno

i trafiają [illegible] wszystkich

czasów było wciskaniem się dawniej

że za [illegible] w [illegible] wieku i zda się

zawsze jest u dołu zawieszano z na per-

gaminie z na sznurkach. — Portament

Bernardów w Toruniu ma 2 pieczę-

na ołowiu. — Co do koloru wosku

był rozmaity, polubowny, czasem

miano względ na kolor herbowny —

co sprawiało że nie mógł być w Pieczę-

ci niebyt porządek zachowany. ~~Nat~~

Pieczęci duchowne są na majestatyczne

które za [illegible] Cesarskie Ustawowe

i dłuższe. — Pieczęcie ich w 11 wieku

w Niemczech zaprowadził je Otto
III. Książęce przedstawiają: jeźdźca
wrażą rycerza jadącego na koniu.
Używali ich Magnaci i Węgierscy w po-
świadczeniu Dyplomatów królewskich
do 16 wieku. Możni królowie którzy
posiadali Xięstwa i hrabstwa. Przeciw-
pieczęcie (sigilla aversa v. contra
sigilla). — Dwojakie są. 1o mniejsza
tylne a 2. kiedy obie są równe
w zwyczajne kiedy 1. większe jedna.
Używano ich dla uchronienia
~~[illegible]~~ pieczęci od sfałszowania. Potem
~~[illegible]~~ wypisane były i cyfry miały
przeciwpieczęcie. Już Cesarz Henryk
III używał jej. 1036 r. —
Co do Bull. Bulle złote jak się zdaje
Frankowie przyjęli od Greków.
Używali ich najpierw Cesarze Greccy
~~[illegible]~~ Justynian używał ich — od nich
przejęli Królowie Węgierscy a z Karo-
lingów Karol III Łysy. — Otto III
(983 – 1002) i jego następcy także
papieże często. —

Srebrne bulle są nadzwyczajnie rzad-
kie lubo ich nie będą Cesarze Grecy
używali. Ołowianych dawno używan
Trajan Marek Aurel. Antonin
używał. — i Cesarz Konstantyn, którzy zdobytych i których
bull Sułtanom srebrnych wodom
ołowianych zaś despotom, Patryarchom
i innym. Karol W. i następcy mieli
używać ołowianych. Co się tycze
pieczęci to z początku wszelkie
były tylko i niewiele Ów przewyższał —
w 7 wieku zaczęto te ołowiane to
wosku używać naprzemian aż do
Bulli tylko ołowianych używano. —
Do brewe zaś używano wosku. —
Weneccy i Żydzi przyjęli także ołowia-
niedawnych używali dawniej iż Kro-
lowie Duńscy — Woskowych Greccy
Cyprianie, Cesarz Byzantyn — i
Królowie francuscy Cesarze Niemieccy
Papierz ale nie tylko do prywatnych
ale i do publicznych ~~prywatnych~~ rzeczy. — Bia-
Białe są najdawniejsze po 13 wieku
nadzwyczaj za Niemcami, jednak
gdzie indziej długo były używane

7. Bibliografija

Żółte nastały w 12 wieku w 14. i 15 klasztory i prywatne osoby przywłaszczyły jej sobie — we Francyi Królowie do ostatnich czasów żółtych używali. W Węgrzech żółte i zielone były równie w użyciu. —

Czerwone Najpierw Cesarze Bizantyńscy jak i zdaje ich używali lubo wiadomo że dwojakim woskiem t.j. czerwonym i zielonym pieczętował! Na końcu 13 wieku tak we Francyi jak w Niemczech czerwony wosk był częściej używany. tak że szlachta nim pieczętowała. W Węgrzech za Ludwika króla od 1342–1382 Baronowie i Biskupi używali czerwonego. — Komitaty i miasta w drugiej połowie 15 wieku ten przywilej otrzymały. — We Francyi i Anglii zostało pierwotne było. —

Zielone po trochu używane od Cesarzy wschodnich i Patryarchów we Francyi od 12 wieku nie żadnej —

Czarnych używali niektórzy Patryarchowie Konstanty. ~~[illegible]~~ Mistrz Krzyżacki. W.^{lki} Maltański także XX.^{ke} rzeczy

Używane pieczęcie woskowe któ-
re 14 wiek nie przechodzą mogą być
4 rodzaiu 1mo Pieczęcie w których piecz-
ęć jest innego koloru 2do na-
ciśnięte z wszystkim wosku wyło-
żone ale w Bulli [illegible] albo
były z żółtego wosku — z 14. 15
wieku 3tio Pieczęcie bez wyciśniętego
brzegu (non signata) które po obu
stronach mogą mieć wosk różny
4to Pieczęcie po 1dnej stronie innego
koloru będące — są bardzo rzadkie
Od początku 15 wieku nastał zwy-
czaj żeby wosk szczególnego koloru
pokrywać papierem i pieczętować
Podług niektórych mniemania, [illegible]
Księże francuz miał zaprowadzić la-
ku którego roboty miał się nauczyć w In-
dyach wschodnich ale dziś dowiedzio-
no że już r. 1562 publiczne były w Nie-
mczech pieczętowano. —
Kształt jest rozmaity. — Napisy — im star-
sze są pieczęcie tym napisy są krótsze
i prostsze. — Obszerniejsze napisy na-
stały od 11 wieku a szczególnie od 13go
wieku. — Pismo w bullach odmienne j

niż na pieczęciach woskowych. Wszystkiego
się co do ozdob trzeba uważać, że te
były greckie nayposolitsze [illegible]
to znajomości [illegible] i cyfre liczby
[illegible] w którym pieczęć była [illegible]
od urodzenia ponadewna pieczęć
monogrammata na pieczęciach
[illegible] wyraz sygillum, dopiero w 10
wieku a więcey od 12 wieku wyrażany
podpisem pieczęci, wyrażano z pocz-
ątku S lub SS Si, Sic, Sigill, z po-
dalszym Dei gratia, miasto według, na-
tomiast — ~~[illegible]~~ pierwszy tey formuły
używał Karol Łysy, a wszyscy Merowing-
czykowie i Karlowingowie nieużywali. Od
stulecia XXta Krabiowie a kaplicy i
Biskupi a od 12 wieku i Opaci tey
formuły używali — Słowem 13 wieku
biskupi zaczęli na pieczęciach wyra-
żać: Dei et Apostolicae sedis gratia —
XXta [illegible] [illegible] w 11 wieku: Dei
et imperatoris gratia. — Wizerunki
z przedstawiaią SStych Cesarzów, kró-
lów, XXta Krabiów Arcybiskup, biskupów
Opatów. — symboliczne godła
krzyże kto są godłem pobożności i
wierności. [krzyże [illegible]] Żezła, Korony, 2go

znajdują się we pieczęciach korony
różnego kształtu, która jest godłem
władzy najwyższej 3° Dziedziny godło
Dowództwa, Obręcz jako godło władzy
karnej 4° [illegible] Jabłko z Gibel-
les, które od Cesarzów Bizantyńskich
przeszło do Greckich były [illegible] dod-
(globi owego) 5° Ręka sprawiedli-
wości j. godłem najwyższej władzy
sprawiedliwości Ręka i XX przy-
szła z Hugo Capet — w Niemczech nie była
w użyciu. — Trony dawniej
się nie różniły od ordynaryjnych
stołków, mimo że są najdawniej
godłem dostojności i sięgającej sprawie-
dliwości — ponieważ były mało
Mieczem odznaczają s. XX-ta jako
bohaterowie. Chorągwie jako
godło najwyższej władzy wszelkich panów
znajdują się w 12 i 13 wieku, także
pieczęciach wieku XIII. Topory
są godłem opieki, lecz do
rzadkości wymawiane są przedstawiane.
Na pieczęciach znajdują się bez znaczenia
też i Konie na których X-że siedzi. —

Od 11 wieku zostały wprowadzone.
Pomysłowa nad pieczęciach tych
wystawiano tylko osoby siedzące
na koniach, lecz mogły źródła o
[illegible] w 12 wieku [illegible]
jeszcze niebyły powszechne a w 13
wieku widzieć [illegible] koni [illegible]
nie rzadkim. — Co do dam jeż w 13
wieku widzimy na pieczęciach [illegible]
stojące je siedzące przy koniu [illegible]
rzędu z [illegible] trzymające [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] lilia i inne
kwiaty. [illegible], przy zabawy jako godła
polowania [illegible] na pieczę-
ciach i [illegible] uwagi [illegible]
znalezionych dawny [illegible] [illegible]
kortrzymania [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] 2. iż niektóre osoby trzymają
kwiaty, o znaczy stan [illegible].
[illegible] zawsze [illegible] od 12 wieku trafia
się i. [illegible] jeśli nienależy do herbu
zatem [illegible] jako godło zadowolnieniowa i [illegible]
wyższej [illegible] uważać za [illegible].
Herby na pieczęciach trafiają się od końca
10 wieku, potem 11 a najwięcej w
12 i 13 wieku. — Co do fałszowania pie-
częci — [illegible] są 1° kiedy

ich kształt rowny i nie był pierw-
niej według dyplomów 2° kiedy znak
i takiego koloru jaki w owym cza-
sie niebył używany. — 3° kiedy j. mo-
wa o wolszowej [illegible] zawiera [illegible]
wolaniu kiedy to niebyło w zwyczaju
wolnikiej [illegible] dyplom, o kiedy
mowa o wyłomowskij pierwej. [illegible]
kiedy wykładanie wszystko ze zwyczaju
4° kiedy o innej mowa w dyplomacie pi-
erwej a inna o [illegible] niem znajduje.
pierwsze herbowe familijne do [illegible]
[illegible] wiele w dyplomatach są [illegible]
dyjrane. Jeśli na pierwej nowe
tytuły się znajdują, kiedy na pierwej
i tytuł niestosowny i tło. —

III O Stylu dyplomatów [illegible] i Układu

Nauka Stylu dyplomatów trudni się [illegible] układu formuł ma postępie przemowie i [illegible] łączeniu dyplomatów używanych. — [illegible] oraz 5 [illegible] [illegible] formałe rozpoczynający [illegible] formuła [illegible] vocationis — [illegible] i [illegible] na [illegible] układzie. — W 2° o [illegible] dyplomatach [illegible]. W 3 im [illegible] przemowie dyplomatu znajduje w 4° o [illegible] dyplomatów o znaczeniu [illegible] indictiach i innych [illegible] chronologicznych. W 5 mowi o miejscu

w których dyplomata wydawano —
Dyplom składa się z 3ch części z
wstępu (prologus) z osnowy (textus)
i zakończenia (Epilogus). — Naukę
formuł których styl każdemu wiekowi
właściwy i do kancellaryi używanego
Rozdział I. o formułach wyrażających Bó-
stwo.

O tych formułach które się na początku każdego
wzywania Boga najpierwszą formułę
początkową (initialis) po której Boga
Chrystusa [illegible] i świętej Trójcy wzywają — W
średnich wiekach było to powszechnie w
używaniu. — Cesarz Maxymilian należało
aby we wszystkich urzędowych dyplo-
matach na początku je kładziono. —
Za Justyniana jest formuł nie wo-
calnych używał. — Pepin Królowi
Gocy używało ich — ale Merowingów
nie widać ich. Karolingowie wprowadzi-
li je i ciągle używali. — Za czasów Karo-
lów było formuła: In nomine Dei et
Salvatoris nostri Jesu Christi — In
nomine Patris etc. Jani innych używa-
li. — [illegible] tyczący tych formuł uważać
trzeba iż nie były statecznie używane
ale się często zmieniano tak że
często pod jednym panowaniem je
zmieniano. — Po wieku 13 wprowadzono

inne wyrażenia i przedmówienia obe-
mujące formuły np. Universis et
tis fidelibus salutem in auctore salutis
perpetuam ad memoriam. — Z tego
te prawdy się wyprowadzają

1o. Podpisanie się dyplom. Merowingów w
których na wstępie wezwanie Chrystu-
sa nie ma. —

2a. Karolingów dyplomata pod Karolem Wiel-
kim nie zaczynają się od formuły in nomi-
ne Sancta et individ. etc.

3cio Przestały się pod cesarzami Niemiec[illegible]
mi

4. Wzywanie trójcy św. najczęstsze

Kordiat II o imionach i tytułach Kro-

trzeba na cesarzów 3 rzeczy uważać.

1o. formuły które szczególnie pod imionami kró-
lewskiemi kładziono. —

2o. Jak panujący cesarzem tytuły swe
rozszerzali

3. Zaszczytne nazwy które innym niższy
co do godności nadawali

Co do 1szego. Imiona wpoło Karola
i Merowingów same bez żadnego

który mogą (pojedyncze) opuszczone widziemy. Skoro same i w
najdawniejszych dyplomatach królów niemieckich
pierwszy dopiero wprowadzono zaczęło [illegible]

O Sztuce Drukarskiey — Bibliogr.

Cała zaleta druku zależy na wyrabianiu liter ruchomych.

O Początkach i rozmaitych sposobach wyrzynania liter na drzewie lub metalach i odbijania ich.

Już dawniéy Assyryjczycy. — Babilończycy wpadli na myśl wyrzynania liter odwrotnych i wyciskania za pomocą farb. Według Herodota każdy Babilończyk nosił pierścień wyrżnięty; takich pieczęci było przedmiotem zbytku. — na nich zaś mogły się wyciskane z imieniem z monogramem. — Sygnety dały początek pieczęciom. Egipcjanie też podobne których całe pieczęcie Sardońskie wszystkie kazał. — Krom pieczęci wyrzynali [illegible] blachach których Grecy nazywali Hyppogrammata. Jeden Prokopiusz świadczy że Cesarz Justyn używał patronu do podpisywania się. — Toż samo miał czynić Teodoryk Gotów Król. — Karolingowie też wyrzynali blachach do ułatwienia się pisania. — Karol Wielki pieczętował swe listy rękojeścią swego miecza, w którego rękojeści miał monogram z Koroną wyrznięty. — Używanie pieczęci było potrzebne bicie monety. Początkowo na kruszcu stłoczone bito za pomocą młotka pieczęć [illegible] lub układy najpierwszej. —

Numa miał w Rzymie znaczne pieniądze odla-
nane. a zaprowadził pośrednią proporcję
na tych pieniądzach umieszczano głowę
bydła (pecus) i stąd pecunia. —
W niektórych numizmatach znajdują się
niektóre litery poprzekręcane. stąd to
uczony francuz Caylus wniósł jakoby Rzy-
mianie używali stępli ruchomych do wybija-
nia pieniędzy ~~jednak~~ ale ten wypalono do
17 wieków Italii. — Do bicia monety uży-
wano także stępli przyrządzonych co w brą-
[illegible] widzieć można. — Rzymianie uży-
wali też stępli metalowych do piętnowa-
nia niewolników, bydła, chleba. i naczyń
glinianych (tessera signatoria) znaczono
na policzkach i na czole. taki niewolnik
nazywał się (stigmaticus) — W Herkulanum
znaleziono bochenek chleba i naczynie gli-
niane i cegły znaczone. — Te stęple pomalo-
wane farbą można było odbić. — Jednak
nikt nie przyszedł na myśl odbijania literami
ruchomemi. — Ze śladów, które pozosta-
ły się, że przepisywanie na tabliczkach
drewnianych było znane pod Homerem.
Już za pierwszych Cezarów Rzymianie zna-
no szkoła ruchome ale nie do druku.

Najdawniejszy drzeworyt znany z obrazkiem S. Krzysztofa z r. 1423. — Drzeworyty były znane w Europie na wiele lat przed drukiem ale niewiadomo kiedy gdzie i przez kogo były wynalezione. — Obrazy Śtych (Heiligen bilder) miały być pierwiastkiem wynalazku drzeworytnictwa. —

Wynalazek rznięcia form, aż do wynalazku druku. —

Początek rznięcia form do 13 wieku odnosić należy lecz ani śladów ani historycznych dowodów z tej epoki nie posiadamy. — Dlaczego o tem nic nie wiemy, przyczyna którą że uważano to może za rzecz małą albo że nie była bardzo znana. — Pierwszy Drzeworyt od r. 1423 lubo ma ślady dziecinstwa sztuki, znać na nim że to nie pierwsza próba. — W 14 wieku już znana i upowszechniona sztuka rznięcia form zastosowaną została do robienia kart, które dotąd malowano, a upowszechnienie ich wymagało sposobu prędszego ich robienia. Stąd drzeworytnicy Majstrowie przeszli do kasty rzemieślników. —

Pokazuje się z wszystkiego że znaczna
form w Wilnie[illegible] i to w kilkaset tomach
powstała. — Sztuki piękne w 14 wieku
więcej upowszechniać się zaczęły. — Najdaw-
niejsza wzmianka o wycinającym for-
my j. na którym 14 wieku [illegible] tyczy
się Jan... pleban Luger z Nördlingen.
Trudno oznaczyć sposoby jakiemi się
drzeworytnicy postępowali. — W drzewo-
rytach 15 wieku niezdarny brak zna-
jomości perspektywy. — Najlepszym
przewodnikiem do poznania sta-
rych dawnych drzeworytów jest farba. W szy-
bowiem wieku brano na farbę sadzę
stampy i wody, dla tegoż farba
wkrótce się rozpuszczała. — 2do odbija-
no i [illegible], dla tego drugiej strony
nie niekiedy gładkie i brudne, dla
tego po drugiej stronach drzeworytów dru-
kować niemogli. — Podług Heinekego
smarował formy pędzlem, Heller zaś
znaczy że farby były w naczyniu i
w niej formy maczali. — Papier
wilżony pociągano gładkim drewnianym
albo kulkami przykładano i potem [illegible]-
cisnano. — Najdawniejsze drzeworyty

Z daty znane są 1° S. Krzysztof w Buxheim [?] znajdował się 1423. 2° S^ty Sebastyan 1437. 3° Kalendarz z r. 1439 Jana de Gamundia. 4° S^ty Bernard 1454. —

Dzieła xylograficzne. — czyli zbiór drzeworytów z objaśniającym tekstem który albo na tablicy był wyrznięty, albo osobno wydany książkę tworzył, były poprzednikami druków. — Ponieważ już w dawniejszych czasach przez niektóre drzeworyty [illegible] podkładano [?], zarazem [illegible] do tego wiele miejsca z pismem S^tym lub modlitwy rytych [illegible] osobno robiono. Dzieła takie zawierają [?] [illegible] 15 wieku, jednak wiele drukarskich książek się ukazało [?] tak niektóre aż później. —

(Briefmaler [?]) Malarze obrazków i robiący drzeworyty którzy w wydawaniu takich dzieł trudnili się przedtem ustąpili drukarzom. — W niektórych miastach gdzie cechy swoje mieli powstawali przeciw drukarzom chcąc się przy drukowaniu książek utrzymać. —

Ale dzieła xylogr. wkrótce upadły kiedy typograficzne obrazki w wszystkich dziełach umieszczać zaczęli. — Zamieszczanie

wobrazkach w XV i XVI wieku było

powszechne — z Najnowszych spostrzeżeń

pokazało się że większa część rycin

w drukach Xylogr. wymienionych są kopią

z dawniejszych pomników na kamieniu ry-

tych i malowanych — Celniejsze dzieła Xy-

lografiis są

1. Historia veteris et novi Testamenti,

albo ogólniej: biblia pauperum 40 kart

po 1ᵉᶦ stronie drukowanych fol. min. rycin.

mają być robione w klasztorze Hirschau

Xsiążka ta nazywa się biblia pauperum

dla tego iż dla mniej możnych wydana

szczególniej dla duchownych wówczas bowiem

biblia była wielką kosztownością — oraz

karty są oblężone a wtedy zawiera 19

kart zawiera wizerunki o Chrystusie —

Tej xᵏⁱ jest 7 wydań & Paryzkich 2 Mem-

płaciły się od 750 do 1000 franków.

2. Apocalypsis Sᵗⁱ Joannis fol. min. —

pod tytułem Historia Sᵗⁱ Joannis evan-

gelista ejusque visiones Apocalypticae;

48 kart 5ᵉᶦ wydań

3. Historia Sᵗᵃᵉ providentiae Beatae Virgin.

Mariae w krótki wykład pacierz Zdro-

wona do N. Panny rozkrojowany — 16 kart

4° Historia Beatae Mariae virginis ex evangelistis et patribus excerpta et per figuras demonstrata fol. mai. kart 16 z książek płacono od 352 do 1560 franków.

5° Ars memorandi notabilis per figuras evangelistarum z memoriale 41 kart evangelistarum fol mai 30 kart z których 15 text a 15 obrazki zawierają — zdaje się iż to 1sze dzieło gdzie text od obrazków odłączono, albowiem na osobnych kartach i numerowany. 2 wydania Bibliotheka Drezdeńska zapłaciła 1400 złt prendo—

6° Ars moriendi z de tentationibus morientium inaczej także pod tytułem tentationes Daemonis (der Kunst zu sterben) 24 kart fol mai 11 obrazki 13 textu — 10 wydań płacono je od 1070 do 1610 franków

7° Speculum humanae salvationis także Speculum figuratum 63 kart na tym druku Holendry opierają swoje twierdzenie jakoby drukarstwo u nich było wynalezione przez Kostera — druk to zawiera historyje ze starego i nowego testamentu jest 4 wydania 3. i 4 wydanie w języku Niderland: ruchomymi głoskami drukowane —

jest 18 drzew takich —

wynalazek druku należy się Janowi Guttenbergowi z
Moguncyi z familii patrycyuszów tamtejszych. Ten
r. 1420 wraz z wielu innymi opuścił Moguncyą
z powodu iż w tym roku zaszło wiele zaburzenia [illegible]
plebejuszów przeciw Patrycyuszom — Gdzie był przez 14 lat został
pobyt niepewny. — W r. 1434 spotkamy go w Strasburgu
w procesie tam toczonym z różnemi kunsztami
w ciągu wywodu takie sposoby innych wspólników
wykazał, ale czyby do tych należała sztuka dru-
karska z pewnością twierdzić niemożna — Stwierdzo-
ne zaś jest świadectwo Trithemiusza (ur. 1462 † 15[illegible])
Ten bowiem w rocznikach swych klasztoru Hirschau
pod r. 1450 mówi o wynalazku druku w te słowa
„W tym czasie w Moguncyi a nie we Włoszech jak
„niektórzy błędnie utrzymują wynalezioną została
„i odkryta przedtem nieznana sztuka odbija-
„nia książek za pomocą głosek tych druko-
„wania p. Jana Guttenberga, który wydawszy
„prawie cały swój majątek na to, z trudnością
„ucierpiał i [illegible] co zamysłu nie porzucił
„wątpiwszy a jego sztukę aż nabawieniu wsparty
„radą i zasiłkiem Jana Fausta także z Moguncyi
„rozpoczęte dzieło przywiódł do skutku. — Drukowali zatem najprzód słownik „Catholicon" za-
„wsze wypisawszy spośrody głoski w porządku na
„tablicach ale niemi co innego drukować nie mog-
„li, głoski były nieruchome. Potem wynaleźli za-
„miast tablic form wszystkich głosek, które formy
„matrycami nazwali z których znowu kruszcowe
„typowe głoski lali które przedtym ręcznie
„wyrzynali." Trithemius twierdzi iż że słyszał
przeszło 30 laty od Piotra Schaeffera że druka-
rnie wspólnie z [illegible] było połączone bo w
dawał biblią [illegible] wydrukowa-
poczęte 4000 [illegible] — [illegible] r.
1514 dziejach klasztoru Hirschau. —

Bibliogr. (5)

z drukami Guttenberga podług wiąż pod... bawstwa wychodziły

1° Małe łacińskie Abecadła

2° Confessionalia — krótkie wykazy grzechów z 12 kart

3° Donati, tak zwane wyjątki ... wszystkich Grammatyk Donata. — (Trithemius wyraźnie te Donati nazywa Catholicon. — Catholicon (powszechny) albowiem znany dowód.)

Czas w których je drukowano i ... te wydania się dadzą się łatwo ... ich ... wychodziły albowiem w Hollandyi w Rzymie itd. — Między Donatami trzeba rozróżnić typograficzne od tych które ruchomymi głoskami były odciśnięte albowiem karty do gier typogr. te do druków należą, — ostatnie uważają się jeszcze jedne przed poprawą drugie po poprawie głosek przez Schöffera. Wynalazek lanie liter za pomocą matryc i Patryc przypada na r. 1452. Pierwszą Biblię zaczęto drukować r. 1454, i 5. (Biblia latina vulgata sine loc. et anno fol.) drukowana głoskami grubemi misałowemi. — wtedy widzimy dwie cyfry za biblie misałowemi głoskami drukowane jedna 36. druga 42. wiersz na stronnicy zawiera (Biblia 42 wierszowa i Guttenbergowska) —

bywa zazwyczay w 2 Tomach nazwan a
tniey Sztukowania, kustoszów sygnatów i pa
ginatów — ~~[illegible]~~ Ta biblia ma że z
innymi Inkunabułami spólne iż w niek
tórych exemplarzach znaydują się odmiany
w liczbie wierszy, i wyrazach pisowni i
z stąd pochodzi że w druku mieli
niepraw[illegible] zrobienia poprawek wiążąc odzie
nie. Biblia ta jak się zdaje w 1452
miesiąca była zaczęta a skończona ja
w 1455. Zapłacono za tę biblię w 1826
18 tys. złp. — Mówiąc o drukach tej biblii dru
kowano, drukowane są pomniejsze r
[illegible] jako to listy odpustów z lat 1454,
wzwodem 15 wieku Król Cypru Jan II
Luzygnan był gnębiony od Turków
Mikołaj V podpisał odpust z którego
dochód był obrócony przeciw Turkom [illegible]
zbieranie zlecił dobrodziejstwu wydał Jan II
swego posła Paulina Chappe do Mogun
cyi i stąd wnosi Wetter że te listy w
Moguncyi były drukowane. Były dru
kowane na Pargaminie — jest ich 6 zna
nych. ~~[illegible] typu biblii 42 wierszowej~~
Arcydzieło mniemana że wczesnego [illegible]
[illegible] Drukowane [illegible]
[illegible] [illegible] 42 ~~[illegible]~~ biblia i psałter
[illegible] [illegible] była drukowana
drzeworytami

Mniemanie swe opierają na niedowodnej
i różnicy głosek — Inni [Daunou, Heinecke] twierdzą
że biblia łacińska głoskami była
drukowana — Daunou oblicza że na
wydrukowanie dwutomowéj przeszło
40 tys. liter razem trzeba było. A zwłaszcza
sposoby robienia liter za pomocą patronów
dawno było znane — Że Gutenberg
wynalazł głoski ruchome ~~...~~ w 1450
mówi ~~dowód~~ Trithemius i inni współcześni
prawie pisarze — Gutenberg według tego z
niebyłych sprawdz. wynalazł matryce, lecz
te matryce odlewane miały wszystkie
niedobrości które idą za niezgrabnością
materiału, albowiem takie nie mają
tej ostrości jak wybiane lub na ząb
czystych słów wycinane. Trimel dowodzi
z planszy matryc odlewanych pisma
z wyjściem [illegible] materjału 150 do 180
liter odlać można z matrycy że nie
złożą ~~...~~ tylko się spostrzeże liter
nie tak będą dobre. — Że Gutenberg
robił matryce widać z opowiadania Tri-
themiusza — Że w tym biblii w r. 1455
zwraca Kronika Kolońska w r. 1499
mówiąc że w 1450 zaczęto drukować od
tej książki drukowana była biblia łacińska
tym roku dopiero Gutenberg czynił
przygotowania [illegible] w 1452 skończył 55.

Po zerwaniu spółki med Gutenberg i
Fustem, tenten zasilony od Dra Hu-
mera założył nową drukarnię. O tej
nowej drukarni do r 1460 nic nie
wiemy. — Największym i najpiękniejszym zaby-
powstałego drukarstwa wspomnieć
i Psalterion 1457 r. zatem w 18
miesięcy po zerwaniu spółki wydru-
kowany u Fusta i Schöffera
Jest to pierwszy druk z oznaczeniem
daty i miejsca. r 1817 na aukcji
biblioteki Hr. Macarthy w Tolurze [illegible]
exemplarz niemający 6 kart kupio-
do Biblioteki Paryskiej za 12 tys. fran.
Książka zawiera tylko 23 psalmów. —
Jest go 5 wydań. — przed r 1457 wydanie
niewiele i exemplarzy i te świadczą
co do liczby kart ale i do odmian
druku się różnią. — ~~[illegible]~~ 2 wy-
exemplarze kompletne. — W Wiedniu
i najpiękniejszy exemplarz. — W r 1459
wydali pierwszy raz współcześnie Faust, Schöffer
rationale divinorum officiorum
Durandi ~~[illegible]~~ Jest połączeniem pisma
Jest to pierwsze dzieło drukowane
połączonym drukiem. r 1460. wyd.
Clementis V Constitutiones cum ap-
paratu Johannis Andreae —

fol. charakter j. mieszanina greckiej,
arabskiem. – Jest to pierwsze wydanie
zbioru Konstytucyi zboru Wiedeń-
skiego (we Francyi) i konstytucyi Kle-
mensa V. Ukazały się naprzód za
papieżem Janem XXII r. 1317. Jan
Andre uczony doktor Bonoński przyłą-
czył do nich uwagi (1348). —
1460 wydał Guttemberg dzieło: Johannis
Balbus de Janua summa quae vocatur
Catholicon fol. max. typis semigothicis.
Jest to obszerna gramma. łacinska i
słownik etymologiczny w 5 oddziałach.
Autor Jan de Balbus ur. w Genui
dominikan. – cyt w 2 połowie 13
wieku ukończył to dzieło r 1286. –
Za to dzieło płacono 2620 fr. – Jeżeli
an wyszła Gutt. drukarnia, jego pra
zła i swoje drzewnych jego Henry
ka i Mikołaj Bechtermünz którzy w
spółce z Michałem Spiess r 1467
z oznaczeniem nazwisk swych i miejsca
druku Eltwill – wyszły z katholiconu
wydrukowali – To płacono 2620 fr. —
r 1462. wyszła Biblia sacra latina vulgatae editio-
nis ex translatione et cum praefationi-
bus Sti Hieronymi fol. max. 2 Vol typis go-
thicis. –

Kronice z 1462 uważać można jako cze
be wyjścia Maguncki Drukarzy
rozproszeni byli z [illegible] Albert Pfi
ster w Bambergu przed r. 1462 za [illegible]
gunczyk drukował. — Od r 1465 wydano Cyce
ro de officiis) — Niedługo potem + Gutten
berg r. 1468 jak się domyślają — W r 1468 Scho
fferowska officyna była jedyną w Maguncyi
ostatnie dzieło jego jest 4te wydanie
Psałterza + 1503. —
O zdaniu Hollendrów względem wynalaz
ku druku P. Kostera
Hollendrzy utrzymują iż sposób drukow
ania ruchomemi czcionkami P. Kostera
przed r. 1440 w Harlem został wyna
leziony — W r 1808 towarzystwo nauk
owych w Haarlem ogłosiło nagrodę
30 # za najlepszą rozprawę o Kosterze
w 1810 podwyższono do 50 # a w 18[illegible]
przysądzono P. Konningowi i tegoż [illegible]
wywód drukiem ogłoszono. a w 1819 w
[illegible] we Francyi przekładzie —
W r 1818 Koning wydał nowe przy
czynki do hist. wynalaz drukars[illegible]
[illegible] on że wynalazek Kostera
przypada na r. 1422 lub 23. a
wysądzona w tym celu Kommissya [illegible]
ła iż druk r 1422 i 1423 został
wynaleziony — Postanowiono więc

obchodzi uroczyście w dniu 10 i 11
Lipca 1823 – oba te dni były uroczy-
stością dla Hollandyi — Junius po Hollen-
dersku ~~Jongen~~ Junge ur. w 1511 wszędzie był
przez lat lekarzem w Haarlemie
w skutek wojny Hiszpańskiej opuszczał
to m. i udał się do Zelandyi gdzie
r. 1575 + [5 w 64 r. życia] Na kilka miesięcy przed śmier-
cią ukończył swój opis Hollandyi w
języku łacińskim ale dopiero w 13
lat po jego śm. r. 1588 został wydany w Lej-
dzie. W tym dziele mówiąc o różnych
wynalazkach Harlemczyków przyznaje mi-
wynalazek druku L. J. Kosterowi —
W r. 1462 na kilka miesięcy przed ogłoszeniem
biblii wydrukowano z Fusta i Schoeffe-
ra ale ważne pismo: Dithers Chur-
fürsten zu Mainz Manifest wider
Adolf in Nassau — Dithert był
Arcybisk. Moguncki ale w r. 1462
zrzucony został a na jego miejsce mia-
nował Pius II (Aeneas Silvius) Adolfa de Nassau. —
~~[illegible] [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible]~~
r. 1462 zdobycie Moguncyi było powo-
dem iż wiele mieszk: opuściło to m.
i przeniosło się w różne strony Niemiec
dla tego czas ten uważa się jako epoka
upowszechnienia drukarstwa w Europie

albowiem w ktoreyś drukarni Mogu
rozgłosili sztukę drukarską w rozeyu
krajach. — Albo pierw[szy] pod tym czy
[...] drukował w Bamberdze Albr[echt]
Pfister, lecz tymczasem Bamberdzanie
nalazek druku przypisują. Jakoż wy
dał on tam z 1461 Boners edel
stein oder fabelbuch ze 131 . sztychami
oraz: Vier historien v. Joseph, Daniel
Judith u. Esther na 60 kartach z 61.
holzschnittami. — Z podobieństwa głosk
wnoszono iż u niego i biblia 36
wierszowa była drukowana. —
Ur 1465. Konrad Schweinheim i
Arnold Pannartz Andrzey Ulryk
Hahn udali się z Mogunzyi do
Włoch — Schweinheim i Pannartz
drukowali w Subiaco pod Rzym
[...] 1468 ...
mem tam wydali z ... premiostu
cii Institutiones stąd przeniesli
się do Rzymu gdzie ur 1472 ...
28 dzieł do OO Konsula ... Ulastyw
kow w 12,761 exemplarach wydali
ab do braku odbytu podupadli.
Ulryk Hahn udał się też do Rzymu
ponieważ się nie kiedy Gallus nazywa
francuzi narzwali le Coq. — Ur 1468
Günther Zeyner ... 1a założył
drukarnię w Augsburgu jest druk jego
i Thomas a Kempis de imitatione Chr[isti]

Bibliografia 10.

W Wenecyi pierwszy załorzył drukarnię
Jan ze Spiry w 1469 gdzie wydał Cycero
na epistolae ad familiares — i pierwsza
także Augustyna S. De civitate dei.
Najsławniejszi drukarze Wenecyi są Aldus
Pius Manucius który się ur. w ½ XV wieku
[...] założył grammatykę Łacińską —
w 1488 założył w Wenecyi drukarnią i tam
trudnił się wydawaniem różnych Autorów
Łacińskich i Greckich (pierwszy drukował).
Jemu się należy zaprowadzenie pisma
Kursywy (i Italica) — Jego syn Paweł Ma-
nucius um. 1574 odbarł także bardzo uczo-
ny wydał wiele dzieł — Aldus Manucius
syn Pawła (Aldus minor) + 1597.
W tym samym czasie we Florencyi założyli
drukarnię Juntowie 2 braciaʼ — ci naj-
więcej trudnili się wydawaniem Galena.
We Francyi słyną, Jodocus Badius
Ascensius — Morellowie i Stefano-
wie w Paryżu — Sławnym drukarzem
z familii Stefanów był Henricus
Stephanus [...] Jego syn Robertus
Steph. wydał Thesaurus linguae latinae
a Henricus Stepha. II Robertus wielkim był
filologiem wiele pisał, podróżował wyda
wielki słownik Grecki. (1572) Scapula wydał 1580 umarł w szpitalu
ubłaganych w Genewie. Ostatni potomek
Stefanów także drukarz um. w 1674

W Hollandyi słynnem wielu 16 zawsze słynące Elzewirowie którzy drukowali w Amsterdamie i Leydzie. Ludwik wydał Eutropiusza w 1592 [illegible] syna Macieja — Tego synowie [illegible] Elzewir Abraham i Bonawentura byli także drukarzami — 2 ostat[nich] przez lat 20 wspólnie drukowali i imię głośniej Elzewirów imie wystawili. Po śmierci jednego każdy później był rozerwany. Ukuli wszystkie Respu[bliki] Elzewiriana 32 vol. —
Ich familia [illegible] się drukar[stwem] do r. 1680 w którym umarł Daniel wraz z 5 osobami ojcze[go] domu. — [illegible] było powietrze w Amsterdamie. — Najznakomitszym dziełem Daniela jest corpus juris civi[lis] w fol. Niekiedy Elzewirowie wy[dawali] dzieła pod obcym nazwiskiem i obce miejsce wskazywali — Krzysztof Plantyn w Antwerpii urodził się pod Tours we Francyi. Osiadłszy w Antwerpii drukarnią niekiedy przeszło 20 prasami drukował.

Dotąd na teraz do arcydzieł drukarstwa Najpiękniejszy pomnik zostawił w dziele Biblia Polyglotta 8 Vol. fol. max. — W Bazylei najsławniej[szy] [illegible] 1592.

14

ery był Jan Frobeniusz u niego wyszło
mnóstwo dzieł, a najwięcej Erazma
Roterodamczyka —

Stereotypowanie. Stereotypy mają nazwi-
sko od przymiotnika (στερεος) solidus, sta-
ły. Drukarstwo przez ten wynalazek
doszło do najwyższego stopnia
doskonałości — zależy na tem, iż ru-
chome głoski za pomocą odlewu na
nieruchome zamieniają się. — Wynalazek
stereotypów przypisują Hollendrowi Janowi
Vandermey który już w końcu 17 wieku
przy pomocy Jana Myllera stereotypy
przysposobił — Na początku 18 wieku
Szkot William Ged złotnik w Edymburgu
wynalazł r. 1725 sposób drukowania
za pomocą lanych plat i otrzymał od
Cambridgskiego Uniwersytetu polecenie
drukowania ksiąg pobożnych. — Atoli
wykonczył w r. 1736 tylko 39 Sallustyusza
który lutowanemi głoskami był druko-
wany. W r. 1783 Hoffmann w Paryżu
a Carez w Toul podobne próby
czynili. Z których pierwszy wynalazek
Polytypage, drugi Homotypage nazwał.
Dla tego myla się, którzy Firmin Didot
wynalazek stereotypów przypisują —

ale on tę sztukę wydoskonalił i już
w 1795 drukował stereotypami
całą stygonometr. i logarytmi
tablic — Jego poprawa zależy na
tem że do stereotypów brał twarde
pismo i stwardzey materyi zrobione
niż zwyczayna. w 1797 otrzymał Didot
patent. — Karol Tauchnitz w Lipsku
przysadowyt w Niemczech drukarnię
stereotypową
Korzyści Stereotypów 1° Wielka po-
prawność i równość druku. 2° Spo-
sobność dłuższego używania pisma
3° Oszczędność materyała 4° Taniość druku
5° Dogodność iż można form raz
zrobionych ~~bez~~ składania używać ile razy
chcemy potém w edycyach których
odbytku wielkiego jesteśmy pewni. —
Drukarnie Polskie — X
Źródła do bibliografii Polskiej —
1° Warszewicki Krzysztof Reges S.
Bellatores Kozm. 1601 Poznaniu 16
2° Argenti Jesu Dogmaticus Soc. Jesu De rebus Soc. Jesu
in Regno Poloniae ad Sigismundum III editio
3tia Cracoviae in officina Cesarii 162
I ed. 1615 II ed. 1616 —
3 Starowolski umarł 1656. laudatio A-
cademiae Crac. 1639 — Scriptorum Polo-
norum Hecatontas (setnia) Francofurt 1625.
Venetiis 1627 (naj lepsza) Wratislavia Kom 17

wspomina więcej niż 100 autorow opuszcza
daty, nieprzywodzi ani dzieło wszystko szczegułow
chwali wiele i niewymienia skąd dzieła były
drukowane. 3. De claris oratoribus Sarmatiae florentiae 1628. 4to i wydanie jest bardzo
rzadkie — przedrukowane w Mitzlera
acta litteraria 1756 i oddzielnie 1758 r.
4te Monumenta Sarmatarum z Cezarego
1655. fol.
Warszewicki Christoph. tarum parallelorum
libri duo (Jagiełło, Zygmunt August).
6te Petricii J. J. Sapienterska polono 1628
pars Ima (druga niewyszła). —
7 Węgierski Jędrzej um. 1649 Systhema
historico-chronologicum ecclesiarum
Slavonicarum do r. 1648 po smierci
Autora brat Tomasz pomnożył je do
r. 1650 w 27 lat po pierwszym wydaniu
(pod tytułem Andreae Regenvolscii) do r.
1670 doprowadzone — Pomnożenia a blahych
przypisków umieszczono na końcu to spra
wiło zyblu odbył dzieło w Niemczech
Hollandyi a najpierwej w Angliji — Mikołaj Berg superintendent Inflandzki
zarzuca Węgierskiemu plagiat iż
dzieło Regenwolscjusza pod swem imie
niem wydał.
8. Hyacynt Przeczy Forteca duchowna

9. Lubieniecki Stanisław ur. się w ... bowie r 1623. aryanin Po wywołaniu Aryanow bawił się w Danii i Hamburgu gdzie um. r 1675 otruciany w tym roku jemu i 2m corkom zada... jego dzieło j. Historia reformationis polonicae

10 Sanden (Sandius) Christophorus ur. ... Królewca ... r 1644 do 1680 ... Aryański — dzieło bibliotheca Antitrinitariorum Freistadii 1684 — są tu i inne pisma Aryanów —

11. Hoppii Samuelis Joachimi De scriptoribus historiae polonicae Schisma literarium Dantisci 1707. — 12 Sprawami Grodkow i Małego Schliefa przy edycyi Długosza 1711 r in foll pomnożone

12 Braun David ur. od r 1664 do 17.. De scriptorum poloniae et prussiae historicorum politicorum et jurisconsultorum typis impressorum ac msseriptorum in bibliotheca Brauniana collectorum virtutibus et vitiis cathalogus et judicium Coloniae 1723.

13 Godfryd Lengnich. Polnische Bibliothek. — Tanneberg (Gdańsk) 2 tom

14. Samuel fryderyk Lauterbach ur 1662 do 1728 w Wschowy wydał dzieło Ariano Socynismus olim in Polonia po Niemiecku 1725 r.

15 Niesiecki Kasper um 1743. w r 1728 wydał pierwszy a w 1743 4ty tom swojej Korony Polskiej — [illegible] Paprocki Herby rycerstwa Pols: z jego dzieł nayważniejsze z Gniazdo cnoty i Ogród Królewski — Okolski w 3 tomach: Orbis Polonus Potocki (niewiele wart) Poczet herbów wie Kuropatnicki, Małachowski rzeim Wieladko. —

16 Hoffman Jan Daniel De typographiis initiis et incrementis in regno Polonie Danzygi 1740.

17 Załuski J. I. ur. 1701 um 1774 — Programma litterarium ad polonia 1732 Jerzy Pots Schulz przedrukt ja na Toruńskie, wydał w Gdańsku 1752. Conspectus novo collectionis legum ecclesiasticarum poloniae (synodi in Polonia ordinarii hodoxa) 1734. — i) bibliotheca poetarum polonorum qui patrio sermone scripserunt Varsavie 1752 (przy Eneidzie Andrzeja Kochanowskiego) b) biblioteka historyków prawników, polityków polskich w Kaludze pisana 1767 i 1773 c) Magna

Bibliotheka polona universalis Tom 10. —

~~[illegible]~~ —

22. Mitzler de Colof Warszawskiey Bibliothek 1754. 4 części — 2. Acta litteraria regni Pol. et M. D. Lithu. r 1755. i 56. — Trzy tomy — wychodziło kwartalnie. —

3. Zbiór historyków Polskich. —

23. Schmidta dzieje Król. Pols. Warszaw. 1766. 8° (Albertrandy)

24. Stani. Rostawski Soc. Jesu. Lithuanicarum Soc. Jesu historiarum pars 1ma Vilnae 1768. —

25. Krasickiego Zbiór wiadomości potrzebnych podług Alfabetu ułożony. W Warszaw. 1781. 4to maj. 2 tom. — Zawiera wyjątki o autorach Polskich z Niesieckiego. —

26 Tadeusz Czacki o Litewskich i Polskich prawach 2 tomy. —

27. Potocki Pochwała Szymanowskiego 1801.

28. Kazimierz Chomiński, napisał uczoną rozprawę o Literaturze polskiej mianowicie od czasów Zygmuntów: którą w Dzienniku Wileńskim na r 1806 umieścił. —

29. Bielskiego pijara: Vita et scripta quorundam e congregatione Clericorum regularium Schol. Piarum Varsoviae 1812.

30. Samuel Linde na wstępie do słownika umieścił wybór dzieł z których do utworzenia słownika wypisał. —

31. Sołtykowicz o stanie Akademii Krakowskiej 1810 r.

32. Czartoryski: Myśli o Pismach polskich z uwagami nad sposobem pisania w rozmaitych materyach. Zawierające z 1810 a ... 1801. są 2 wydania. — (myśli te Dartyszka) — drugie 1812 r.

33. Historja nauk wyzwolonych &c P. Juvenel de Carlancas po francusku pisana na polski przełożona. w Warsz. u Mitzlera 1760 Akumatyst X. Czartoryski —

34. Vitae praesulum Poloniae M. D. Lithuaniae res praecipue &c. ad annum 1760. 3 tomy. — 1761. 2, i 3. — Rzepnickiego Franci[szka] ...

35. Literatura Polnische Bibliothek. — rozważa szczegóły do lit. Polskiej odnoszące się — 1787, 8 r. 9 zeszytów —

36. O uczonych Polkach p. Jana Sowińskiego Krzemieniec 1821.

37. Bandtkiego Historja drukarń w Król. Polsk. 2 tomy — 2. Hist. Drukarń krakowsk. 3) Hist. Bibliotek. Uniwers. Jagiellon:

38 - Katalog duplikatów Biblioteki Puław skiej 1829.

39. Osińskiego, o życiu i pismach Skargi — przypisy zawierają wiele szczegółów do hist. lit.

40 Spis dzieł pols. [illegible] lub ze [illegible] wanych w Bentkow. hist. lit. Polsk. p. Adama Chodkowskiego — 1818. Lwów.

41 Gołębiowski o dziejopisach pols. ich dziełach zaletach i wadach.

42 - Dykcyonarz uczonych polaków p. Igna. Chodynickiego — we Lwowie 1833 — 3 tomy —

43 Historyczne badania o drukarniach Rusko Sławiańs. w Galicyi p. Dyoniz. Zubrzyckiego we Lwowie 1836.

43 Rys dziejów p. Łukaszewicza Leszno +

44 Obraz bibliograf. historyczny lit. i Nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku do r. 1830 Wilno 1839 — 2 zeszyty

45. Wiszniewskiego Hist. lit. Polsk.

46. Bentkowski — Ossolińs. Juszyńs. Lelewel Sobolewski [illegible] pisma peryodyczne zawierają szczegóły do hist. lit. polsk.

1.

w r. 1787 było w Królest. Polskiem bez-
względnie odpadłe prowincye 32 dru-
karń X Najstarsze dzieło w polsce druko-
wane: Johannis de Tourre cre-
mata ~~[illegible]~~ explanatio od Psalte-
rum tracis impressa — To dzieło we-
dług domysłu Zapfa drukował Gün-
ther Zeimer około r. 1465. — W pierw-
szych czasach znajdujemy kilku Pola-
ków ktory jako nakładcy lub drukarze
za granicą byli znani — Jan Adam
de Polonia r. 1478 czynił w Neapolu
nakład na druki włoskie — Stanisław
Polak (może Władysław) Lanzalao pi-
sano w Hiszpanii r. 1490. —
Pierwszy stały drukarz w Krakowie był
Szwajpolt Fiol (Szweibold Feyl) rodem z Fran-
konii (Bawaryi) — pierwszy drukarz
w polsce, tu wydawał księgi słowiań-
skich. — U niego wydrukowane: Oktoi-
chy Jana Damascena tj. zbiór
śpiewów na 8 not rozmaitych cha-
r. 750 pisany, oryginalnie po grecku
— od niepamiętnych czasów na Słowian-
zych przetłumaczony nieświadomo przez kogo —

był używany w cerkwiach ruskich
i słowiańskich. — 2° Czaso-słowiec
t. j. księga godzin kanonicznych. —
Oktoich drukowany był r. 1491.
84 kart. —
Toż. Wszystkie zawiera
Statuta Regia czyli Synodagmata,
Statuta Synodalia, są najdawniej-
sze dzieło tyczące się prawa polskiego.
Statuta regni wszystkie in 4to Ossoliń-
ski domyśla się iż to były drukowa-
ne w Krakowie utrzymuje że
niewyszły pod 1500 a Lelewel grunto-
wnie dowodzi, z porównaniem ich
z statutem węgierskim Kr. Macieja
r. 1486 uchwalonym i pod rządem
tegoż króla (1490.) wydanym, że
ten statut polski drukowany był
w Lipsku u Melchiora Lottera mię(dzy)
1489 i 1490. —
Statuta provincialia toti provin-
ciae Gneznensi; — Statuta provin-
ciae Calissiae toti provinciae Gnez. Valentia,
wydane miały być pod r. 1511. — —

Kalendarz

O Kalendarzach. – Wiale innymi od Statutow drukiem są drukowane Kalendarze starodawne zapewne z 1493 i 94. a od 1494 i 95 mo[...] z pewnie krakowskie drukowane ka[...] dawniejsze tylko pisane były. Te ka[...]lendarze Michała z Wrocławia na[...]wają się jednem krakowianie i [...] wiązą wzorby i porządki stanów i wypad[...] polityczny w sprawach konnych. – Od r. 1495 do 1517 nie znamy i Kalendarzach. Oprócz Kalendarzy były jeszcze wyrządane w 2ch Hexametrach na każdy z miesięcy, obejmujące święta wy[...]piąte, wiersze te tyle zawierają sylab ile jest dni w miesiącu – tych niemasz ani w Kalendarzach Michała z Wrocławia ani Mikołaja z Szadka ani Mikołaja z Wradlia ale są w Computus Chiromanialis Jana z Głogowa 1507 i Herbesta.

Jan Haller – Kasper Hochfeder, Wolfgang Lern i Floryan Ungler. –

Jan Haller rodem z Rottenburga miał handel księgarski już r. 1494 i 5.

2

ale wtedy aż do r. 1503 nic nie wydał
w Krakowie swym kosztem, ale to
w Norymberdze u Jerzego Stuchsa
(1494) to w Lipsku u Wolfganga
Stecker [illegible] i u Melchiora Lot
tera podług Litewskiego to nazwisko
wtłoczonego * może z gdzie indziej dru
kował. — W tym czasie niewiadomo gdzie
wydano r. 1493 i 4 dwa Kalendarze
Michała z Wrocławia z kolei nie
widać druków aż w r. 1499 i 1500
w których nakładem Hallera drukował
Wolfgang Stekel w Lipsku [illegible]
1501 także nakładem Hallera
drukował Kasper Hochfeder, a r.
1503 w Krakowie i [illegible] i sam
księgarz ten drukował epistolę Cajusa
Pliniusza ad Titum Vespasianum [illegible]
[illegible] imię wymieniać z [illegible] mianowicie
drukował nakładem Hallera drukarz
w Metzu 1501 r. potem 1503 do 5
w Krakowie a od 1509 do 1517 znowu
w Metzu. — wyrywał 3 herbów Pols.
Litews. i m. Krakowa. —
w Gdańsku u Baumgartena wyszła agenda
1499, Czytelnicy drukowano u nas księgi potrzebne
[illegible] gramatyki — Haller sprowadził

ze Strasburga Wolfganga Lera. – Haller um. w r. 1525
ale aż do r. 1528 pod jego imieniem drukowano
[illegible] książki polskiej nie wydał — ortografia pol[illegible]
p. Zaborowskiego 1518 r. wydana. – była powtórnie [illegible]
[illegible]

1. Floryan Ungler Bawarczyk początkowo wspólnik. Do
tyż Hallera aż r. 1511 sam założył drukarnię – Jan
Haller drukował wiele u niego i ten wdowa po Hallerze
pracował wespół wiele rzeczy większych i mniejszych
Od r. 1513 i 14 w wspólnictwie z Wolfgangiem Le-
rem wiele nakładem Hallera drukował [illegible]
jego śmierci r. wiele się trudził jego drukar[illegible]

2. Hieronim Wietor (Binder – [illegible]
z m. de Liebenthal – (Doliarius, [illegible]
valenses po [illegible] nazywający się) przeszedł
ze [illegible] – był księgarzem w Wiedniu: – r. 1509
kował w [illegible] drukarni a 1518 miał wdowa[illegible]
i począł używać herbów polskich – Druki jego
Krakowskie od r. 1518 są znane — On to wy[illegible]
wydał [illegible] p. S. Bonawentury pisany a p. Opec[illegible]
tem. Druk [illegible] wyszedł r. 1522 (pierwsza [illegible]
polska dotąd znana) — [illegible] w drukarni [illegible]
kiem drukowali [illegible] książki r. 1477. – U niego [illegible]
wyszły Erar. Roterd. księgi które [illegible] języka

3. Szarffenberger [illegible] Mikołaj i ~~[illegible]~~

Biblia 1561 r. drugie wydanie 74 trzecie
77. wydaniowe 2 ostatnie są tylko od-
mienionemi tytułami i dedykacyami.
Ta biblia nazywa się biblią Leopolity
tłumaczem jej był podobno X. Leonard
Dominikan [illegible] Augusta Zygmunta a wydał ją
Leopolita Akademik Krakows. — Różnicy w nich
umieszczone są [illegible] Niemieckich —
Schepperus [illegible] 1742 r. w Drezdzie [illegible]
utrzymuje że tę biblią tłumaczył jeden
Ewangelik. — Czytelniejsze Mikołaja [illegible]
Zielnik Sennika Marcina —
są. Herburta Statut po polsku 1570
a podaniowie wyprzedtu Lazarza 1577.
Herburtowi był [illegible] Feliks ten wydał
[illegible] Dobromil [illegible] o wychowaniu
wydał [illegible] Orzechowskiego i Długo-
sza przez 6 ksiąg [illegible] na [illegible] 16.
na początku [illegible] wielu Ojciec jego
Jan Sekretarz królewski nietylko
układem [illegible] tłomaczeniem praw
[illegible] tylko [illegible] przy-
watnie z Łaskiego i Przyłuskiego
wydał 1570. [illegible] drukował [illegible]
pierwszy założył drukarnię
1580 ale niewiadomo czy
[illegible] w Warszawie
stała

1588 wydał: [illegible] Poselstwo do Króla
Zygmunta III od rad W. X. Litews.
r 1567 drukował Psałterz Wróbla.
Dziedzic Mikołaj jedynego wieku.
umarł przed r 1607. Druki jego
Małkowski dochodził do wsz bog.
Miał też drukarnię we Lwowie
około r 1578. (nazywali ją Ostro-
górskiemi)
Stanisław Szarffenberger drukował no-
testament 1568. Algoryt (arytmety-
1574. Księga Krescentyna o pomno-
żeniu wszelakich pożytków (Gospodarst-
1570 –
Wdowa Stanisławowa drukowała r 156
Enchirydion Jana Kirsteina (Cera-
sinus)
Maciej Szarffenberg drukował dla Ma-
bardzo wiele od r 1523 do 1547 po
jego zgonie zawiadywała żona Hel-
Potem syn Hieronim do r 1556.
Wydał on Zołtarz (Psałterz) Wróbla
Pierwszą grammatykę hebrajską w
Polsce 1540 przez Leonarda Dawida
przeznaczoną – Matyjskiego do szkoły
Akademii.

Siebeneicherowie od r. 1543 do 1621. patrz

78. Marcin księgarz ... około r. 1543 był szwagrem Mikołaja i Stanisł. Szarfenbergów, po ... 2ch synów Mateusz był drukarzem, ... 1582. Druk jego najstarszy jest z r. 1558 Jurskiego De periodis (o obrzezaniu) — Druków dalszych celniejsze są dzieła: Rozsądek o sprawach ... na elekcyi warszawskiej do Korony należących 1573. U niego wyszła Kronika świata Marcina Bielskiego 1564. — Jego syn Jakób drukował podobno do r. 1604 na ulicy Grodzkiej. Po jego śmierci Jadwiga ... wdowa drukarnię do r. 1621 u niego wyszło ... Stemmatum Caesara 1608 ... Postylla 1584. — Gostomskiego Gospodarstwo (1588) 1606. Warszewickiego Kronika Krzysztofa niektóre Marcina Bielskiego 1597 r.

Łazarze (Architypographia) od r. 1550 do 1646. — Łazarz Andrysowicz od 1550 do 1577. — Jan Januszowski jego syn do r. 1607 w 13. Potem obiegła drukarnię zawiadywał Bazyli Skalski 1645.

Maciej Jędrzejowczyk do 1616. Łazarz
Andryszowicz pierwszy założył tę dru-
drukarnię. – Już od r 1553 z druk[illegible]
wane pisma – drukiem jego są piękn[illegible]
1o Artykuły prawa Majdeburskiego
1559 4o Jan Januszowski Ła-
zarowicz – Jan Łazarz Janus-
ski syn jego uczony był przy [illegible]
mieszkaniu II podróży z Mikołajem
Firlejem nalewnicu na dworze Zygmunta
Augusta był Sekretarzem później
u Stefana sprawował różne u-
rzędy. – Objął wreszcie po ojcu druka-
rnię tak rozwiadywał i podług ska-
wolskiego drukarnia jego równała się
najsławniejszym zagranicznym. – w
1587 został nobilitowany. – Po śmierci żo-
ny został Duchownym r 1588. um.
r 1613. Jego imię nie znajduje się na
[illegible] – Bandtkie wylicza 88 dzieł jego
[illegible]: Nowy charakter polski, który [illegible]
[illegible] Kochanowski. [illegible]. [illegible]
wydrukowany – Statut Januszowskiego
1600. [illegible] 1584 wyszły fraszki Ko-

chanowskiego który dlatego są w wyso-
kiej cenie że są rzadkie. — ~~[illegible]~~
Drukarnię wniósł też Bazyli Skalski na-
więc Janusz zawiadywał drukarnią
r. 1602 (Po nim Maciej Jędrzejowczyk
który jej po rządzie Januszowskiego
kierował a po nim 1638 z jego
wdowie, jej [illegible] Łazarza aż do
1648. Najpiękniejsze jej płody są za
Łazarza i Jana Januszowskiego
Tu drukowano i przedrukowywano
Konstytucye od r. 1588 do 1591.
i od 1595 do 1607. U niego też
wyszły z Mnich Kromera 1551
po polsku Sennik. o lekarstwach
1584. Oczko (choroba z [illegible]) (przymiot) 1581. i
o cieplicach (kąpielach). — Marcin
z Urzędowa (Zielnik) 1595. — Gomułka
merytoria Melodye (psałterz) 1580. Psalmy
Kochanowskiego — Karski 1584 i inne
wiersze — Wirgiliusz tłum. Kochanow-
skiego Jędrzeja 1590. Pisma Grodzkiego
1582 i 75. Wiedy Bazyli Skalski i
1605 i 6.

otworzy własną drukarnię Łazarzo-
ski zarząd objął Maciej Jędrzejowczyk
Niemało wyszło u niego dzieł polskich
pod innymi Sebastyana Petrycego
ekonomika Arystotelesa i 1ma część Etyki
1618. — w ogóle drukował się gorzej [illegible]
mi dziedzami. — a staranniej im pisma
wydawał Piotrkowczykowi i teraz-
wie. — Bazyli Skalski opuściwszy
towarzyszów swe typografią swoją
do [illegible] dzieł wydrukował, w któ[illegible]
nie wyrównał Łazarzom. — Celniejsze
druki jego są poezye Grochowskiego
(tom 1612.) Zbiór rytmów Miaskow-
skiego 1612 a drugie wydanie w
Poznaniu u Roszkowskiego 1622
Zielnik Syreniusza 1613. folio —
Maciej Wierzbięta którego Efraim
Olof bezzasadnie Weidnerem nazywa,
druki jego są bardzo rzadkie. — Obok
Siebeneycherowskiej były dwie drukarnie
Jego drukarnia, która się utrzymywała
lat ~~36~~ od 1556 do 1590 drukowała najwięcej polskich [illegible]
[illegible]katolickich

Z niego wyjęty i Gwagnin r. 1578. —
tłumaczone r 1611 ~~r~~ przez Paszkowskiego
na polskie - u [illegible] wyjęto, jest zupeł-
niejsze od oryginału bo go Paszkowski
dalej pociągnął. — 2. Szachy Jana Ko-
chanowskiego — 3. Sąd o zbroję Achil-
lesa Andrzeja Psałter Jako-
ba Lubelczyka 1558. Postylla Reja
1556. — tegoż zwierciadło 1567. 8. Apo-
kalipsys 1564 z 5. Zwierzyniec [illegible]
Stachelskich 1562 Wizerunek ~~[illegible]~~
[illegible] 1570. — Paprockiego: Panosza
1575. — 10 Przestrzeżenia 1587 Nauka
rozmaitych filozofów o [illegible] obierania żony
1590. Kazania Sarnickiego 1564. —
i inne jego dzieła — Pisma [illegible]
skiego 1562 i 72. — Szlachcic Mikołaja
Krzysztoforskiego Warszewickiego
Tablice chronologiczne (1585) (po łacinie) —
Philopolites ~~1588~~ (o miłości ojczyzny). —
Sam Warszewicki przełożył na Polskie
[illegible] wiersze 1587 wierszem. Summaryusz
wierszem. Gospodarstwo itd

Durée le berger [illegible]

Bibliogr. pol. B.

Krzysztof Schedel który do najtęższych
wieku 17 drukarzy należał — otworzył
drukarnię w Krakowie około r. 1620
dziedzice jego Żony i Mikołaj od r. 1676.
po nim drukowali — Mikołaj Alexander Schedel w 18 wieku drukował.

Zrazu przez 1^sza^ ćwierć 16 wieku
drukarnie były w Krakowie utrzymywane się — Poźniej powstawały drukarnie Biskupów, Panów, Braci czeskich, Socynianów, &c. Księgi liturgiczne, przekład biblii, i polemika były pobudką powstania drukarń szczególnie. — Czas mnożenia się drukarń datujemy od ½ 16 wieku — w Pułtusku jeżeli w 1533 była drukarnia — (Jan zwany Ludwig Molitor wyprzedzał) — środek 16 wieku. — od r. 1550 do 1650 około 15 w W. Polsce 10 w M. Polsce a 7 w Litwie, i Prusach było najpewniej. — Atoli wszystkie razem wielce nierównywały Krakowskim — Najczynniejsze drukarstwo było od r. 1550 do 1600. wszystkich oficyn płody się nie wielkie (prócz bibli, kancjonałów i niewielu większych książek)

Dzieło [illegible] [illegible] 17 [illegible]

4.

stąd rzadkie do zebrania i trudne. Najzna-
mienitsze oyczyzn Typografie po Krakowie
były w Gdańsku i Królewcu. W Gdań-
sku przez trzydzieści 16 wieku
drukował Rhode — Hünefeld w Gdań-
sku wydał r 1632 biblię, także nowy
Testament 32° — w typografii ~~[illegible]~~ narodowey
drukowano w Królewcu w różnych
językach, nowy testament Seklucyana
1551 r. 2 i Alexandra Augezd
Jan Daubman wiele druków ogło-
sił — Słownik Mączyńskiego
1564. — Melanchtona examen
Teologiczny przekład Radomskie-
go 1566. Katechizm Jana
Seklucyana 1566 i wiele innych —
Osterberger Jerzy w Królewcu
drukował wiele, między innymi Kroni-
kę Stryjkowskiego 1582. — W Polsce
Górka dozwolił Braciom Czeskim w Szamo-
tułach drukarnię trzymać r 1558–9. która
lubo krótko nie trwała jednak piękne dru-
ki uczyniła. Jest pamiętna także i jej
drukarza Świerdeckiego Alexandra. Ste-
wyszedł Kancyonał dla Husytów który
tekla trwała ich drukarnia w Iwonicu r 1561.

47

Podobnie było z 1570 socyniańskie drukarnie w Xiędzowicach krótko trwały. — Były drukarnie w Węgrowie, Łownie, Krzyszynie, ale dłużej utrzymywała się w Brześciu (Litewsk:) ff. X. Mikołaja Radziwiłła czarnego z 1559 zaprowadzona — Tu był drukarzem Bernard Wojewódka, — Biblia wydrukowana 1563. — Historya o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego przełożona z Barzyliusa Cypryana 1567. — Tenże Barzyliusz wydał tam Skanderberga żywot 1569 tamże i tenże Komandyt Fryca: o poprawie Rzpltej Modrzewskiego które w Łosku 1577 fol. było wydane. Listy Szymana i Radziwiłła drukował tu Morsztinier. — 5te księgi psalmów z pieśni Dawidowych 1564. jest to inny przekład niż Biblii. —

1594 (synod w Brześciu unia)

Drukarnia Zamojska utrzymywała się na wzór Krakowskich. — Oświata z szkoły głowna przez czas niejaki, dla tego tam rzadsze polemika się oborzyła ~~[illegible]~~ 1597 Marcin Łęski drukował tam Statut Herburt 1603 Jaspera Speculum sax. i inne np. Szymonidesa Burzanna dzieł wiele ba — Krzysztof Wolbramczyk spółczesny wielu drukował w Zamościu druki Sytka o cieplicach w Szkole 1617 (ćwier.) o met 2 od Janowa na trakcie dworowych a po nim drukował Szymon Nieciodłowski

Znakomitych dziełem których zmieszczą na miejscu pobyt zamieszkały byli następ. 8ⁿ Alexego Rodeckiego, Sebast. Sternacki, Daniela z Łęczycy, Jana Karcana, Piotra Blasta Kmi- ty, Melchiora Nering, Rossowski, i Treligi. —

5 X Chmielnik było niegdyś ludne i zamożne nad rz. Czarną — Założył je Jan Zieleński woje. Podolski r 1569 i od herbu swego nazwał Chmielnikiem. — Z przywiązania ku swej żonie Jadwidze Gnojeńskiej Arjańskiej, Zieleński dał Socynianom tu przytułek do których i różnych wyznań mieszkańców ludzi napłynęło. — Lubo Zieleński był wyznania Reformowanego, jednak r 1570 pozwolił tam otworzyć Zbór Arjański. — Około 1599 do 1600 po ~~śm~~. Jana Jakób jego syn przeszedł na arjanizm a r 1602 założono tam szkołę i drukarnię, a też po przemianie — a gdy Hier. Moskorzowski i inni Panowie Arjanie zaczęli tę szkołę wspierać wnet zaczęła celować nad inne, bywało w niej przeszło 1000 uczniów — Drukarnie utrzymywały się

kilka 70 lat. Drukowali raz z tym Alexy
Rodecki wprowadził uczęszczał do szkół
Pinczowskich. – Niewiadomo kiedy się prze-
niósł do Krakowa ale wyraźnie kiedy.
Na wielu jego dziełach pod Krakow już
Krakow znajdujemy. – Wszystkie
pisma Socyna od r. 1579, kiedy Socyn
do Polski przybył, drukował Alexy Rode-
cki – wyszedł też wyprzód Nowy Testa-
ment z greckiego przekład Marcina
Czechowicza 1577. 4to i 1594. Rozmowy
chrystyjańskie z tegoż, 1595. Drukował
też pod zmyślonemi nazwiskami jakoto
Alexandra Turobinczyka, Adamczyka
itd. pod tym nazwiskiem wydał Zwier-
ciadło powinności Chrześcian z Czechowicza
-kiego Hlonowicza bez miejsca – i po
Rodeckiego wzięto tego imienia (Adamides)
do dzieła Fausta Socyna Libri de
officiis hominis Christiani Irenopoli –
(w Franekerze). – Sebastyan Sternacki zięć
Rodeckiego drukował naprzód w Krakowie
od 1592 do 1603 wiele Judaszów 1603.
4to nabył drukarnię w Krakowie 1600
od Rodeckiego gdzie do r. 1633 drukował
obok Alexego Rodeckiego i Sternackiego

Drukował Walenty Rodecki na końcu
Paweł Sternacki syn Sebastyana
otworzył drukarnię r. 1633.-4. ta nie
długo trwała, bo niespokojności z
1638 była powodem zamknięcia
szkół i drukarni oraz zabrania ko-
ścioła Aryanom, wszelako aż do osta-
[illegible] szczególnie do r 1655–60 mu-
siało wiele pozostać zamożniejszych
obywateli w Rakowie ale już od r 1639
Sternacki nic nie drukował — Ponieważ
w swej książce są pod r. 1644 druko-
wane w Rakowie są zmyślone. — Były
też w Rakowie czynne papiernie — pi-
sma wspomnianego zakładu wywiezio-
no do Niemiec, tudzież itd — Po
wygnaniu Socyna. z Polski r. 1660
wszystkie w Hollandyi pisma swoje
razem wydawać zmogli — ale zdaje
się że w Polsce niedużo księgi wydawali
po zamknięciu drukarni Rakowskiej i
w Hollandyi nawet palono ich pisma
Druki Rakowskie sprzedane zostały
do Krakowa — Upadek zboru
nastąpił za biskupstwa Zadzika.
Jakób Sienieński † 1639. miał 3
synów z tych Kazimierz Jan będzie

na naukach artystyi nawrócił się
i został Jezuitą. † 1660. –
Daniel z Łęczycy drukował najprzód
w Pinczowie 1559 do 1561. Przeniósł
się do Łaszczowa a potem do Nieświe
ża – w Nieświeżu wydał biblię przekład
Budnego z podwójną datą 1570 i 72.
Karcan ~~Szymon Budny~~. – u niego wyszły
w Łosku pisma Czechowicza, Szymo
na Budnego – Cypryana Bazylika przekład
Modrzewskiego 1577. w Wilnie od czasu
bawienia się Daniela z Łęczycy mnożyły
się Pańskie drukarnie miał swoję
Krzysztof Radziwiłł a w niej Lütken
kolejno drukowali – Oprócz
drukarny Jakóba Markowicza zasługuje na
wspomnienie zięć Mamoniczów
Lety i Kirylickie i Łacińskie i Joachim
drukiem drukowali Unich wyszła
pre edy statutu Litewskiego pod Zyg.
w 1614. 1619 pomnożona – Mamoni
now statuta za wielu rzadkością 88 Ruskie
wydania r. 1588 z do 4. się płaci. –
Jezuici opanowali oświecenie ~~[illegible]~~
w Wilnie Akademią i Radziwiłłowska
drukarnia ich była tu oprócz Karcan
1588 u niego wyszedł Kosińskiego przekład
wyjęcia de officiis Budnego i Karcza

6. —
Biblia Szekluczyna 1551.
Leopolit. 1561
1574
1577
Wujka 1599
Radziw. 1563
Budnego 1572

~~[illegible]~~ Possevina Moscovia itd. — Po Janie
objął drukarnię Józef Karcan od
r. 16   do 1612 — Piotr Blastus
Kmita od 1600 r. miał 2 drukar-
nie w Wilnie i w Lubczu nad Nie-
mnem, gdzie przed 1592 już drukował
~~[illegible]~~ i tam całkiem osiadł. Drukarnia
wileńska wymówszy się rozstawiła się
po r. 1623 Janowi Blastowi Kmicie
z tego Jana wyszło Demitrowicza
compendium z Modlitw opisanie Litw. Polskiej
1625. jest to nadto księgi... jest to
wyjątek Kromera — Po nim od r. 1639
drukował Jan Lazarus Luter 1653
do 1655. — aż na koniec zniknęła
Lubczańska drukarnia która dyssyden-
tom ~~[illegible]~~ służąc będąc przez lat
blisko 60 światła. — Melchior
~~[illegible]~~ Neringk zwany drukarz Poznański
r. 1577 drukował i 1578 przeniósł się
tam z Grodziska, swoim wspólnikiem do opuszcze-
nia Poznania był zaraz Biskupa Kościel-
skiego biskupa — ale i w Grodzisku niedługo
bawił, bo r. 1580 do Torunia się
przeniósł. — Wyszło z niego w Grodzisku
Eutropiusza tłumaczenie Eliazera Erazma
Wtym czasie w Poznaniu drukował Jan Wolrab (1620
Postyllę Wujka r. 1585 r. Jan Rossowski.
Marcin ; — Wolrabowie. —

Bibliografia

Drukarnia Dobromilska. —

Jan Szeliga należy do znamienitszych przemyślnych typografów w Krakowie od 1606 do 11. potem do Dobromila wezwany od Felixa Herburta drukował tam Nadtrebka 1611. 8o. Orzechowskiego i. t. Długosza 6o. pierwszych ksiąg 1615. — Grzegorzkowicza — Maciejowskiego o przyjaźni. — Po zejściu wspomnianego Felixa Herburta Szeliga udał się do Jarosławia gdzie 1622 i 3 wiele wydał podrukowawszy ostatecznie osiadł we Lwowie z tytułem typografa Arcybiskupiego, gdzie jeszcze 1632 wydruków jego znaczniejszych postrzega się dając. —

Z Ruskich drukarń pamiętna jest szczególniej drukarnia X. Konstan. Ostrogskiego Wojewody Kijows. i Wołyńskiego staraniem z 1580 w Ostrogu założona. — X.u tymże staraniem sprowadził rękopisma słowiańskie z [illegible]stwa Włoch, Krety i Moskwy w czem mu dopomagał Jeremiasz patryarcha Carogrodzki który mu i najlepszy exemplarz biblii i tłomaczy w greckim

i Stowiańskim bukwy do Ostroga przybał – i Jan Wasilewicz przydał na ostroż[?] sprzedał biblii podobno p[o] Cyrylla i Metodyusza. – Tu wyszedł nowy testament 1580 a biblia 1581. –

7

1580 – 1750 upadek drukarstwa

w wadłu 17 wieku w Polsce nastąpiło przesilenie wzrostu drukarstwa same tylko sprzęty drukarstwa stoczyły raz sprężenie do nowego drukarstwa – Za Zygmunta III pisma dyssydentskie były zakazywane. – Drukowanych [illegible] wyjątkowo pilnie nie wiadomo – upadł handel księgarski – ale było czas spowszechnego odrętwienia. – Sposobem dyssydentów drukarnie zaledwie się zwinięły Belgijskie i Batawskie – ale kurtagiu[?] [illegible] owieras[?] około utrzymywał Gdańsk – zwłaszcza dla tego drukarnię Gdańskie celowały i literami pięknymi i dobrym papierem. – i Gdańsk takowy wyszły u Forstera Sobieskiego – Commentarii belli Chotiniensis libri III

Okiarowius — Sulikowski 1647. Pasto-
rii: bellum Scythico Cosacicum. Fredro
gestorum populi Poloni sub Henrico
Valesio. — Kobierzycki ~~[illegible]~~ Stanisław
historia Vladislai i Obodzie clari
montis. — u Hünefelda wyszły
Wassenberg gestorum Vladislai
IV [dwie] edycje 1641 i 43. Tegoż Carcer
gallicus 1644 u Jerzego Förstera. —
Kojałowicza historia Lithuaniae 1650.
i inne — 27 raz w Antwerpii 1669.
Jan Hewel [iusz] w Gdańsku sprowadziwszy dla
siebie drukarzy z Belgii albo Hünefelda
wsparł wypuściwszy miał własną drukarnię
jego staraniem wychodziły De nativa
Saturni facie 1656 — Selenographia
1647 — gdy spłonęły partem ~~superiorem~~ posteriorem
machinae [1678] coelestis kosztowne jego
zakłady, biblioteka i to zgubiły się.
Ale i gdańskie drukarnie nie
liczyły powszechnego uznania. Już
pod koniec panowania Zygmunta III
uboczała z chwilą upadania drukarstwa
same prawie zaborne były drukarnie

gockie pismo prawie zarzucono. — Drukarni
kięgi polskie, tecin'skie w malaronowi
rontine, także ita Jezuici dużo
celuięc ze były duchownych drukarń
Podobnie utrzymywały się Bazylianów
Drukarnie duchowne w wielu 18 bywaymi
1. nie drwignęły, pomimo że zarzecie upadł
w Brunsbergu zaprowadzono, takie drukar
Wyszły tam listy Załuskiego 4 tomy 1711
5 tom w Wrocławiu in fol. — we Lwowie
wyszła Niesieckiego Korona od 1738 — 4
tomy. — Nowe Ateny Chmielowskiego
Lwów 4 tomy. — Nałamowskiego historya
2 tomy — Krzyżynskiego historya 2 tomy
w Sandomierzu 1778. Auctuarium Łask
dużo później — Rogalinskiego fizyka
po polsku — Praetorii orbis gothici
Długosz z odraniem. Hujsena w Lipsku
Sommersberg. rerum Silesiacarum
scriptores 3 tomy. — 1761 wyszła Leszczyn
biblia wierszem w Nancy — W Dodeko
Niemkach wypuszczonych w Brzymiu 1788
Różne pisma X^ca^ Jabłonowskiego to
Nowgrod. w Norymberdze Amsterd
i indziej. — Pisma Jabłonowskiego: W Rzym
† 1731. nasz tak nadlu jak zaniedbane

Jan Błocki po francuzku drukowal wiele dzieł w Brunświku we Florencyi w Lizbonie w Petersburgu itd. ale wmałej liczbie exemplarzy. –

8) (Dzieje drukarstwa

od 1750 aż do ostatnich czasów

Sukcessyjne wojny udręczały w 18 wieku Europę, i odmieniały jej skład wewnętrzny. Wpływ francuzk. kultury na Europejskie obrazowanie się – wszystko się uspasabiało dobry smak zakwitł – w 2giej połowie 18 wieku Baskerwil w Anglii i Didot we Francyi w Hiszp: Bodoni we Włoszech Barra

przewyższali – u nas duch obywatelski rząd przyjmował wiele osób osobliwie Monarcha i Załuscki pobudzili naród do życia do którego powolnie owoce tej pomocy przechodziły. pisali i drukowali Załuscy z Jabłonowskim – Załuski zajmował się zbieraniem ksiąg – Jabłonowski za granicą drukował pisma swojej, – gdy Monarcha w kraju ich wprowadził – Jego bowiem staraniem od 1732, do 1738 prasy Pijarskie wydały 6ciu foliałów woluminów legum zaczem Załuscki i Jeremi pomógł wszystkim o wielkich przedsięwzięciach drukarskich – Pijarskie Typografie były pierwsze co dołożyły starania do upowszechniania papieru welinowego

wileńscy Pijary w 1758 drukował Dog-
la zbiór dyplomatów – w 1754. (w
Warszawie) zbiory pijarskie. Wydoniety
przy Dogiel na nowo pracy rozpoczął.
że nie drukował pozostałych tomów (bo w
tych 1.4 i 5.) dalszych zrazu przyczyną
niepozyskania a potem polityczne utrudzenie
mieszał to co Ebert w swoim Lexicon
bibliograficznym iż Senat 2. i 3 tom
kazał spalić. –

Za-

Zachodnie prawodawstwo rozwijało
się pod wpływem Normandzkiem
a wschodnie pod wpływem
Waręgskiem i Greckiem. —
Od r. 1030 do 1130 za wprowa-
dzeniem Chrześcian nastąpiły
odmiany w prawach. Nauka ich
szła za wzorowały Ta prawa
poli: które tym sposobem
odmianom uległy. — Przemieniły
się dawny obyczaji które ustające statutem
dotyczące ustanawiały za pośre-
dnictwem tej prawa Kanonicznego a więcej za pośrednictwe-
nadań łaski odkupionych czynionych
wstrząsnęła się sukcessyja, która ustano-
wiona była przechowywana. Nauka czyta-
nia i pisania do stanu ducho-
wnego sposobiła. — Umiejętność
pisania wprowadziła Akta
których przedtym pod opieką [illegible]
krajowe świeckie przestrzegały [illegible]
Były to nadania i przywileje duchow-
nym i mocno zawarowane z

razem szlachcie. — Za pośrednictwem pisma zjawiła się najpierw mowa prawa Rzymskiego. Włady[sław] stanie się przystosowała do przekopania dawnego stanu przeczy[stego]
3cia Epoka 1130 do 1230 udzielanie przywilejów własicielom.
Z początkiem 12 wieku (1130 do 1240) zaczęła się myśl własności powszechnej osobisty interes między panami głowy podnosząc dochodził do niepodległości własności prywatnej i zapewnienie jej przez mieszkańców w okolicznościach. Przywileje jure haereditario nadawały już dziedzic (zawarujący o sądów, ciężarów itd.) co innego od pospolitej własności (Dominica) które zostały pod prawem krajowem. —
Świat ten otworzył w 1232 przywilej Władysław Dank...

Mikołajowi Poznańs. bicia monety)
podobne przywileje otrzymali:
później Arcybis. Gnieź. Bisku-
pi Płocki i Włocławski.
Takie przywileje do zowały
drogę do bezprawia (i świeckim
podobne dawano) oprócz tego
tłumych przywilejów przez prze-
dziano znaczący, inne lubo nie-
tak szkodliwe dla kraju
ale przez ich wnim wiera-
jące jego panowaniu tejże
przywileje są i przywilej
prawa niemieckiego – (Teutho-
nicum, novi fori, sredense,
culmense jus) – Prawo to
najprzód Mieszko Stary 1178
1203, a Władysław 1201
było nadawane ale później
bardzo nadto, dopóki od
1/2 13 wieku zaczęło się upow-
szechniać, aż nakoniec wiej-
skiego przewagi i prawie
przywłaszczył sobie przedmiotem
stało.

Powodem do ich nadawania
było zniszczenie kraju po
napadach. — Niejednostajność
prawa zamieszkałych pospoli-
cie polskich i niemieckich mieszkańców;
ogólny termin prawa teuto-
nicznego był niedostateczny;
wnet były prawa i jus novi fori
(~~jus ...~~ Neumarkt pod Wro-
cławiem) jus Sredense
~~Mag~~ (Szroda) jus scriptum)
Magdeburgense, Culmense.
Wszystkie te prawa wielkie
przez bardzo pomieszały. Gdy
rozmnożenia się nadań powsta-
ło zamieszanie w wymiarze
sprawiedliwości niektórzy panu-
jący myśleli o naprawie rzę-
du; tacy byli Przemysław, Wła-
dysław Łokietek — Kazimierz ur-
ząd sądy uczynił nadania, ten
chciał prawo do ogółu wszyst-
kiego nadawać tylko Ten

torskie albo handi karcem
na niem przenosił — Jeżeli gdy
przyznaje szczególnym takom to
jako Dziedzictwo pod prawem
polskim rozkazywał — Władysław
stąd niemało z panami i
prałatami zatargi — dał
swoje spocząć. 14 wieku pra-
narodowi drugiej i spoczął
Lubo cały panów Łokietki
wszystkich ręke za prawdą
stwo Polskie wspólnej
jednał 1319 roku koronacji
i sejm Chęciński 1331. Wszy-
stkiem czasie za radą prałatów
i stanów ogłaszał edykta i
prawa stanowił. Kazimierz
W. na sejmie w Wiślicy 1347
utworzył Statut z Małopolski
Wielkopolski, z których tenże wcale
zatrzymano (Małopolski) jako bo-
gatszy w liczbę ustaw. Do Wielko-
polski około 20 art. przydano.

Strony za Ludwika i podczas Bez-
królewia statut Wiślicki powta-
rzano w zapomnieniu do czego
się nie mało przyczynił niedosta-
tek exemplarzy. — Jagiełło w
Czerwińsku na zjeździe wydał
przywilej zapewniający całość tego
statutu, jednakże stworzono usta-
wy które jej [illegible] Artt. z powta-
rzały z zmieniały. — w Warce
1423. wprowadził Jagiełło
obwieściwszy że ustawy będą
wyjątkiem zmodyfikowanym
statutu Wiślickiego. —

Źródła Prawa polskiego

Biblioteka Załuskiego historyków —
Kraków. — 1832. —
Bentkowskiego list — do prawa polskiego
Chwatkowski \ Kronika Hartknocha — Zała-
szowski. — Lengnich. — Syntagmata [illegible]
w Krakowie — z rozszerzeniem Załaszow-
skiego. — Skrzetuski. —

Zbiory drukowane

Constitutiones et Statuta
Syntagmata provincialia 4o

niewiadome miejsce druku – 15 wieku
(podobno w Lipsku u Melchiora
Lottera) Z wydania tego rzadkie [?]
drugie bez miejsca –

Księgi ustaw Polsk i w Mazowie-
ckich z 1449. – 1450 – 1503, 1457.
na polskie przetłomaczone (Lelewel
wydał r. 1824).

Łaskiego Commune inclyti Pol. Reg.
privilegium etc (Statut) u Hallera
1506. z Bytu drukowanych 10 exemp.
na pergaminie. –

Statuta inclyti Reg. Pol. recens reco-
gn: et emendata Cracoviae
apud H. Victorem 1532 fol. z roz-
kazu Zygmunta I wydane. jako
statut powszechnie zwany Taszyckiego. –
Umieli Rott wytłumaczyć [?] [illegible] że exemplarzane
od r 1504. do 1550 wychodziły Statuta
pojedyńczo i w języku łacińskim
(Statuta) od r. zaś 1550 ogłasza-
ne je w języku polskim (Konsty-
tucye). – Przedrukował je według
dawnych wydań Jędrzej Piotrkowczyk
typograf powszechnie używali Patronowie Trybu-
nalscy. –

który zgwałcił i. rzeczypospolitej edy-
cyą Herburta per locos communes
utworzone.

Przyłuski Jakób pleban wschowski-
skich Sekretarz Król. Zygmunta Kralewa-
tak zgodnie układał prawa krajowe
podług porządku Rzymsk. Leges cum
Codem [illegible] personarum rerum
et actionum leges et Statuta Lex
1553. Zygmunt August 1551.
upoważnił go do tej pracy chcąc
tak i wyraźnie wolemi żeby porzecz-
rozmaitości praw koronnych były
pogodzone. — we 1548 wydał Pro-
spektus (prospekt) do tego sta-
tutu u wdowy Scharffenbergowej ale po pewnym
układem pod dzieła się swoim-
Łaskiego chciał być prawodawcą i re-
formatorem — jego zbiór niewłaściwy
[illegible]) — Myśli i. Janinowskiej
twierdzą że
za czasów sam był to dzieło potępił. —
Jan Herburt Sekr. Królew. Podkom. Prze-
myśl. — Kaszt. Sanock. a Łatkiego i.
Przyłuskiego zrobił zbiór skrócowany

Podział ogólny taki sam jak w
Przyłuskiego wzięte w Zaborowi 1557.
Statuta porządkiem Alfabetu wy-
dał r. 1563. u Łazarza w Krako-
wie: Statuta Reg. Pol. in ordinem
Alphabeti, i często 10 wydań do
r. 1756. Ist 1567. — Był Herburt
wezwany ustawą sejmową do wyda-
nia praw gdy tego do skutku nie
przyszło tak tworzył Alfabetyczny wzory
[illegible] - Zasti Regg. Aug. i
wytworzył i przekłamawszy prawa
uszczuplił na piękne spotkali pod
tytuły Statutu i przywileje Koron-
ne stacieleć: i t.d. po Jan Herburt
u Szarffenberga 1570 w Krak. —
Tłumaczenie tego polskie ułożone jest
według Przyłuskiego (Personae, res,
actiones). — Bodin mówi że pomi-
nąwszy tego Przyłuski mowę i refleksji
(ii lepszy od Herburta —
St. Sarnicki wojski krasnostawski
Statuta i metryka przywilejów ko-
ronnych 1594. układ pośledni raczej
nie metodyczny, zdaniem Przyłuskiego i
Herburta albowiem według [illegible]
uczyniony

Obadwa i dziś wszyscy piszą mylnie
że Sejm Wiślicki był r. 1368. (1347)
i ten mimo zabiegów Autora nie
był przyjęty. —

Jan Januszowski. — uprzedzając
niedostateczności poprzedników wydał
r. 1600 obszerne dzieło po łacinie
i po polsku w Krakowie. — korzystał
z Łaskiego, Przyłuskiego, Herburta
i konstytucyi do jego czasów wyszłych
zrobionych o nim mowi bardzo chwalebnie.
Przyłuskiego i Herburta Statuta na
boku cytuje przypisuje po łacinie
i polsku wypracowany, w oryginale
Łaskiego nieuważa że teksty po
polsku i łacinie które przychodzi
niezgadzają się —

Pozostaje wspomnieć autorowi powtarzający
z całe teksta praw i przywilejów
następny zaś są skróceniami po-
dawny summaryczne konstytucyi
aż do swych czasów takimi są
Paweł Szczerbic — Teodor Rogala
Zawadzki — Rotundus Augustyn,
Kuczborski Stanisław. —

Paweł Szczerbic Lekt. Krakows.
wydał Promptuarium statutorum
et constitutionum Regni Poloniae
do r. 1603. Brunsberga 1604. –
który Herburta porzucony dla tego
i wzgardzony [illegible] zebrał
porządkiem systematycznym podzielił
6. części 1mo De jure personarum
2do De rebus publicis et privatis.
3tio De judiciis. – 4to De delictis 5ta
De bello et re militari 6to De
ducalibus Regni. – Każda część po
dzielona i zawarta. –
Teodor Bog. Zawadzki syn Proff.
Medycyny przy Univers. Krak. zebrał
statuta i Konstytucje do r. 1613.
i podobnym jak Szczerbic uło-
żył je porządkiem. – Z tej [illegible]
iż jest po polsku napisał tytuł:
Compendium t. j. krótkie zebranie
wszystkich spraw stat. i konst.
Koronnych w Krakowie. w drukarni
[illegible] 1614. ——
Augustyn Kołudzki. wydał Promptua-
rium legum et Constitut. Regni ac magni
ducatus Lithuaniae p. Aug. Kołudz. dispositum
anno 1697. –

Stanisł. Mokrzkowski: cześnik ziemi Wieluńskiej przydał: Konstytucye, Statuta i przywileje korony i W. X. Lit. od r. 1550 aż do r. 1726. w drukarni dziedzicznej jego w wsi Mokrsku. —

Volumina Legum dzieło nader ważne dla historyi prawn. Tomów 6. od r. 1347 do 1736. — 1szy tom wyszedł w Warszawie 1732. ma tytuł: Leges Statuta etc. — następne zaś mają tytuł: Prawa Konst. i przywileje etc. Niektóre tomy tytuł oddzielnie przedrukowywany mają jak i tom 1szy. — W 6tym tomie wszystkich exemplarzach (a tych liczba nader mała) umieszczona jest Konfederacya Olkinicka w ni- wyrzucać się [illegible] miejscu Sejm Lu- [illegible] potoczono bo X. Fryderyk Sapieha ~~[illegible]~~ wyrobił iż tę konfederacyę jako nieobowiązującą wyrzucono — Tom 7 i 8my zawiera prawa od r. 1764 do 1780 prawa te były ~~[illegible]~~ oddzielnie drukowane — Konstytucye z 1782-4-6 — X — za porządkiem od 1788 do 1791 sejm 4letni.

1793. Konstytucye sejmu grodzieńskiego.

Antoni Trembicki wydał zbiór praw Polskich w 2 tomach r. 1789 Tom 1szy — 1791 Tom 2gi — Miało wyjść 3 tomy. Rząd pruski przyznał mu powagę prawa (a cytujący ustawę nieznajdującą się w niem był winien dowodzić moc obowiązującą prawa). — Prócz Łaskiego żaden zbiór nie uzyskał zatwierdzenia — tylko dogodność i potrzeba nadawały powagę sądową (auctoritatem fori) tak iż w poszczególnych razach same nawet ustawy sejmowe odsyłały do Volumenów Legum a tém samém je pośrednio sankcyonowały. — Rząd Austryacki zachował powagę Volumenów Legum. — Rząd Ks. Warszawskiego przywrócił ich powagę a zbiory Trembickiego zostały usunięte. —

Dyaryusze Sejmowe. — Summaryusze i Inwentarze — 1szy [illegible]

1 Madalińskiego Woyciech Inwentarz od r 1550 do 1628 Lwow 1650 in fol. Warsz. 1632 fol

2 Drzewiecki Jan wydał go z Konstytucyą od r 1643.

3 Zadowski Maciej od r 1550 do 1683 —

4 Jozef Załuski w Lipsku 1733 wznowił Zadowskiego do r 1726

5 Zegleski Arnolf Kazimierz Warsz. 1754 do r. 1736 —

6. Waga Teodor Warsz 1782. fol. ten najkompletnieyszy. —

Do 2ch ostatnich (7. 8) Tomow Vol. Legum wydał Inwentarz

7 Teodor Ostrowski pijar od r 1764 do 1780 ~~[illegible]~~ War. 1782.

Suplement do Inwentarza nowego z seymów r. 1782. i 4. w Warsz w 1785 wydany także ma być dziełem Ostrowskiego.

Statut Litewski — Z czasów najdawniejszych aż do Jagiełły Litwa równie jako i Polska nie miała prawa pisanego prawo Państwa oparte było na podaniach dawnych i zwyczajach —

Litwa stanowiła na sejmach prawa
lub otrzymywała od Króla przy
wileje, statuta warunkujące do zbio
ru praw Polsk. były wniesione
prawodawstwa zaś prawdziwie
Litews. drukiem ogłoszony jest
tylko Statut Kryminalny Ka
zimierza IV z 1492 był Dani
łowicz odkrył u hr. Rumiancowa
w Petersburgu i wydrukował w
Wilnie r 1826. z tłomaczeniem
polskiem L. Rogalskiego - Inne
prawa pisane albo poginęły - z
się ukrywają po zbiorach i ar
chiwach.

Statut Litewski z r. 1529. Zygmunt
I pragnąc widzieć prawodawstwo
Litewskie ustalone wydaje z r.
1522 aby zwyczaje prerogatywy
i prawa Litewskie w jedne księgę
zebrano co nastąpiło r 1529.
przez niewiadomych kompilatorów
ten statut nazywa się Starym
pisany był w języku ruskim i
nigdy nie był drukowany. ~~Exemp~~

r 1829

raczył go drukować w Dorzeczu. —
Rękopism przekładu Ówczesnego
na łacinę był w posiadaniu
Pełki Tłumaczeniu znaleziony
w Wilnie. — Drugi statut
Zygmunta Augusta r 1566. —
Król ten potwierdzi przejrzenie
statutu zakazał ustanowie-
nie składu sądownictwa w
urzędnikach z pośrodka samych
mieszkańców wybieranych. Tak
przejrzany statut na sejmach
w Bielsku 1564 i w Wilnie
1566 uzyskał sankcję po nar
zkum Zygm: Aug: z Wołyńskiego
3ci Statut Litewski za Zygmunta III
1588. — Polecono poprawę popr-
zedniego — Deputowani poprawili
procedurę sądową etc. Ten
składa się z 14 Rozdziałów — z których
każdy dzieli się na pewną liczbę
Artykułów. —
Wydania Statutu wyszły w ciągu
Wołkowa Lew Sapieha otrzymał ko-
szt drukowania Statutu w

ckim i polskim pzy raz wy-
szedł w Wilnie u Mamoniczów
r 1588. w ruskim języku. ——
wydania polskie Statutu Litew
skie wydanie w Wilnie u Mamo
niczów 1614 Zochim — od r 1614
do 19 wyszło 8m wydań tego Sta-
tutu — ~~[illegible]~~. Czacki dzieło
o Litew. i Polsk. prawach w War
1800 r wydanym podaje krótką
treść ze wszystkich 3ch układów
Statutów z obszernym komen
tarzem i roztrząsaniem pojedyncz
przedmiotów. — Linde wydał dzieło
o statucie Litewskim ruskim
językiem i drukiem wydanym
Warsz 1816 in 4to. ~~Daniło~~-
wicz w dzien. Wilen. 1823 w nu
merze 4tym zastępczo umieścił
hist. wiadomość o Statucie Litew.
najprzód zaś wydaniach jego i drukach
które w szczegółach i roztrząsaniu
naukowym, i które wiadomości
o statutach Litewsk

Statut Mazowiecki. Ponieważ od Konrada w wieku XIII do wygaśnienia XX Mazowieckich Mazowsze było udzielnem Xstwem rządziło s. oddzielnem prawem które za Zygmunta I zostało drukiem ogłoszone pod tyt.: Statuta Ducatus Masoviae opera Petri Goryński Palatini Masoviae apud Victorem 1541. Cracoviae. — Roku 1576. — usta-nowiono w Mazowszu przyjmuje prawa koronne wyjąwszy tylko niektóre zastrzegające — Stefan Batory zatwierdził je w 1577 w Malborgu do przyjęcia zwyczaje które nigdy nie naruszała a tak dawny ów zbiór wyszedł z powagi i za-~~niedbania~~. i użycia. —

10. 11 (29) 62

Bibliotekarstwo. —

Bibliotekarstwo uczy jak chodzić koło całkowitego składu ksiąg, aby go do użycia powszechnego najprzystępniejszym uczynić. —

<u>Dwa systemata</u> w układaniu książek podzielają Niemcy — Jedni trzymają się oprawy i formatu a u tych katalog alfab. jest jedynym przewodnikiem — tego sposobu trzymają się Niemcy południowe — <u>Drudzy</u> zbliżają księgi ze względu na przedmioty o których traktują, taki układ wymaga więcej wyrobionej pracy itd. —

Układ <u>systematyczny</u> powszechniej zaprowadziły Niemcy północne.

Całe bibliotekarstwo na 3 części podzielić można

1° Zaopatrzenie biblioteki książkami

2° Uporządkowanie tworzącej się i w zawiązku będącej biblioteki

3° Utrzymywanie zaprowadzonego porządku

4° Użytek Biblioteki
5° Pomnażanie zbioru środki ciągłego wzrostu
6° Urzędnicy czy bibliotekarze dzia-
tania dopełnione być mogły.
Co do drugiego: Dokonywa się a) usta-
wienie i rozłożenie ksiąg b)
spisanie ich na kartkach. c) Prze-
znaczenie. d.) przygotowanie ka-
talogów — Katalogi mogą być
rozmaite: Alfabetyczny, reper-
tytoryalny — systematyczny — chro-
nologiczny etc.

Numizmatyka.

Józef Eckhel wskazuje źródła. 8 tom.
z tego Jacob Gerhard przerobił na francuzki.
Rasche. Lexicon universae rei num-
mariae veterum 7 tomów Lipsiae
1788.
Przez nią się trudni dawna Numizmatyka
Zatrudnia się monetą, którą starożytne
narody, szczególniej Grecy i Rzymianie
bili i dostały się w ziemi, v. przy-
padkiem, v. w pochodach wojsk, rabowaniu
wanium umyślnie itp. v. rabowa-

kiedy pieniądze umarłym w usta
kładziono w popielnice. – ~~[illegible]~~
tkie dawnej numizm: Początkowo
zamianą odbywano handel –
Wynikające ztąd trudności były
pochopem czy zgarnęła myśli o
innych środkach ~~[illegible]~~ których by spo-
łeczność od wieków chociażby ustanowiono
z tych znaków zastępowanie towarów
ułatwiały. — Dla tego najdogodniej
się być kruszce jako podrzędny
trwały wartość posiadające i
może różne kształty przybierać
ztąd początek bitej monety. –
Niewiadomo kiedy pierwsze monety
były wprowadzone. – Za Homera
jeszcze zamienny handel sprawo-
dzono. — Najdawniejsze pieniądze których
starożytność wspomina, oznacza-
wana są Królów Macedoń-
skich Alexandra I. i Archela-
sa I do 5tego wieku przed Chryst.
atoli znajdują się wiele pieniędzy
miast Greckich i dzisiejsi [illegible]
napisy ich starożytność dowodzi.

Numizmatyka starożytna uważna i aż do r. 476. — [illegible] poczyna się numizmatyka wieków średnich a kończy się z Maxymilianem I. cesarzem. —

Czy dawne numizmaty były prawdziwą monetą?

Sebastyan Rizzo twierdzi jakoby dawne numizmaty nie były monetą. — Jan Hardin podzielał jego zdanie. Nie ulega wątpliwości że nie wszystkie znane nam starożytne numizm. były monetą, jednak te które przez wiele lat w wielu krajach jednostajnie utrzymywały się z walorem, które też samą wagę a przynajmniej zbliżającą się [illegible] ten sam były, które w wielkiej ilości bito i t.p. takie numizmata były kursującą monetą. —

Metal dawnej monety. Złoto, srebro i miedź były metalem starożytnych do robienia monet (Liburgi miast zaprowadzili pieniądze metalne) Kształt dawnej monety

składają się z 3ch metali. —
auro argento aere flando feriundo
(III viri A.A.Æ.F.F.). — Złoto i
srebro było u greków i Rzymian z naj-
lepszego gatunku — co do srebra
w Rzymie zachodziły zmiany — pogor-
szało się według tego jak osłabły we-
wnętrzne siły państwa. Od Sewera
od r 194 po Chr. już znacznie przymię-
szano innego kruszcu — Od niego
dały już sporządzenie więcej było
miedzi niż srebra i dla tego je
nummos aerosos i incoctiles
nazywano. Od Claudiusa gothicus
268 do Dyoklecyana 284 nie-
masz prawie pieniędzy srebrnych,
ale z miedzi których nadawano srebr-
na barwę. — Długi czas mówiono
o pieniądzach z miedzi korynckiej;
miała ona powstać w Korynnie
w czasie jego pożaru z stopionych
różnych metalów. — Ponieważ zaś
złoto nie zachodzi przeto złote pienią-
dze najlepiej zachowane, srebrne dosyć
zachodzi, ale miedź zaś niszczy-
miedziane
wają się jednakże niemniej mało których

. / .

tczenie w ziemi nie nieszkodziło tylko
ię powlekłome delikatną powłoką
(patina). — Stosunkowo bo w mniejszej
ilości złotych numizmatów które
do nas doszły można wnosić
o większej lub mniejszej zamożno-
ści jakiego państwa. I tak z
czasów królów pierwszych Macedo-
nieima żadnej złotej monety, gdy
za Filipa II i Alexandra W. mnóstwo
się znajduje. — Te pieniądze świadczą
o bogactwie Greckich m.m. Syrakuz
Tarentu, Cyreny, itd. — Jednak tego
za ogólną zasadę brać niemożemy
bo syryjskich królów bardzo złoto
a Aleksandryjskich wcale złotych
pieniędzy niemamy. — Najpospolitszą
monety wszędzie obrabiało złoto
i miedź. — Dziwną jest rzeczą że
m.m. greck. wprzód odbijały
monety złote i srebrne a później
miedziane — w Rzymie przeciwnie
się działo.

Waga, wartość, i wielkość dawnej monety. Według Pliniusza dopiero pod Serv. Tulliuszem wszystkie pieniądze w Rzymie i to jeszcze miedziane, że pieniądze sposobnie jako ich waga była podzielone. I tak waga składała się z funta(1) który 12 uncyj zawierał. $\frac{1}{2}$ funta nazywano semis znakiem funta na pieniądzach była liczba I. Pół funta głoska S. a uncyą mała kulka o. Części zaś sztuka 1, 2, 3, 5 etc uncyj zawierała tyle było na niej kulek. Na asie bito po jednej stronie podwójną głowę Janusza na drugiej obrót.

Srebrną monetę na kilka lat przed 1szą Punicką wojną w Rzymie bić zaczęto (264 r.) składała się z Denarius, quinarius i sestercius. Denarius tak nazwano stąd że denos asses, czyli 10 funt. miedzianych ważył, quinarius 5 ft. a sestercius $2\frac{1}{2}$

(1) as, libra.

Znak denarii był (+) krzyżyk, quina-
rii V, a sesterii 2 IIS. atto na
oznaczenie ile assów każdy pieniądz ~~[illegible]~~
w sobie zawierał — zatem sesterciu-
s 1/4 denarii. — (+) ~~Przypominamy wszystkie~~
~~summy według sesterców liczy-~~
++ W dawniejszych czasach wszyst-
kie 3 gatunki miały też same
wizerunki na awersie to jest ubraną
złotą głowę Pallady a na rewer-
sie jadących Dioskurów z Kasto-
ra i Polluxa. Przypominamy ~~wszy~~ wszyst-
kie summy według sesterców liczy-
Na quinariach kładziono wspólnie bo-
ginię zwycięstwa (victoria) dla tego
je victoriaty zwano. — Przypomi-
wszystkie summy według sesterców
liczyli ale sposób liczenia był nie-
zawiły, który następujące prawidła
wyjaśnią.
1° Uważać trzeba że jednostki wy- 10.
rażały s. p. sestercyuss. — tysiące
wyrażały s. f. sestercya aż 100 tys.
wyrażały s. przysłówkach liczbowych
na ies zakończonymi zaczerwienią

sestercyum — w piśmie liczby to tak wyrażano: np.—

~~tercenti HS — ... 300~~ | trecenti IIS: 300.
~~tercentides ... a 3~~ | trecenta IIS: 300 tys.
| decies IIS: sum milion

Podług stosunku do dzisiejszej monety
denarius dawny równa = 1. złotemu
Quinarius — 15 groszom
Sestercius — 7½ groszom

Greckie pieniądze

Srebrne pieniądze u Greków była Drachma stąd numm. didrachmi, tridrachmi itd
Drachmę w rachunkach wszyste z denaryuszem wyprost. równie uważano co do wartości chociaż go przewyższał
Mniejsze pieniądze obolus, diobolus, triobolus i hemiobolus.—
Grecy wielkie summy na talenta (1000 tall.), i miny liczyli.— talent zawierał 60 min — mina 100 drachm zatem talent 6000 drachm.—
Sytplus czyli dwoisty wynosił 4 drach.
który— Pieniądze złote zaczęto bić w Rzymie w. 62 lat po zaprowadzeniu srebrnej monety—

za Rzpltey (bądź) miała była liczba,
ale obfita za Cezarów. — Złota
sztuka *Aureus* zwana zna
wartości przezto 2 XX i wyno
25 denarów, — ~~a wiemy~~

Co do *wielkości* pieniędzy. Mie-
dziane pieniądze pospolicie na
3 klassy dzielone t. j. 1szey 2giey
i 3ciey wielkości. — (nummi pra
gdy 3ciej formy v moduli) Te
które wiedzenie przechodzą 1szą form
nazywają się medalami (numm
maximae formae v moduli) złoto
i srebro podobnie dzielono. —

Wyrazy techniczne i nazwiska.

Rzymianie pieniądz nazywali
nummus i *numisma* od
wyr. Grec. Nomos (prawo)
dla tego że z prawa wartość pie
niędzy jest ustalona. — 2gie nazw
isko *moneta* (od monere) poniew
stępel, wielkość i inne znaki przydą
jej wartość oznaczają (monent). —
3cie Pecunia (od pecus) albowiem do
Pliniusza na najdawniejszych pieniądz

67

znajdowała się wizerunek sowy ~~[illegible]~~ których ~~[illegible]~~ pomniejszym gatunkiem pieniędzy wino nadawali najwięcej. i tak od wizerunków: ateńskie nazywano sową bo wybite na rewersie ~~[illegible]~~ sowę ~~[illegible]~~ przysłowie stąd: multae noctuae sub ceramico se tegulis cubant. W Peloponezie nazywano je, żółwiem dla tejże przyczyny stąd: virtutem et sapientiam vincunt testudines. — Persowie mieli na swych pieniądzach łucznika ~~[illegible]~~ gdy Agesylaus znaczne uczynił postępy, i za pomocą pieniędzy nakłonili wszystkę Grecję do wojny przeciw Spartanom, w tenczas Agesylaus powiedział że go 30 tysięcy łuczników zniewala do opuszczenia Persji i Azji m. n. Jedną monetę srebrną nazywano cistophorus (Κιστοφόρος)

U Rzymian były numi victoria-
ti od wyrażenia Victorii
ratitii, od ratis (łódź), biga-
ti (podwójny wóz) quadrigati
(czworokonny). – 2° Od 1^{ego}
stanowiciela jakiego gatunku
monety nazywano ją i tak:
Filip II Macedoński wprowadził
złotą monetę, a Darius, karę
na srebrze i złocie był twórni-
kiem i stąd nazywano: Filipei
i Dareici. 3° Od innej okoliczności
u Rzymian były numi serrati (pita)
(karbowane) srebrne, mniemano
dawniej że te pieniądze dla za-
pobieżenia oszukaństwu kar-
bowano ale zdaje się że to był
tylko zwyczaj ich. — Numi incusi
(ściśnięte) nazywano te któ-
re po obu stronach ten sam wi-
zerunek przedstawiają z jednej
strony wklęsły z drugiej wypukły

(aversa) P. antica – (reversa) P. postica. –

contorniati, miedziane krążki tu
medalu (contorno, obwód) ponie-
waż mają na brzegu głęboką ob-
wódkę ~~[illegible]~~ lubo też wypukłejszą
nań bito mają wyobrażenia
Aktorów zagranicznych albo dawnych
mężów np. Homera itd. — nie jest wia-
dome ich przeznaczenie — wszystkich
ich wziąć i. być do gonitw.
cyrkowych. — —

Co i. na dawnych numiz: znajduje.
Napisy — i Wizerunki — Wedle-
tu trafiają, wszystkie rewers był
gładki — zaczęto nawet rewersie wi-
dać niejednostajne wyobrażenie,
a to j. dowodem wyższej doskonało-
tności. — Wizerunki Przednio-
strona najczęściej wyobrażają
głowę jakiegoś bóstwa, Cesarze
itd. odwrotne strony
najwięcej rozmaitości przedsta-
wiają. — Tu też należą pewne godła,
narodowe: Sycylijczykowie używali
3 nóg ludzkich spojonych. —

Pitolyszczykowi mieli wzinam
tarcze — Macedończykowi wzi-
niu utrzone, pstrowate tarcze. —
Inne narody tilad ty ztkady swe-
go kraju tego. Egipcyanie krokodyla
dyla — Fenicyanie drzewo palmo-
we — Grecy używali tar zwierzęciem
kow Attyc, i do narzędzia mm.
stosowali, i takim Cordia w swoy
obrała sobie serce. — Side w
Panfilii — granat owoc. — Rho-
dus używała swoy, dla tego
ten niekiedy nazwisko
miasta gdyż na nie samo godło
naprowadza, dla tego takiemi
znaki mówiącemi nazywano. —
A Rzymianie poszli za tym zwyczajem
i kassa Publicz Malleolus
używał młotka — Aquilius flores
kwiatki — Furius Purpureus, zna-
maka dziecięcego purpurze
Lucretius Trio, gwiazd
septem trio. — Furius Crassipes — gru-
bą nogą. — Grecy mieli za miłowanie
zmieniania bóstw na wszystkich
swych dziełach. Rzymianie więcej rzym-
bożonego i historycznego. —

Symbolicznosci jak na tem szale-
trata, że wszystkie cnoty i wszyst-
kie co występki Medalie pokazywa-
ły osobliwie i przez inne znaki przy-
datkowe oznaczali. — i tak Fortunę
wystawiają jako niewiastę w prawej
ręce ster w lewej róg obfitości trzy-
mającą. — Annona. znacząc żywność ja-
ko niewiastę siedzącą przy której
nogach stoi przód okrętu i miar-
ka z której sterczą kłosy. — Secu-
ritas, siedząca na krześle, spocz-
ywająca niewiasta i spokojnie
głowę podpierająca. — Felicitas
[illegible] Merkurego i laskę albo
berło trzymająca. —
Napisy. odróżniają numizmata-
tyke s.[illegible] tym różnią od innych
pomników starożytnych, że nie tylko
osnowę wyrażają, ale kiedy, gdzie
i dla kogo był bity. — [illegible]
Naczelne głowy. Na pieniądzach umiesz-
czano obraz głowy i umieszcza-
no przy nich napisy. —

Starożytni bóstwa swoje i przod-
ków przez pewne znaki wystawiali.
Napisy na krajów i miast, w których
było spuściznę. — w starożytności
umieszczano. np. Makedonon
wyrażono. — Położenie miejsca
często przez rzeźbę z gór wyra-
żone bywano; jest to bardzo sprzecz-
ne zdarzenia kiedy wiele miast
i jednego nazwiska. np. Laodyce-
ea. —
Tytuły miast. te i szczególnie
objawią zwierzchność num. greckich.
Niekiedy wywód założycielstwa
tytułu były wcale nieprzyjazne
były nazwiska: Metropolis,
Zwierzchni osady, to oznacza
też pochodzenie że na pieniądzach
swoich symbole swego miasta
rodzinnego umieszczali, i tak
tysiące kolonii Pegaza symbol
Korynthu — Później metropolis
też rozumiano miasto które
w całym kraju przed innymi
miasto pierwszeństwo —

mieliście przypwały tytułu Prote
(zpiewozza) Meletoros, tym ty-
tułem szczegól. i chlubiły nie
liście mimo Arys mu. ale dotą
niewiadomo czego ono oznaczał.—
Przy tego tytułem mm
trafiają i. Autonomos.—(miasto
rządząca i. własnemi prawami).— auto
nomos nazywają te pieniądze liście
lud Rzplitów z miejsc jakie w ten
sposób wybijając iż ona niem nic
bydać iąd nego znalezc niewoli z
podległości.— Dopoki mm grech
były prawdziwie wolne tylko
takie były pieniądze lecz kiedy
poruszy sobie spremany uległy
poddaństwo swoje wnaszych
przez umieszczenia napisu lub
wizerunku panującego.— a takie
nazywam Autonomos hegeos. impe-
ratorios;— officiosos(1) były my
grecku liście lubo cesarzom Rzym-
skim podległy, wiele swojej
bez się nawiasie były. o były nad

(1) propter commeatum dlatego officii

niemi i znakomite jak Ateny
i Cyprus. — mm ultrzyst. Przy-
mowanie osady zakładali według
wyrazają umieszczały głowę ce-
sarską, a niekiedy i bez niej,
i dla tego taką monetę, auto-
nomii colonicaynem nazywać moż-
na. Z podobnego rodzaju pieniędzy
wiele wyszło których. —
Elaitera, nazywało się m. które
dla wyznania pochwały od danie
wyżłało. — Hiera ~~...~~ kai Asilos (mia-
sto święte i przytułek). — np. Milo-
polis w Efezie było hieras spowod
świątyni Apollina i ~~...~~ innych okol-
iczn. — Asylum było m. dla swej
świętości mające prawo dawania
przytułku zbrodniarzom. — Nearchi
nazywało się ~~Flotta~~ m. w którym flota
wyprawa stała. — wiele mon. Gre-
ckich nazywało się imieniem je-
go z kilku cesarzów. Niektóre for-
macje na monecie są wyrażone.
Daty chronologiczne. Z nich wiele
korzysta filologia bo wiele wystę-

wcześ w historyi prostaye – zależy
na oznaczeniu daty panowania
jakiego króla. – Pod wschodniemi
grekami najznaczniejsza była
epoka Seleucydów. – Seleukus wódz
Alexandra W. w 12 lat po jego †
opanował Babilon. r. 312 przed
Chrystusem.

Epoka pod Farsalią 48 i Actium 31. pd Chr.
upowszechniły wiele mm. greckich
do liczenia odtąd epoki. – Grecy
na wschodzie używali do liczenia
głosek alfabetu, z których
jedności monady, 10tki dekady, i 100tki centenarie
wnaszt. sposób tworzyli. Że 3
znaki zasługują na uwagę ς. ϙ. ϡ
6. 90. 900.

jedn. A, B, Γ, Δ, E, ς (6), Z, H, Θ.
10. I K Λ M N Ξ O Π ϙ 90.
100. ρ Σ T Y Φ X Ψ Ω ϡ 900.

np. 285 = ΣΠΕ.
= ΕΠΣ
= ΠΣΕ.

Przy głoskach dodawano ετους lata
po liczbach, tak dalej albo używali
głoski L (et) likabas ([illegible]). –
Przymiania mieli w prawdzie
Starożytne epoki r. 753 pd Chrys
(od założ. Rzymu

ale dotąd [illegible] kształu niemiernym
na którym ją umieszczono. Na
głównej stronie wystawił on gło-
wę Cesarza Hadryana na drugiej
stronie niewiastę siedzącą na ziemi
w prawej ręce kołło lewą z obeliskiem
obejmującą. — z napisem „anno
DCCCLXXVIII natali urbis prim
ircenses instituti." — Oczywista Rzy-
mianie lata narzucaniem konsulów
oznaczali ~~[illegible]~~ Lata pa-
nowania Cesarów ~~[illegible]~~ nie
bezpośrednie przez lata (Str. 12
oznaczone) ale przez tribunicia
potestas którą Cesarze co roku po-
nawiali. – np. Tr. P. A. XX. (Tribu-
nicia potestate anno XX).

Co się tyczy Greków ci czas fransow. Cesa
z Królów prosto sztuka wyrzucili;
Przeciwstępel (contre-marque)
(signa encusa) (Gegenstempel)
składają się z liter. napisów
z niektórych robiących wiadomości. Bi-
te ich po dwa i 3 na jednej
stronie. — 2° Stępel na rzymskich
Numismatach składają się
z napisów np. Tib. Aug. Czę-
sto mają trudny do odgadnienia
napis, np. A. C. A. P. R. — Numi-
smaci odgadują to: Numi cusi
Auctoritate Glop. Pini.
Co innego zaś z monety, kto
obu stronach nowy stępel ma-
jące a niektórych dawniej zny-
ku i owdzie świadczą się dając.
Numi percusi się te na których
obok ~~Dawnego~~ nowego stępla i dawny
widzieć można

Języki na numizmatach.

Co do języków na numiz. zastu-
pują na uwagę Fenickie, Grec-
kie i Łacińskie. —

Fenickie używał go num. fe-
nickie dopóki pod Następcami
Alexan. W. greckim niezostał
zastąpiony. Ile razy Fenicyanie
rozległy handel prowadzili, za[?]
język ich był używany na
[illegible] potrzebowali [?] m. śrzodziem[?].
Język Punicki (w Kartaginie [?]
środku) pochodził od Fenickiego
znajduje się na monecie [illegible]
wnątrz Sycylii należącej do Kar-
taginy.

Greckie Grecy ludów do kwarat[?]
z rozszerzeniem swego plemienia
założyli najprzód [illegible]
tego potem wiele [illegible] na brze-
gach m. śrzodz. i czarnego.
wszędzie zaprowadzali swój język.

mowę grecką, a z tych osad wyj-
dujemy bite pieniądze. —
Greckie pismo od czasu Władimira
do Alex. W. wielkim uległo
odmianom. — Ale ich, niezna ten
czyli myśleć o napisach na
monecie: sądzić czytać i tak
wyraz Alexam na łacińskie wyra-
żać będzie, lecz to jest greckie. —
Mnóstwo podobnych z łaski i przy-
kładów, bo najdawniejsze Sztuki
Greckie były podobne do Phoeni-
ckich. jak świadczy Pliniusz. —
Łacińskie Początkowo tylko na
rzymskiej monecie były wyraże-
a to miedź pieniądzy i Rzym
potęgi powtarzanym i. Skład.
Za Cesarza Galliena i po nim
wszystko to. a wiemy mm
greckie wyrażały bić monetę,
a wreszcie stanęł. pewne mn-
nemonice wyznaczono w których
pieniądze potrzebne dla pro-

wincej i na rodd z łacińskiem
językiem wyrzynano —
Pozostaje tylko jeszcze język Staro-
Hiszpańskie (nieżyszczyzny) Stare
Gallyckie litery alfabet skła-
dał i z dawniejszych głosek z
greckiemi pomieszanych —
w Azyi zaś Hebrajskie na
pieniądzach fenickie litery i z
Syklów i ich podziałów skła-
daly. —
Falszowane numizmaty, te mogą
być dwojakie z według orygi-
nałów zrobione z zmyślone
mające pozór prawdziwości.
Czas jedne jak drugie mogą
być dwojakie, tylko złodzy
starzy. W wszystkich czasach
fałszowane dawniejsze były
przedtem fałszywą monetą
teraz robią się wielkie sposoby
na nich za dawne. —

patynowany jest wystawiony. Miedź
miedź, żelazo, ołów itp. spowlekana
cienką blaszką srebrną się
złotą. Takie nazywają się
suberati lub pelli-
culati (Gefütterte Münzen).
Przedniej się trafiają patynowane
stare monety, gdyż ciężkość
gatunkowa srebra jest większa
od innych metalów. — O Marku
Antonim i Karakalli mówi
Pliniusz i Diokassyusz (że Nieci)
i tym sposobem patynowali sto-
le i srebrne monety. — Dziwić
się trzeba że miedziaki się patyno
wane znajdują, bo podlegały
ne żelazem. — Dubojalem
sposobem patynowano albo
zmyślano je polubownie
według upodobania dresów
z i antyków stwarzano.
np. Cerarad: veni, vidi, vici, —
Artemizii i Mausoleum

Drugi sposób był, że tano nie... mizmatów w formach. Nalemiece biono stemple te s. według antyków. — Najsławniejsi fałszerze byli przed 200. laty <u>Cavino</u> i <u>Bassian</u> Paduanczykowie. —

<u>Użytek dawnej numizmatyki</u>

Kiedy przed 300 [illegible] laty zaszło s. naukam[i] [illegible] ono uwagę na numizmatykę. Chronologia, historya, jeograf[ia], Mitologia, znajomość sztuki i obyczajów przez nią s. poznawały, i wyjaśniały. — Świadectwa numizmatów wyżej s. cenią nad podania najlepszych starożytnych pisarzy, a ich wyrok s. rozstrzygający albowiem dowody stałych monet są równoczesne i niedoznały owe [illegible] pisane uległy ręką przepisywaczy ich myśl przebieg

cali. - Są one oraz głosem całego
narodu. - Glyptologia (nauka rozpo-
znawania dawnych wizerunków)
cała niemal do numizmatyki
należy, bo numizmata zawierają
tylko przy głowach napisy nazwiska.
I piękne portreta przeto znaj-
kowszystają, ze względu na szy-
zelstwę szczególności piękności odcisku tego
go Grecyi są cenione. -
Nadewszystko numizmaty dają
nam wyobrażenie na jakim
stopniu stały piękne sztuki
w różnych wiekach i krajach.
I tak pod Fidiaszem który z
łoni Peloniowej piękne rzeźby
wyrabiał tylko coś wyprzedzo-
nego w sztukach rzeźbiarskiego.
Dopiero Praxyteles przyprowadził
do najwyższego stopnia doskona-
łości - obecnie mówi historya o tem
przekonywają numizmaty. -

Opuszczona 1^{dna} Cellaryja.

Gens antistia. — Gens Carisia, Cassia. — Gens Claudia, Marc. Claud. Quin. piąty Marcellus przybliża s. teu[?] świątyni niosąc drzewiec. — Gens Cornelia. na jednej stronie wizerunek Diany — Tetricus z drugiej Senator w todze stojący trzyma tobołek leżący ... a drugą ... (Julli). — Gens Herennia. z jednej str. pietas głowa trzyma tobołek na drugiej napis Herenni, ... dziecie niesie na barkach ... swego ojca. — Gens Hostilia. Hostilius Sarcenus kazał na denarach wybijać głowę Pallorii i Pavoris. — Gens Junia. Brutus. Gens Mamilia. Głowa Merkurego, z drugiej napis K. Mamilius Limetanus. i Ulisses i pies.

Moneta Cesarzów panujących od r. 48 przed Chryst. to jest od bitwy pod Pharsalą aż do r. 476. — Letkie [?] najpierw dzisiejsza [?] epoka jest do Cesarza Marcaballi. — Prawo bicia monety złotej i srebrnej Imperatorowi sobie zatrzymali, miedzianej zaś Senatowi ustąpili.

Źródła do Polskiej numizmatyki

1. w Czytelniku ojczystym pierwszy pisał Czacki o monecie o nazwach menniczej w Polsce i Litwie. — a wprzód pierwsze wiele części tego przedmiotu dotknął w dziele o Litewskich i polskich prawach.
2. Duniewski w kalendarzach.
3. Mateusz Chylewski: Summaryusz umiarkowania monety starej z dzisiejszą [?]

3. Braun.
4. Lelewel – i stare pieniądze w Trzebuniu wykopane. –
5. Pan Ks. przyjaciel Czwojszna Capitant – Joachim. – 3 tom zawiera wiadomość o polsk. i pruskich groszach.
6. Bandtkie (Jerzy: Sam.) Numizmatyka krajowa 2 tomy. –
7. Numismatique du moyen age par Lelewel – Paris 1835 2 volumes. –
8 Albertrandy o medalach
9. Lelewel wydał także spis w Wilnie 1830. –
10. Czacki w dwóch tomach wydał aż do pan. Augusta
III –
Sztuka monety i formy. – Składa się z materyi Materia i metall, format, stempel, waga i napis – Materia i waga Szczotem nazywają (Schrotkorn, orbschmidorn)

77

Korn, t. j. ilość srebra i proba w stosunku do innego metalu (miedzi) i stosunek w jakim są pomieszane proba t. j. srebro z miedzią.

Zewnętrzna wartość zależy od wartości materyi i kosztów na jej wybicie.

Moneta Polska. Tak z historyków jak i innych dokumentów przekonywamy się, że od najpierwszych początków królestwa była wybijana moneta, to tylko uwagi godne, że ją często przetapiano (czasem 2 i 3 razy do roku) powodem do tego był zysk — skarb królewski bracteaty [denary] wypotrzebowano, tak że za 14 starych dawano 12 nowych według upodobania. I w tem to często przetapianiu przyczyna się dopatrywać, że pieniądze są niezmiernie rzadkie (bracteaty, solidy, denary) na bracteatach i trzeźwych grubych nie oznaczony wartości. Dopiero

na szelągach Śląskich Wacława II z 1276 zakres tkwarc wartości — Władysław Odwacz nadał wolność bicia monety biskupowi Poznańskiemu [illegible] Przemysław II Arcybisk. Gniezn: — nawet miasta otrzymywały np Sandomierz 1286. Monety złote od 10 w. do końca 13 były niezmiernie rzadkie. —

Czy była moneta skórzana? Anonym Archidiakon Gnieźnieński pisze że za Wacława (1300-1305) weszły do polski małe grosze, gdyż wtenczas bowiem używano czarnego srebra i skórek z aspergillów — (z asperiolów) Miechowita dodał: ogólnie z asperiolów — Gwagnin umieścił zamiast czarnego srebra skórki z asperiolów i innych — Paszkowski (tego tłomacz) przerobił to na zwierzątka ziemne i asperiolów nadał im imię. — Zatem później

Neugebauer i Bielski

wypadł że pod Wacławem naj-
więcej popielicowych skór używano
do zapłaty. — Skórki wiewiórcze
za Bolesława Krzywoustego dawa-
li włościanie w daninie klasztor-
rowi Tynieckiemu (Szczygielski)
w Anglii i Szkocyi do długo
były monety żyjące (woły i
niewolnicy) — Dawna grzywna
Ruska w 11tym w. dzieliła się
na 20 kun z 120 nóg co dowodzi
że kruszec stosowano do futer.

Brakteaty (Blechmünzen — Hohl-
Schüsselmünzen — Stumpf-
münzen — Blätterlinge — Pfenninge)
są to stare pieniądze z 11, 12 i 13
wieku używane w Niemczech,
Polsce, Danii, Szwajcaryi i Belgii
były wypukło-wklęsłe po jednej
stronie bite — wielkości rozmaitej
największe jak złotówka — były
miedziane srebrne i złote —

Co do stępla najpierw bywa była rozma
itość wszystkich ich odnosi się do
Ottona I który od r 970 kopalnie
podźwignął. – utrzymywały się w
niektórych okolicach aż do 15.
wieku. – bito je stęplem drewnia
nym za pomocą młotka raz
najmniej podwórzec. –
24 [illegible] Lelewel opuszczona. –

Między Zygmunt [illegible] [illegible]
te podleszta, u nas takie mone
ta podlata. – w r. 1419 grzywna
liczalna szła 3 ﬂ i 13 groszy
(ﬂ = 17 gr.) Mówi Wład. Jagieł
postanowił że ani sędziowskich
ani obcych pieniędzy być nie
będzie bez pozwolenia panów rad
a to dla zapobieżenia powtarza
niu się zmniejszeniu, jednak pom
no tego rozszerzenia była zła mone
ta i już w r. 1422, o co się Zbigniew
Oleśn: napominał, a w r. ostatniem

zamknął mennicę. – To zmiana
nie była ze względu na małe
pieniądze. – Za twarnemi czyta
lubo radzono aby zamknąć
mennicę drobnych pieniędzy
jednak jego opiekunowie nie u-
czynili tego a tak namnoży-
ło się wiele drobnych pieniędzy.
Z niego bito 144 groszki
(180 z grzywny) a tak grosz
z powodu zmniejszenia ziarna
czystego srebra. – Kazimierz Jagieł.
zastał opłakany stan monety.
Za jego panowania około r.
1450 zaczęto czynić ~~[illegible]~~ bić na
złote prawdziwe (floreny) a
małe pieniążki dostały do
zdawkowej monety. – Odtąd
Kazimierz od r. 1454 do
za swojej monety bić
skarbu nie bił wcale
– w r. 1455 nakazano
½ groszki 120 na grzywnę

wr 1470 gr. był 1/22 a r 14[..]

[...] czerw. złotego, a tak prze
upłynienie 200 lat liczba groszy
podwoiła się w groszowych i
w czer. Zł. — Jan Olbracht
panujący 8 latt raz tylko
odmienił stosunek srebrnej
monety do złotej (walor flore-
ni medio sexagena) owczesny
grosz 16 dzisiejszych. — Król
Albrechtowski podskarbi złoty fał-
szywał monetę. Król [...]-
kował mu dobra — 1528 Ale po
ich śmierci Fryderyk kardynał
po uczynionem śledztwie przeko-
nał s. że z jego pod pomoc-
ników fałszowana była moneta
Alexander dodał w 1505. 2
gr. do czer Zł. — Za niego prze-
wyraźnie uważano wartość
między złotym 30 Złotych wyrażo-
nym a złotym z kruszcu Zło[..]

tego bitym. — Nachowywano
tez norwnie w kupnach za
półgroszki i drobne pieniążki.
Zygmunt I mówił że za niego
t. j. od r. 1487 do 1545.
czerw. złoty od 28 do 50 gr.
podniosł się. — Pomagały najspod
do podniesienia złota fabryczne
półgroszki, które z miedziakami zawo-
ne i bite po Koronie i Mazowszu.
warkaty [?] one 6 gr. 2 szelągi.
r. 1511 czer. zł. węgiers. w Pol-
sce wart był ówczesnych groszy
36. Szelągi Szląska napełniały
Polskę, które monety najspod
Swidnicy i Lignicy ~~Zygmunt I~~ [illegible]
~~[illegible]~~ w r. 1526.
Król wydał ordynacyą dla men-
nicy w której mówi że dla Szlą-
skich pieniędzy szarzowe [?] zniebrety [?].
stanowi czego żeby bite denary
ternari i grosze. Czerw. złoty

miał wówczas kursu 40 gr. ~~złoty~~ w r. 1528 wydano ordynacyą na ~~wartość~~ bicia złota i wartość a 9ta części podwyższono tak że czer. zł. ma 45 gr. — a w 1545 podniosł się do gr. 50. W ciągu 24 lat panowania Zyg. ~~Augu.~~ nienajlepszej zaszła odmiana w menniczej rzeczy w 1549 zawarł król przymierze z Ces. Ferdynandem którem zobowiązali się dobrą bić monetę. W 1550 # ceniono 51 gr. a w 1564, 52 gr. — Za Henryka 53, a za Stefana 1584 56 gr. — Za Zygmunta III były niesłychane w mennicy zamieszania — Przywatni zawsze stawiać mennicę szwedzi bili w Rydze ogromną summę pieniędzy pod stęplem polskim. (Około 14 i ½ miliona zł.) podług Brauna) w 1632 król

oddał mennicę pod zarząd Rzpltey
Nie ale przyięto o jednakiey wartości
monety. — Tak samo ~~Twar~~ talar w Niemczech.
Pogorszała z monetą. — W przeciągu
tylko panowania swego Zygmunt
ustopił wartość [talar] na gr. 56.
a Seym z 1698. — 58 gr. Komi-
ssya z 1601 i 4 [illegible] ten za-
kowała — a ustawa 1611
do 70 gr. podwyższyła. — (grosz
nabrzmiał 6 gr.) — Kommissya Seymowa
z 1616 pomnożyła do 75 gr.
a Seym 1620 — 120 gr. zrównał
[talar]. — z 1627 postanowiono
że tylko talary i półta-
larki mające 14 łotów próby bite
być mają, inney monety bez
lub talarów wartości zmniey-
szai zabroniono — MM Pruskie
bili często lepszą monetę od Ko-
ronney, która nawet wywoływały. —

komunowi [?] Władys. IV znarodem rozstrzygły, stary i bicie mo[ne]ty i wszystkie inne należą do Rzpltey — tenże sejm koronacyjny 1633 ponowił tylko ustawę z 1627 — w tym czasie postanowio[no] żeby co ½ roku ceny wszys[t]kich towarów były postanowio[ne]. Władys. IV nie bił innej monety jak talary i półtalary [...]. Kraków orty za tem. Postanowił tenże z 1635 król stosownie ceny [...] na 165 gr. tenże 1640 podniósł kurs powszechny do 180 gr. Za Jana Kazimierza bito: Tynfy, orty, półtalarki, szóstaki, trojaki, dwugroszówki, półtoraki, groszy, Grosze, Szelągi, i denary. — w 1649. na mocne jego nale[że]ganie postanowiono Komisyją wyprawioną żeby w Krakowie w Wilnie Poznaniu i Bydgoszczy mennice

#

zadziono. – Wszystek zmennicy prze-
znaczono na potrzeby Rpltey
a podskarbi że sejm nelat zdawać
rachunek – Kommissya będzie racho-
wała r 1659 ceny zł gr 180.
Sejm r 1658 wyznaczył nową
Komm: z poleceniem aby Rp
miała 150 tys zysku z obracy
zmennicy – Ta komm: powierzy
ta mennicę Boratynimu który
bił miedziane grosze i ...
kazało mu wybić milion zł.
i 500 tys złotych dochodu za
srebrno – Bito orty 16. –
a potem 18 gr. ważące. –
w Litwie do r 1666. Powiększan
biły monety, od r 1663. do
1665 w Wrześniu wybito ru-
lagami 6990,882 zł, gr. 16.
Przenosi zł według kosztow
skiego wynosić ... zł. v 270
gr. ———

Traktatem Hadziackim r. 1658
Rus zastrzegła sobie mennicę
kozackowi, lecz to nie przyszło
do skutku. r. 1667 zamknię-
to mennicę złotowych szostaków
iż to kruszcu za granicę wy-
trwały. — Po abdykacyi Jana
Kazim. stały zamknięty men-
nice. Za Michała bito tylko
mało liczbę złotych a WM
Pruss. cokolwiek szelągów. Za
Jana 3. r. 1675 kazano otwo-
rzyć mennicę i postanowiono
aby moneta srebrna i złota
była jak pograniczna. Za Au-
gusta II bito monetę w Lip-
sku dla Polski srebrną, tejże
r. 1717 podniesiono cenę zło-
tych 18. (dotąd było 16). Za
Augusta III miała być urzą-
dzona mennica w Polsce lecz do
tego nie przyszło. — Bito ciągle
w Lipsku talary, tynfy i wszel-
ka moneta była gorsza

do Austryaci i Pruskiej – Pol-
talar w grünthalen i po Gu-
ten spełnąc [illegible] ktorych 1500
orto na [illegible] Monaryi Siedmioletniej
woyny (1756 – 1763) Efraim
Żyd otoczony strażą z Drezna
wiadł [illegible] Saskiej mennicy i
kazali mu bić monetę fałszy-
wą pod Stęplem Augusta III.
Najprzod bito Augustdory, po-
tem szostaki i grosze w ro-
1757 bito z grzywny 24 talary
w 1758 od 28 do 30 talarow
w 59 od 31 do 33. – w 62 pod
stęplem Drezdenskim – 40 do
45 talarow z grzywny. – Za
Stani: Augusta bito dwoja-
kie grosze miedziane i srebr-
ne – miedziane bite podług
Monety: r. 1766 z funta
miedzi bito Zp. 4. Przez 28
lat wybito blizko 12 milionow.
Srebrne zaś grosze były aż do 1786.

czwartą częścią złotego — a dzisiej-
szego od 1773. 3cia część
do Sta. August. było 8mio
towki — Stotalary, talary, złote
Złotowki itp. sztotki, dziesiątki —
groszowe, półgroszowe i szelągi.

o Podziale grosza na szelągi
i denary — (solidi) Grosz grube
dla rożności od mniejszych za-
ledwie przyjęty monetą zwaną solidy
w prawach od 4 do 12 w.
Te solidy były mniejsze od gro-
szów, a ktedy dzielono na ... de-
nerow — ... na grosz ...
podział grosza był też na sze-
lągi. U nas około 1526 r.
3cia część grosza nazwano sze-
lągiem. 1 od 14 wieku ...
ny były bardzo drobną monetą,
nazywano je oboli, ... ip.
dawano im także imie hele-
rów. — Początkowo 12 potem
18 liczono na Grosz. W Polsce

od Zyg. Aug. a w Litwie
od Stefana denarów nie
bito. 1576. Hallerow idzie na
talar.
O Litewskich groszach. Litwa przy
nutkow nie miała monety przed
Jagiełłą. Za niego były podgro
we srebrem litewskie oznaczone.
Za Olbrachta bito monetę pod
dozorem Florena Ulrycha
mieszczanina krakowskiego. Jeszcze
r. 1575 żądała Litwa, aby jej
moneta miała kurs na podob
ale dobroci. Sejm 1569 jedna
kową monetę w obu państwach
postanowił. Cena monety li-
tewskiej była wyższa o
1/4 niż od polskiej. Za
Olbrachta i za Alexandra złoty
polski 30 gr. już wyrażony
redukowany na 22 gr. li-
tewskie. W r. 1572 obwołano
no się pod stemplem Zygmunta
jego groszów bite grosze litew

dawać cenę być powinny. Litew-
skie grosze dzielił się na 10 dena-
rów pieniążkami zwanych

O Grzywnach, Fertonach (wiardunkach) Skoj-
cach i Szelągach. —

Grzywienkę wprowadzili 12 uncyo-
wą grzywnę (libra) (funt) —
Marka (grzywna) 8 uncyo-
wa z 16 łutowa wedlug
zdrożeń pochodzi z niemieckiego wy-
razu [illegible] od [illegible]. Po
z czasem owa marka była wagą
i powstało z funta Rzym:
to ośmiu uncyj czyli ⅔ fu-
najczęściej — Na ~~[illegible]~~ sztu-
kach [illegible] znaki (Mark
i ztąd nazwisko marka. — Grzyw-
ną albo liczalne albo do Wa-
gi czyli istota. — W Czechach
za Przemysława I (u potomnych Bo-
lesława I) były używane grzywny
ważone i grzywny pieniężne.

wyraz grzywna niewiadomo
skąd przyszły. — Już w 12 wieku
wspominano o grzywnach.
odróżniano kiedy należy grzywny
istotne (markwichtle) gewo
gene mark) i (markewełsrung)
grzywny liczbowej — Około
20 różnych grzywien liczat-
nych było. ~~[illegible]~~
Grzywna praska i kolońska
Praska za Wacława II.
później przyjęta w Polsce
w Czechach około r. 1625
zarzucona — Kolońska po
wszystkim w Niemczech przyjęta
na u nas za Stanisł. Augus
była wprowadzona, — Jeżeli
w mniejszych dali i wcześniej
wzięta i grzywna liczalna
od grzywny srebra — Podług Wacława
[illegible] przywano grzywny
prawnej 48 gr. później 56 i 60 gr.

Tak przyszła grzywna liczą-
na [illegible] z szeląga grzywny
(niemieckiej od [illegible] [illegible]
les) i Grzywna liczbowa pol-
ska i [illegible] zbiorem 48 gr.
aż do sejmu 1788 w sądach
polskich rachowano na grzy-
wnę gr. miedzianych 48.
Kiedy tak sama ~~[illegible]~~ grzy-
wna za liczbowa W. znaczy-
ła ~~48~~ 64 Złp. w narodzie
[illegible] w 15 wieku grzywna
[illegible] wzięta [illegible]
20 gr. [illegible] w końcu 15
wieku czysto grzywnę rachu-
wał 48 gr. Grzywny całe
w [illegible] w [illegible] wieku zna-
ne od środka 12 w. aż do
Władysława II jedynie tylko
były znane [illegible] liczono
na grzywny, i kopy groszy [illegible]

do Jagiellończyków następnie i
ze floreny (do Alexandra) [?] na grosze
wny i ztąd (a nadziej [?] na talary) do Zygm. III
od Władys. IV rozkłady tylko
z rachunków kas sądowych
które sejm od 1788 na dep.
przeniesiono.

Grzywna dzieli się na 48 gr.
Wiardunek 1/4 część grzywny. 12 gr.
Skojec 1/24 część — 2 gr.
Wspólnie wiardunki (fertony)
dawno od wprowadzenia grzy-
wny są znane — Do Zygmun-
ta I znajduję się wzmianki
o fertonach. Według stosun-
ku grzywny zmieniały się fertony
1 Skojec (złotus) ile 1/24 części
grzywny rachowano na nie
aż do Alexandra.
Zwyczaj rachowania na kopy
wzrósł się u nas z groszami a
wkrótce z wprowadzeniem złotych.
Za Zygm. I średnio [?] gdzie [illegible]
gdzie pokazuje się ślad tego liczenia

w Litwie do naszych czasów liczony na kopy.

O Złotych i Tymfach.

Złoty do r. 1505 był czerwo-nym złotym ale tu były czerwony Złoty liczono na gr. 32. co raz [?] skarbcu w Europie groszy wzrastał u nas złoty liczbą rowny 30 gr. — W r. 1620 Złoty był [illegible] 1/4 czyniąc Tl. Lecz dopiero wybity został za Jana Kazim. Tymf [?] Tymf to-łemianin rządca mennicy w Bydgoszczy r. 1662 wybijał złotówki 60 na jeden grzywnę u 30 zmieszanej. Za Króla Jana III 12 talarów srebrnych r. 1676. składało Tl. W r. 1717 tymf oszacowany był na Zł. 1. gr. 8. na Tl złoto tymfów 1 1/4 i 22 gr. a na

przyjmą czyst: Kolor zdo
Tynfów 69½ (za Augu-
sta III napłynęły ze Szląska
podłe tynfy które Efraim
Żyd sprawuiąc [illegible] wybijał
Od 1749 do 1761. w onych
czasach te monety wywoływano
również i w Litwie. —
Ta redukcya tynfów bylejako [illegible]
owanych nastąpiła w r. 1762
za Sprawą Skarbowego Lewela. —
Co przytym tynfy należą do
monety fałszywej. — Których w
tabelli umieściłem ich sprawną
wartość. — Takie zamieszanie
usunęła Komissya r. 1765.
Ta projekt — którego Komm:
August Moszyński Czacki
i Garlenberk chcieli żeby 84
było używany a Borch Wojewoda
Inflandzki dowiódł iż 80 Zł.
było

1786. 83 Zł p. i ½ d 1794. 8

O Talarach.

Początek ich na końcu 15 wieku
i imie ich późniejsze — albowiem
pierwszy raz bito je d 1518 r.
w Ustopatkiciach Czeskich Joachim
thal, i stąd je nazwano Joach
thaler. Tych nazwano potem
talarami, a potem zaś moneta
ze nowy przyjęty nazwisko ten
także otrzymały. W Polszcze pi
erwsza wzmianka o talarach jest
z 1528. Trzy są rodzaje ta
larów Zygmunta I. Jak w
niemczech tak nie jeden raz złoty
był talarem, tak u nas złoty
był talarem. — Za Zygm.
Aug. jednym groszem [illegible]
mon. talar. i odtąd większy
od złotego. Mennica Litew
bita dość talarów. Stefan
podnosi

podniesł go do 35 gr. późniey zwiększa-
nie wtaśnie liczby groszy tak iż
w r. 1650. 90 gr. przyszło. Zyg. 3. wyno-
sił. Za Michała ledwo kilka ich
w Elblągu wybito talarów. — Talar
z 1676 wartał 6 złp. i 1717 złp.
8. i tak uczonych w dobrey monecie
zachowano ich w r. 1766. Niewiele ich
wybito za St. Aug. —

Czerwone złote.

Tak u nas jak i gdzie indziey złotą
monetę czerwoną nazywano, srebr-
ną zaś białą a spiżową czarną.
Naypierwey je bito we Florencyi i stąd
nazwisko florenów. Ludwik VI karat
bił dla Francyi zgrywny. Łokietek
wprowadził tę monetę do Czech za-
chowali ją długo. Węgry. Wenecyi
ww. Dukaty i etc. złoty były
niemy wcale rożne — kiedy floreny
zaczęły być podleysze wybijano czyste
złoto i te nazwano ducatus bito
ją naypierwey w Apulii. Podobne na-
stały za Alexandra Władysława
IIIgo # złote z herbem Polski i Litwy
z węgierskiemi — # Polskie były nieco
lepsze od Gdańskich i wypierywały węgr-

od r 1766 w Polskie równały z zupełnie kottenderskim — dla tego że złoto przez długi czas było droższe a złoto dukata zemszanem aż do r 1650 zachowało się po złp. 16. wartaiąca z różnicą po kursie można na 6 zł. 16 gr. 20 ustanowić. Sejm z. 1766. zastał tę cenę i naznaczył jej wartość na złp. 16 gr 22 a sejm 1786. podniósł do złp 18. jako obie monetą były znany są starym: lecz ale za Augusta II zaczęto częściej na złoto kupować i sprzedawać. — —

O Rublach

Ruś Litwa i Inflanty najdłużej zachowały siekane czyli rąbane złoto i srebro. Siekano je w sztabki owalne każdy złoto... i nazywano ... prawo bicia rubli. Te ruble miewały czasem herby panów ... nazwiska familii, jak ... było ... przeciw fałszowaniu ... panowie bili dwagi i na nich ... znamiona w Litwie. Długi czas zachowano ruble których stosunek do monety Polskiej Czechi oznaczył — za ...

karin. jez zachowali na meble ustaw.

O Proporcyi Srebra do Złota.

Niewiadomo jaka była u Rzymian
ta proporcya; według jednych jak
12: 1. według drugich jak 10.– 9 fran
cuzi niezgadza się czyli u nich
od Karola IV. do 16 w. jednego się trzymano
prawidła przez proporcyą rozumie się
ilość nowu... grzywien srebra za
którą można kupić grzywnę złota. Gdy
ta proporcya stanowi cenę # Wstrzą-
śnienia z monetą srebrną wszelkie za-
tem przepisy podwyższyć o stopień mnie-
niejszej w miarę napływu jednego lub
drugiego kruszcu zmieniać się zwykła.
Za Władysława była proporcya jak 12
do 1. także taki stosunek był za
Ottona III w 10 w. — Od r. 1486
odkrycie krajów Amerykańskich które złota
obficie dostarczały podwyższyło cenę
srebra. — Odkrycie kopalni w złotości
w Peru 1541 bogatych srebrnych
kopalni zniżyło cenę srebra a zło-
to podniosło. — Już więcej niż 12
grzywien srebra za grzywnę złota
wydano. Od 100 lat wcześniej 1641
ustanowiła się ta cena jako wielka
jak i tak w Hiszpanii stosunek
był 1: 13⅓ — we Francyi 1:13½

w Anglii 1:13 1/5 – w Niemczech
1:13 5/9 – w środku tego wieku wielka
była różnica pomiędzy kruszcem
w wielu krajach – i tak w Holan
dyi i Francyi płacono 12 1/2 za
1 złota w Hiszpanii 14 1/4
w Anglii 15 1/4. Polska dawała
zboże a brała złoto i srebro. Stosu
nek były Monet do naszego nie
odpowiadał. Stosunek niewstrzy
manej za Zygm. III i Jana Kazi
mierza wsze ~~naprawiona~~ stopa była uwa
żana w r. 1599 był stosunek jak
1 : 11 717/1000 kiedy stopę mennicza
w 1766 ustanowiono była pro
porcya 1: 14 1/4 i kiedy X był
na stop. 18 proporcya była 1:15 1/4